

TÜRK-RUS İLİŞKİLERİ VE BİR ÖRNEK UYGULAMA OLARAK VLADİMİR
PUTİN'İN ZİYARETİNİN YAZILI BASIN VE ELEKTRONİK SÜRÜMLERİNDE

ELE ALINIŞI

Natalya PRAVDYUK

(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir, 2010

TÜRK-RUS İLİŞKİLERİ VE BİR ÖRNEK UYGULAMA OLARAK VLADİMİR
PUTİN'İN ZİYARETİNİN YAZILI BASIN VE ELEKTRONİK SÜRÜMLERİNDE
ELE ALINIŞI

Natalya PRAVDYUK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Basın ve Yayın Anabilim Dalı

Danışman: Yard. Doç. Dr. Bülend Aydın ERTEKİN

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Eylül 2010

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZÜ
**TÜRK-RUS İLİŞKİLERİ VE BİR ÖRNEK UYGULAMA OLARAK VLADİMİR
PUTİN'İN ZİYARETİNİN YAZILI BASIN VE ELEKTRONİK
SÜRÜMLERİNDE ELE ALINIŞI**

Natalya PRAVDYUK
Basın ve Yayın Anabilim Dalı
Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eylül 2010
Danışman: Yard. Doç. Dr. Bülend Aydın ERTEKİN

Türkiye ve Rusya Federasyonu Avrasya bölgesinin başlıca ülkelerindendir. Son yıllarda Türk-Rus ilişkileri büyük bir gelişme göstermektedir. İkili ilişkiler tarihsel rekabete dayanan ilişkilerden çok boyutlu işbirliği sürecine geçiş yapmaktadır. Bu tez, Türk-Rus ilişkilerinin tarihten günümüze kadarki gidişatını inceleyip bugünkü durumunu betimleyip yazılı basında ve elektronik sürümlerinde ele alınışı konusunda bilgi edinmeyi amaçlamaktadır.

Bu çalışmada Türk-Rus ilişkilerinin güçlendirilmesinde büyük bir rol oynayan Rusya Federasyonu'nun eski devlet başkanı, günümüzde başbakanı olan Vladimir Putin'in 8 Haziran 2010 tarihli Türkiye ziyareti ardından Türkiye ve Rusya yazılı basın ve elektronik sürümlerinde çıkan haberler temel alınmıştır. Haberlerin içerik analizi yapılmış ve Türk-Rus ilişkilerinin basında nasıl yansıtıldığı araştırılmaya çalışılmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre iki ülkenin yazılı basın ve elektronik sürümlerinde ülke imajlarının olumlu yönlerden gösterildiği tespit edilmiştir. Bu sonuçlar uluslararası ilişkiler ve özellikle kamu diplomasisinin medya ile etkileşiminin ne denli önemli olduğunun bir göstergesidir. Hızla gelişen Türk-Rus ilişkilerinin diplomatik alandaki söylemleri pozitifdir ve her iki ülkenin farklı sahip gruplarına ait gazetelerde de aynı pozitifliliği korumaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Rusya Federasyonu, Türk-Rus İlişkileri, Uluslararası İlişkiler-Medya Etkileşimi

ABSTRACT

TURKISH-RUSSIAN RELATIONS AND AN APPLIED CASE ON THE TREATMENTS OF THE VISIT OF VLADIMIR PUTIN IN THE PRINT-MEDIA AND ELECTRONIC VERSIONS'

Natalya PRAVDYUK

Department of Journalism

Anadolu University Graduate School of Social Sciences, September 2010

Advisor: Assist. Prof. Dr. Bulend Aydin ERTEKIN

Russian Federation and Turkey are the major countries of Eurasian region. Turkish-Russian relations in recent years have shown a great improvement. The bilateral relations of two countries based on the historical competitive relationship have been transforming to multi-dimensional cooperation. This thesis, aims to an investigation of Turkish-Russian relations from the beginning to nowadays and also focuses on describing its present conditions and obtaining the general information about how it has been presented in print-media and electronic versions'.

In this study, we based on the news printed in Turkey and Russian press's by following the visit of former president and actual prime minister of Russia Federation: Vladimir Putin, who is considered playing an outstanding role in the improvements of the Turkish-Russian relations. The content analysis of these news were done and we tried to study how the Turkish-Russian relations had been presented in print-media and electronic versions'.

According to the research results on Turkey and Russia, the images are showing positively in print-media of two countries. These results are indicators that how the interaction between the international relations, particularly the public diplomacy and the media is important. The Turkish-Russian relations being rapidly developed to continue to have a positive diplomatic discourse, and on another side this positivism is maintained in the newspapers belonging to the different media groups of the both countries.

Key Words: Turkey, Russian Federation, Turkish-Russian Relations, International Relations-Media Interaction

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Natalya PRAVDYUK'un "Türk-Rus İlişkileri ve Bir Örnek Uygulama Olarak Vladimir Putin'in Ziyaretinin Yazılı Basın ve Elektronik Sürümlerinde Ele Alınışı" başlıklı tezi 01 Kasım 2010 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Basın ve Yayın Anabilim Dalında, yüksek lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Yard.Doç.Dr.Bülend Aydın ERTEKİN

Üye : Prof.Dr.Uğur DEMİRAY

Üye : Prof.Dr.Suat GEZGİN

Prof.Dr.Ramazan GEYLAN
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZGEÇMİŞ

Natalya PRAVDYUK

Basın ve Yayın anabilim dalı

Yüksek Lisans tezi

Eğitim

Ls. 2006 Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, Bişkek, Kırgızistan

Lise 2001 Sosyal Bilimler Lisesi no.29, Bişkek, Kırgızistan

Staj, İş Pratiği ve Kurslar

2006- Manas- FM Radyosu “Bizden Size” ve “Kızlar Şehri” programlarında sunuculuk

2005- TRT (Türkiye Radyo Televizyon Kurumu) Türkiye’nin Sesi Radyosu Yabancı Dil Yayınlar Bölümü, “Rus Masası”-1 Hafta, “Kırgız Masası”-1 Hafta, Ankara Radyosu “Konuşa Konuşa Programı”-1 Hafta

2004- İWPR(Institute For War & Peace Reporting) “International Standards of Journalism and Elections” adlı eğitici kurslar, Certificate #A001110

Kişisel Bilgiler

Doğum yeri ve yılı: Bişkek, 17 Ekim 1984

Cinsiyet: Bayan

Yabancı dil: İngilizce, Rusça, Kırgızca ve Başlangıç seviyesinde Fransızca

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Tarih Boyunca Türk-Rus Savaşları	10
Tablo 2. 1991 Yılından İtibaren Türkiye Ve Rusya Federasyonu Dışışleri	
Bakanların ve Üst Düzey Yöneticilerinin Karşılıklı Ziyaretleri.....	29
Tablo 3. Rusya Federasyonu-Türkiye Dış Ticareti (Milyon \$).....	46
Tablo 4. Rusya Federasyonu’nun Ülkelere Göre Dış Ticareti	
(2009).....	47
Tablo 5. Türkiye’ye Gelen Yabancı Ziyaretçilerin Ülkelere Göre Sıralaması 2009	
.....	49
Tablo 6. Türkiye’nin Doğal Gaz Alımına Dair Anlaşmaları.....	53
Tablo 7. R.T. Erdoğan ile V. Putin’in Ortak Basın Toplantısı.....	75
Tablo 8. 16.08.2010–22.08.2010 Tarihleri Arasında Türkiye Gazetelerinin	
Tirajları.....	82
Tablo 9. Rusya Gazetelerinin Reytingleri. 2010 Yılıının İlk Yarısı.....	84
Tablo 10. Kodlama Defteri.....	87
Tablo 11. Haber İnceleme Tablosu.....	88
Tablo 12. Haber Başlıkları ve Kullanılan Sıfatlar.....	93

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Rus Turistlerin Tatil İçin Seçtiği Başlıca Ülkeler (2007).....	49
Şekil 2. Yıllara Göre Türkiye'ye Giriş Yapan RF Vatandaşlarının Sayısı.....	50
Şekil 3. Türkiye Doğal Gaz İthalatının Ükelere Göre Dağılımı.....	52
Şekil 4. Mavi Akım Doğal Gaz Boru Hattı ve Diğer Uluslararası Projelerin Geçtiği Güzergâhlar.....	55
Şekil 5. Gazetelere Göre Haber Sayısı.....	89
Şekil 6. Haberlerin Tarihlerle Göre Dağılımı.....	90
Şekil 7. Haberlerin Yaklaşımı.....	91
Şekil 8. Haberlerin Büyüklüğü.....	92
Şekil 9. Yüzdelere Haber Büyüklüğünün Gazetelere Göre Karşılaştırılması.....	92

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iii
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	iv
ÖZGEÇMİŞ.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	vii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM TÜRK-RUS İLİŞKİLERİNİN TARİHİ

1. TÜRK- RUS İLİŞKİLERİNE TARİHİ BAKIŞ.....	5
1.1. Tarihte İkili İlişkilerinin Başlangıcı.....	7
1.2. Türk- Rus Savaşları.....	9
1.3. Türkiye ile Sovyet Dönemi Rusya İlişkileri.....	14

İKİNCİ BÖLÜM SOĞUK SAVAŞ SONRASI TÜRK-RUS İLİŞKİLERİ

1. 1991 YILINDAN GÜNÜMÜZE KADAR TÜRK- RUS İLİŞKİLERİ.....	28
1.1. 1991 Yılından Sonra Türk- Rus İlişkilerinin Politik Boyutları.....	28
1.2. 1991 Yılından Sonra Türk- Rus İlişkilerinin Ekonomik Boyutları.....	43
1.2.1. Türkiye ile Rusya Federasyonu Arasında Dış Ticareti.....	45
1.2.2. Turizm.....	48
1.2.3. Enerji Sektörü.....	51
1.3. Türk-Rus İlişkilerinde Avrasyacılık.....	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE MEDYA

1. ULUSLARARASI İLİŞKİLER	61
1.1. Uluslararası İlişkiler, Uluslararası Politika ve Dış Politika.....	63
1.2. Diplomasi ve Kamu Diplomasisi.....	66
1.3. Uluslararası İlişkiler ile Medya Etkileşimi.....	68

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK-RUS İLİŞKİLERİNİN YAZILI BASIN VE ELEKTRONİK SÜRÜMLERİNDE ELE ALINIŞI İLE İLİŞKİN V.PUTİN'İN TÜRKİYE ZİYARETİ ÖRNEĞİNDE BİR UYGULAMA

1. RUSYA FEDERASYONU BAŞBAKANI VLADİMİR PUTİN'İN 08.06.2010 TARİHLİ TÜRKİYE ZİYARETİ.....	75
1.1. Ziyaret Sırasında Diplomatik Alanda Konuşulan Konular.....	78
2. ARAŞTIRMANIN KONUSU.....	79
3. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	80
4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	81
4.1. Hipotez.....	81
4.2. Örnek Büyüklülüğün Belirlenmesi.....	81
4.2.1. Türkiye Gazeteleri	82
4.2.1.1. Zaman Gazetesi.....	83
4.2.1.2. Hürriyet Gazetesi.....	83
4.2.1.3. Sabah Gazetesi.....	83
4.2.2. Rusya Gazeteleri.....	84
4.2.2.1. Argumentı i Faktı (AİF).....	85
4.2.2.2. Rossiiskaya Gazeta (RG).....	85
4.2.2.3. Komsomolskaya Pravda (KP).....	86
4.2.3. Kodlama Defteri.....	87

5. VERİLERİN ANALİZİ VE YORUMU.....	88
5.1. Vladimir Putin'in Ziyareti İle İlgili Çıkan Haber Sayısı.....	89
5.2. Haberlerin Tarihlerle Göre Dağılımı.....	90
5.3. Haberlerin Yaklaşımı.....	91
5.4. Haber Büyüklüğü.....	92
5.5. Haber Başlıkları ve Kullanılan Sıfatlar.....	93
SONUÇ.....	96
KAYNAKÇA.....	100

GİRİŞ

“Türk-Rus ilişkileri ve bir örnek uygulama olarak Vladimir Putin’in ziyaretinin yazılı basın ve elektronik sürümlerinde ele alınışı” başlıklı tez, Türk-Rus ilişkilerinin tarihten günümüze kadarki gidişatını inceleyip bugünkü durumunu betimleyip yazılı basında ve elektronik sürümlerinde nasıl ele alındığına dair bir incelemeyi hedefleyen bir çalışmadır.

Türkiye ve Rusya Federasyonu beraberce Avrasya bölgesinin stratejik yönden en önemli ülkelerini oluşturmaktadır. Son yıllarda Türk-Rus ilişkileri incelendiğinde, iki ülke arasındaki ilişkilerin büyük bir gelişme gösterdiği görülmektedir. İkili ilişkiler tarihsel rekabete dayanan ilişkilerden, çok boyutlu işbirliği sürecine geçiş yaparak bir ivme kazanmaktadır.

Türk-Rus ikili ilişkileri beş yüzyılı aşan bir geçmişe sahiptir. Bu iki millet arasında on iki savaş olmuştur. Farklı din ve dile sahip olan bu iki ülke aynı zamanda da bazı konularda benzerlikler sergilemektedir. Neredeyse aynı zamanlarda devletleşen Türkiye ve Rusya zaman geçtikçe kurulan Osmanlı İmparatorluğu ve Rusya İmparatorluğu ile dünya tarihine büyük imparatorluk kuran iki millet olarak geçmiştir. Yine aynı zamanda, I. Dünya Savaşı’ndan sonra yıkılan imparatorluklar üzerinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti ve Sovyetler Birliği 1920’li ve 1930’lu yıllarda bir yakınlaşma süreci yaşamışlardır. II. Dünya Savaşı’ndan sonra iki kutuplu dünyada birbirine zıt kutuplarda kendilerini bulan Türkiye ve Rusya, SSCB’nin dağılmasından sonra yeniden yakınlaşma sürecine girmiştir. Başta ekonomik işbirliğinden yola çıkan ikili ilişkiler günümüzde politik ortaklığı ve stratejik işbirliği kurma eğilimindedir.

Türk-Rus ilişkilerinin tarihi, başlangıcından Soğuk Savaş bitimine kadar, bazı dönemlerde dostluk ve kardeşliğe dayanan ilişkiler kurulmaya çalışılsa da çeşitli bölge ve konularda çatışma, rekabet ve anlaşmazlıklar tarihi olarak nitelendirilebilir. Soğuk Savaş bitiminden sonra rekabet bazı konularda devam edilse de 2000 yılından itibaren işbirliği kurmasının daha faydalı olacağı her iki ülkenin yöneticileri tarafından açık bir şekilde anlaşılmıştır. O zamandan bu yana hem siyasi hem de ekonomik alanında işbirliği güçlendirmeye yönelik çeşitli anlaşmalar imzalanmıştır. Günümüzde gelindiği

noktada ise her iki ülkenin stratejik işbirliği ve “derinleştirilmiş ortaklığı” kurma iradesi görülebilir.

Bugünlerde Türk-Rus ilişkilerinin medyada nasıl yansıtıldığı konusunda bilgi edinmek çok önemlidir. Gerek Türkiye’de Rusya ve Ruslar hakkında, gerekse Rusya’da Türkiye ve Türkler hakkında olumsuz çağrışımların oluşması için zengin çatışmaya ve rekabete dayalı tarihi zemin bulunmaktadır. Şüphesiz ki, iki ülke arasında yaşanmış olan çatışma, düşmanlık ve rekabet yılları bir günde unutulmamasına rağmen diplomatik alanındaki gelişmeler de, “eski günlere” artık de dönülmeyeceğini göstermektedir. Olumlu ülke imajları oluşturma ve geliştirme görevi uluslararası ilişkiler uzmanlara ve medyaya düşmektedir.

Uluslararası ilişkilerde yeni ortaya çıkmış sayılabilir kamu diplomasisi politikaları böyle durumlarda faydalı bir araç niteliğinde örnek verilebilir. Hans Tuch’ın tanımıyla “kamu diplomasisi, kendi ulusunun düşüncelerini ve ideallerini, kendi kurumlarını ve kültürünü aynı zamanda ulusal hedeflerini ve güncel politikalarını yabancı halklara anlatma amacı taşıyan bir hükümetin iletişim sürecidir.” Uluslararası ilişkiler-medya etkileşimi günümüzde etkin bir düzeye gelmiştir. Diplomasi medyayı kullanarak yabancı kamuoyunu etkilemeye çalışmaktadır, aynı zamanda medya(yayınladığı enformasyonel içeriği ile) diplomaside karar alma süreci bir şekilde etkilemektedir. Dolayısıyla, herhangi bir ikili ilişkileri ve onların medyada ele alınışı konulu çalışmalar uluslararası ilişkiler-medya etkileşimi prizmasından bakarak yapılmalıdır.

Bu tez, üç bölümü kuramsal ve bir bölümü de uygulama olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. İlk iki bölümde Türk-Rus ilişkilerinin geçmişten günümüze kadarki gelişme süreci en güncel bilgilerle anlatılmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde uluslararası ilişkiler ve medya etkileşimi ele alınmıştır. Birinci, ikinci ve üçüncü bölümlerde literatür taraması ve bazı veriler tablolaştırarak bir analiz yapılmıştır.

Çalışmanın uygulama bölümünde uluslararası ilişkiler medya etkileşimine bir örnek olarak Rusya Federasyonu (RF) başbakanı Vladimir Putin’in 08.06.2010 tarihli Türkiye ziyareti ardından Türkiye ve Rusya yazılı basında ve elektronik sürümlerinde çıkan haberler temel alınarak Türk-Rus ilişkilerinin yazılı basın ve elektronik sürümlerinde nasıl yansıtıldığı araştırılmıştır. Bu bölümde gazete haberleri ve içerikleri araştırma amaç sorularına cevap verecek şekilde sınıflandırılmış ve belli değişkenler çerçevesinde içerik analizi yapılmıştır.

Araştırmanın amacı, uluslararası ilişkiler-medya etkileşimin ne denli önemli olduğunu öne sürerek Türk-Rus ilişkilerinin yazılı basın ve elektronik sürümlerinde ele alınışının nasıl olduğunu tespit etmektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK-RUS İLİŞKİLERİNİN TARİHİ

Türk-Rus ilişkileri beş yüz yılı aşan bir geçmişe sahiptir. Ruslar tarih sahnesine çıktıkları zamandan beri Türklerle komşu idiler. Rurik tarafından 862 yılında “Rusya Devleti” kurulduktan sonra Ruslar hep güçlü Deniz Devleti olmak isterlerdi. Dolayısıyla, o zamanlardan beri Ruslar İstanbul’a özel ilgi duymaya başlamışlardı. İstanbul’a duyulan ilgi Rusların Hristiyanlığı kabul ettikten ve özellikle III. İvan’ın son Bizans İmparator’un yeğeni Sofya Paleolog ile evlendikten sonra daha da güçlenmiştir.

İkili ilişkilerin başlangıcı olarak, III. İvan’ın Sultan II. Beyazıt’a mektup gönderdiği yıl, 1492 yılı sayılmaktadır. 1492–1512 yıllarında Moskova ile İstanbul arasında elçiler gidip geldi ve dostça ilişkiler sürdürüldü. 1569 yılında ise Astrahan Seferi adıyla anılan ilk Türk-Rus çatışması ortaya çıkmıştır. Bu çatışmadan sonra 1918 yılına kadar üç yüzyıl aşan süre zarfında belirli aralıklarla Astrahan Seferi dâhil on iki Türk-Rus savaşı meydana gelmiştir. Türk-Rus savaşları Balkanlar’dan Kafkasya’ya uzanan hatta göçlere neden olmuş ve karmaşık demografik yapı yaratmıştır.

I. Dünya Savaşı’ndan sonra yıkılan imparatorluklar üzerinde Türkiye Cumhuriyeti ve Sovyetler Birliği kurulmuştu. Mustafa Kemal Atatürk Lenin’e mektup yazarak iki ülke arasında dostluk anlaşması imzalamayı önermişti. 16 Mart 1921 tarihinde Moskova Dostluk ve Kardeşlik Antlaşması imzalandı. Ulusal Kurtuluş Savaşı zamanında Sovyetler Birliği dost ve kardeş Türkiye Cumhuriyeti’ne silah ve para yardımında bulundu. 1925 yılında ise Tarafsızlık ve Saldırmazlık Antlaşması imzalanmıştı. Anlaşıldığı gibi 1920’li ve 1930’lu yıllarında iki ülke arasında siyasi yakınlaşma ve dostça ilişkiler yaşanmıştır.

Ancak II. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında Sovyetler Birliği’nin Türkiye’ye Boğazlarda Sovyet üslerin kurulması ve Kars ve Ardahan’ı SSCB’ye verilmesi gibi isteklerin öne sürmesi ve Türkiye’nin Batılı devletlerine yakınlaşması Türk-Sovyet ilişkilerine karşılıklı soğukluğu getirmişti. Bunun ardından Türkiye’nin NATO’ya üye olmasıyla birlikte, iki ülke kendilerini iki kutuplu dünyada kendilerini farklı kutuplarda bulmuşlar. O dönemde ikili ilişkilerde durgunluk ve gizli düşmanlık yaşanmıştır.

1960'lı yıllarda bir yandan Kruşçev'in "Barış İçinde Bir Arada Yaşama" politikası, diğer yandan Soğuk Savaş gidişatında yaşanan genel yumuşama etkisi ile Türk-Sovyet ilişkileri normalizasyon dönemine girmiştir. 1980'li yıllarda ise iki ülkenin liberalizasyon sürecine girdiğinden dolayı Türk-Sovyet ilişkilerinde karşılıklı güvenin yeniden inşası ve işbirliğin geliştirilmesi dönemi başlamıştır.

Türk-Rus ilişkilerinin tarihi bölümünde iki ülke arasındaki ilişkilerin ortaya çıkışından Soğuk Savaş bitimine kadarki gidişatı anlatılmaya çalışılacaktır.

1. TÜRK- RUS İLİŞKİLERİNE TARİHİ BAKIŞ

Ruslar, İslav ırkındandır. Hint-Avrupa kaynaklı kavimlerle aynı ırtan olan İslavlar, M.S. VII. ve VIII. asırlarda Pripet ve Garbi Boug havzaları, Dnepr Nehri'nin orta sahasında yerleşik olarak bulunuyordu. İlk yerleşim alanında İslavlar, Fin ve Türk kavimleriyle komşu idiler.¹

Rusya tarih sahnesine çıktığı andan itibaren bir deniz devleti olmak için çaba göstermekte ve dolayısıyla İstanbul'a özel ilgi duymaktaydı.² İslavlara siyasi otoritesini kabul ettiren ve Novgorod şehrine yerleşerek burasını başkenti ilan eden Rurik, 862'de "Rusya Devleti"ni kurdu. Rurik ölünce, oğlu İgor çok küçük olduğu için yerine akrabası Oleg geçti.³ Oleg ve İgor zamanında güçlü bir kara devleti haline gelen Rusya, daha kurulduğu ilk yüzyıldan itibaren bir deniz devleti olmak için denizlere doğru yayılma siyasetini takibe başladı.⁴

Ruslar, İstanbul'u Bizans'ın elinden almak için Knez Oleg zamanında iki, Knez İgor zamanında ise bir saldırıda bulundular.⁵

X.yüzyıl sonlarında Knez Vladimir sayesinde Ruslar Hıristiyanlığı kabul etmişlerdi. Rus kilisesi, İstanbul Patriği'ne bağlı bir "Metropolitlik" oldu. Ruhanileri, İstanbul'dan gelen Rumlardı. Böylelikle Kiev Rusyası, kilise vasıtasıyla İstanbul'a

¹ Akdes Nimet Kurat, **Rusya Tarihi**. (İkinci Basım, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987) s.3

² Akdes Nimet Kurat, **Türkiye ve Rusya. XVIII. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk-Rus İlişkileri (1798–1919)**. (Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, 1970) s.1

³ Kurat(1987) **a.g.e.** s.21

⁴ Süleyman Kocabaş, **a.g.e.** s.12

⁵ Aynı, s. 12

sımsıkı bağlanmıştı.⁶ Bir taraftan dini bağlar, öte yandan siyasi görüşler icabı, Moskova Rusyası'nda İstanbul'a ilgi devam etti.⁷

Rusya, 1480'de Altınordu Devleti'nin hâkimiyetinden kurtulup müstakil bir devlet haline gelirken bir başka Türk devleti ile ilgili Rusya'nın emellerini ve politikasının temellerini belirleyecek bir olay cereyan ediyordu. Bu olay, III. İvan'ın son Bizans İmparatoru Konstantin Drageses'in yeğeni Sofya Paleolog ile evlenmesidir.

Fatih Sultan Mehmet, 1453'te İstanbul'u fethederek Bizans İmparatorluğuna son vermişti. İmparator Konstantin, fetih sırasında ölmüş, kardeşi Thomas Paleolog ise 7 yıl sonra İtalya'ya kaçıp Papalık makamına sığınmıştı. Papa IV. Sixte, kendisine “Bizans Prensesi” adı takılan Thomas'ın kızı Sofya'dan Türkler aleyhine faydalanmak istedi. Bu uğrunda, III. İvan'a haber göndererek, onun bu kızla evlenmesini teklif etti.⁸

III. İvan, Papa'nın teklifini kabul etti. Bunun sonucunda, 1472 senesinden itibaren Rus payitahtı Bizans ve İtalyan kültürlerinin yeni merkezi olmaya başlamıştır. Sofya'nın telkinleri sonucu III. İvan, bu evlilikten faydalanarak kendisini İstanbul veya “Bizans Varisi” olarak görmeye başladı.⁹

III. İvan'ın Sofya Paleolog ile evlenmesi üzerine, Moskova Knezi çevrelerinde, Moskova'nın Bizans'a “halef” olacağı görüşü geliştirilmeye başlandı; bu görüş daha sonra “Moskova- Üçüncü Roma” tarzında tamamıyla siyasi bir akide haline getirilmek istenecektir. “Moskova- Üçüncü Roma” görüşüne göre, I. Roma ve II. Roma (Konstantinopolis) batmıştır; “Teslis” kaidesine göre her mukaddes şeyin “üç” olması gerektiğinden, III. Roma da Moskova'dır. O günlerde bu düşüncüyü geliştirerek Moskova Rusyası'nın Bizans'ın “halefi” olarak İstanbul'u zapt etmek gerektiğini savunanlar bulunmaktaydı.¹⁰

Rusya'nın “Sıcak Denizler”e inmesini hedef alan “Büyük İdeal”inin temelleri, onun Bizans'ın dini ve politik mirasçısı olmasına dayanır. Bu sebeple Rusya tarihi açısından İstanbul, sadece ekonomik ve stratejik yönden değil, hissi ve dini sebeplerden de ele geçirilmesi gereken bir şehir olarak görülüyordu.¹¹

⁶ Kurat(1987) a.g.e. s. 31

⁷ Kurat(1970) a.g.e. s. 3

⁸ Kocabaş, a.g.e. s.21

⁹ Aynı, s.22

¹⁰ Kurat(1970) a.g.e. s. 3

¹¹ “William M. Sloane, The Balkans a Laboratory of History, (The Abingdon Pres, New York, 1914) s.117” Kocabaş, a.g.e. s.23'daki alıntı

1.1. Tarihte İkili İlişkilerinin Başlangıcı

Rusların, İstanbul'un Türkler tarafından zaptından önce Bursa'ya kadar giderek Osmanlı ülkesinde ticaret yaptıkları biliniyor. Moskova'nın yükselmesi üzerine bu ticaret daha da gelişecektir.¹² İstanbul'un fethi sonrasında ise Rusya'dan İstanbul'a marangoz ve fırıncı gibi ustaların talep edildiği kayıtlara geçmiştir.

“Osmanlıların İstanbul'a yerleştikleri günlerde İstanbul Boğazı'nın iki yakasında Rus ticaret gemileri salt çoğunluğu oluşturuyordu. Fatih Sultan Mehmet ilk olarak Rus ticaret gemileri ile temasa geçmiş ve onlardan fetih öncesinde kendisine lüzumlu olacak bazı askeri araç gereç, silah ve mermi talep etmişti. Ayrıca fetih sonrası İstanbul'a yerleşmek ve ordusunun arkasından gelecek Türk nüfusu İstanbul'a yerleştirmek için Ruslardan her türlü yazı malzemesi talep etmekle kalmayacak, inşaat ustası, marangoz ve fırıncı da talep edecekti. Bu arada kente yerleşip normal düzene girene kadar, Rusya'dan ve Karadeniz'in Anadolu kıyılarından yine Rus yelkenli gemilerinin getirdiği her türlü gıda ve yiyecek maddelerinin gümrük resmi olmadan İstanbul'a getirilip satılmasını sağlayacaktı.”¹³

Kırım'ın birleşmesi ve Mengli Giray'ın İstanbul'un koruma altına girmesi, Rusların Osmanlı İmparatorluğu ile ilişkilerinin kurulması için gereken şartları yaratır. Sudak-Solday kentinden Kırım üzerinden yapılan ticaret, çoktandır Moskova için büyük bir öneme sahipti. Karşılıklı çıkarlar, Osmanlı İmparatorluğu ile Rus Devleti'ni, yakınlaşma ve siyasi ilişkilerin kurulmasıyla birlikte, ekonomik ilişkilerin de yoğunlaşmasına sebep olmuştu.¹⁴

Rusya ile Osmanlı İmparatorluğu arasında ilk ikili münasebetler, 1475'te Kırım Hanlığı'nın Osmanlı hâkimiyetine girmesiyle Rusya'nın karşılaştığı ticari problemler sonucu başlar.¹⁵ İkili münasebetlerin başlanması ise, Kırım Hanı Mengli Giray'ın aracılığı ile olmuştur. Kırım Hanı, dostu III. İvan ile Osmanlı padişahı II. Beyazıt arasında münasebetin tesisine hizmet etti.

¹² Kurat(1970) a.g.e. s.4

¹³ Haydar Kazgan, “Tarih Boyunca Osmanlı-Rus Ticareti ve Sanayi Devrimi Ülkelerinin Ticaret Politikaları”, **Dünden Bugüne Türkiye ve Rusya Politik, Ekonomik ve Kültürel İlişkiler**. Der.:Gülten Kazgan ve Natalya Ulçenko, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003) s. 33

¹⁴ A.P. Novoseltsev, “XV Yüzyıl ile XVI Yüzyılın İlk Yarısında Rus-Türk İlişkileri”, **Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl**. (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999) s. 75

¹⁵ Kocabaş, a.g.e. s.31

Rus tüccarlarının bir süreden beri Azak ve Kefe’de bazı sıkıntıları yaşadıkları öğrenilmişti. III. İvan bunu, siyasi münasebet tesisi için bir vesile olarak gördü ve bu mesele üzerine padişaha bir mektup yazdı, bunun İstanbul’a gönderilmesi için Mengli Giray’a ricada bulundu, mektubun tarihi 1492’dir. 1497’de ise İstanbul’a Mihail Pleşçeyev adında ilk Rus elçi gönderildi.¹⁶

III. İvan’ın varisi III. Vasiliy (1505–1533) ilk kez elçisini Osmanlı Kırımı’na değil de, doğrudan İstanbul’a göndermişti. III. Vasiliy’nin İstanbul’a elçi göndermenin amacı I. Selim ile ilişkilerin başlatılmasıydı. Sultan da yanıt yazısı göndererek Moskova ile sürekli ticari ilişkileri kurmak istediğini belirtmişti.

O zamanın önemli bir ticaret kalemi olan uluslararası kürk ticareti hem Moskova hem de Türkiye için büyük kazançlar getirmekteydi. Kürk ticaretiyle ilgili olarak çıkarları nedeniyle Moskova ve Türkiye birbirleriyle ilişkili olmalarına karşın, Osmanlı sultanları, Moskova ile dostluk antlaşması ve bir ortaklık oluşturma arzusunda değildiler.¹⁷

XV yüzyılın sonu ve XVI yüzyılın başlarında Rusya Osmanlı Devleti için bir tehdit unsuru teşkil etmiyordu. Osmanlı Devleti dış siyasetinde Akdeniz ve Orta Avrupa’ya yönelmişti, Rusya coğrafi durumu itibariyle çok uzaklarda kalıyordu, dolayısıyla Rus işleriyle ilgilenmesi Kırım Hanlarına devredilmişti. Moskova Rusyası ise Osmanlı Devleti ile iyi geçinmek mecburiyeti görüyordu ve Türkiye’deki gelişmeleri yakından izliyordu.¹⁸

1492–1512 dönemi Türk-Rus ilişkilerinde bir dostluk dönemi olarak nitelendirilebilir. Moskova ile İstanbul arasında elçiler gidip geldi ve dostça ilişkiler sürdürüldü.¹⁹ İkili ilişkilerin temeli ticari ilişkiler oluşturmakla birlikte dönem dönem çeşitli devletlere karşı ittifaklar yapmak için talepler de konuşulmuştu.²⁰

1512’de Mengli Giray’ın ölümünden sonra Kırım Hanlığı ile Moskova arasında ittifak kırıldı. İki ülkeye sınır olan Kazan Hanlığı üzerinde hâkimiyet mücadelesi

¹⁶ Kurat (1987) **a.g.e.** s.118

¹⁷ Omeljan Pritsak, “1491–1532 Yıllarında Osmanlı- Moskova İlişkileri”, **Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl.** (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999) s. 70–71

¹⁸ Kurat(1970) **a.g.e.** s.4

¹⁹ Halil İnalcık, “Osmanlı-Rus İlişkileri 1492–1700”, **Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl.** (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999) s. 25

²⁰ Mensur Akgün, “Geçmişten Günümüze Türkiye ile Rusya Arasında Görünmez Bağlar: Boğazlar”, **Dünden Bugüne Türkiye ve Rusya Politik, Ekonomik ve Kültürel İlişkiler.** Der.: Gülten Kazgan ve Natalya Ulçenko, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003) s. 45

başladı. Rusların, Altınordu hanlıklarını ele geçirerek, hızla Hazar Denizi'nin kuzeyine inmeleri ve Kafkasya'ya yaklaşmaları, Osmanlı Devleti'ni alarma geçirecek ve İstanbul'da Rus tehlikesine karşı ilk ciddi tedbirlerin alınmasına başlanılacaktır. Bunun sonucu olarak 1569 yılında “Astrahan Seferi” adıyla anılan ilk Türk-Rus çatışması ortaya çıkmıştır.²¹

1.2. Türk- Rus Savaşları

Türk-Rus savaşları 1569–1918 yılları arasında belirli aralıklarla meydana gelen ve o dönem Türk-Rus ilişkilerinin temelini oluşturan başlıca olaylardır. 1492 yılından bu yana beş yüzyıldan daha uzun bir zamanda Türkiye ve Rusya on iki kere savaşmıştır. Her iki devletin bu kadar çok ve uzun savaşmışları komşuları olmamıştır.²²

Türkiye ve Rusya'nın bulunduğu jeopolitik konumu nedeniyle Türk-Rus savaşları, sadece bu iki devlet için değil, dünya tarihi için büyük önem taşımaktadır. Türk-Rus savaşları sadece Türk ve Rus çıkarlarının çelişmesi sonucu ortaya çıkmış olaylar değildir, bu savaşlar ikili ilişkileri aşan uluslararası düzeyde incelenen sorunlardır.

Yaklaşık üç yüz yıl içinde meydana gelen on iki Türk-Rus savaşı, neden, sonuç ve gidişatını kapsayan Tablo 1'de anlatılmaktadır.

²¹ Kocabaş, **a.g.e.** s.31

²² S.F. Oreškova, “Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu Arasındaki Savaşlar: Sebepleri ve Kimi Tarihi Sonuçları”, **Dünden Bugüne Türkiye ve Rusya Politik, Ekonomik ve Kültürel İlişkiler**. Der.: Gülten Kazgan ve Natalya Ulçenko, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003) s. 17

Tablo 1. Tarih Boyunca Türk-Rus Savaşları

1. 1569 Astrahan Seferi • Bölge: Astrahan ve Azak • Osmanlı İmparatorluğu başlar ve yenilgiye uğrar • Sonuç: Rus Çarlığı'nın zaferi	Astrahan seferi, Osmanlıların İran Sefevileriyle savaşlarının bir parçasıdır. Osmanlı'nın uzak topraklarında yapılan bu seferin başarısızlığı, daha sonraki yüz yılı aşkın bir süre boyunca Osmanlı'nın, bu kuzey topraklarını, kendi dış politik çıkarlarının bir objesi olarak kabul etmemelerine yol açmıştır. İmparatorluğun buradaki sınırları kendisine bağlı Kırım Hanı'na devredilmiştir.
2. 1677–1681 Türk-Rus Savaşı • Bölge: Çehrin, Ukrayna • Osmanlı yayılma politikasından ortaya çıkar • Sonuç: Osmanlı zaferi. • Bahçesaray antlaşması (1681)	Osmanlı İmparatorluğu ve Rusya arasındaki ilk büyük savaştır. Bu savaşın Kırım Hanlığı, Osmanlı İmparatorluğu ve Rusya arasında imzalanan üç taraflı Bahçesaray Barış Antlaşması'yla son bulması önemlidir. Özellikle, ilk defa bu antlaşmayla, Rusya ile Osmanlı İmparatorluğu arasında Dinyepr Nehri boyunca ortak bir sınır olduğu ve Rusya'ya ait olan Kiev'in tanınması kararlaştırılmıştır, ancak sınır güvenliğinin sağlanması Kırım Hanlığı'na bırakılmıştır.
3. 1686–1700 Türk Rus Savaşı • Bölge: Kırım ve Azak • Kutsal İttifak Savaşı'nın bir parçasıdır • Sonuç: Rusya Çarlığı'nın zaferi • İstanbul Antlaşması (1700)	II. Viyana Kuşatması sonrasında çok sayıda Avrupa ülkesi Osmanlı İmparatorluğu'na karşı birleşerek saldırıya geçti. 1686 yılında Rusya da Kutsal İttifak ülkelerine katıldı. 1687 ve 1689 yıllarında Kırım'a, 1695 ve 1696 yıllarında ise Osmanlılara ait Azak'a seferler düzenlendi. Kırım'da başarılı olamayan Rusya, Azak'ı ele geçirmeyi başardı.
4. 1710–1711 Prut Savaşı • Bölge: Bugünkü Romanya ve Moldova arasında Prut Nehri boyları • Sonuç: Osmanlı Devleti'nin zaferi • Pрут Antlaşması (1711) • Azak Osmanlılara bırakıldı	Osmanlı Devleti ile Rusya arasında yapılan savaştır. I. Petro'nun ünlü Prut Seferi, yani Türk cephesine gittiği küçük ordunun kuşatılması ve imzalamaya zorunlu kaldığı utanç verici Barış Antlaşması, Azak'ın Osmanlı İmparatorluğu'na verilmesi sonucunu doğurmuştu. Bundan sonra I.Petro, Osmanlı İmparatorluğu'na olan tüm ilgisini yitirmiştir.
5. 1736–1739 Türk -Rus-Avusturya Savaşı • Bölge: Kırım, bugünkü Romanya, Bosna-Hersek ve Sırbistan • Sonuç: Belgrat Antlaşması ile Osmanlılar Avusturya'yı yenip Tuna boyu kalelerini ellerine geçirerek Tuna'yı tekrar sınır yaptılar; Rusların Karadeniz'deki ilerlemelerini durdurdular • Belgrat Antlaşması (1739)	Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne ait Azak ve Kılburun kalelerini işgal etmesiyle çıkan ve Rusya ile müttefiklik anlaşması yapan Avusturya ordularının da üç koldan Bosna, Balkanlar ve Eflak üzerinden hücum etmesiyle başlayan bir savaştır. Savaş Rusya için askeri anlamda oldukça başarılı geçmişti, ancak diplomatik başarısızlıkla sona erdi. Rusya tarafından zapt edilen tüm topraklar iade edildi ve sadece Azak Rusya'ya verildi. Bu savaşta Rus-Türk Barış Antlaşması sırasında Fransız Elçisi olan Markiz L.S. Vilnyev aracı olarak katılmıştır. O savaştan sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun Rusya ile olan ilişkileri Avrupalı uluslararası ilişkiler alanına girmiş, Avrupa diplomasisi bunların çözümünü kendi kontrolü altına almaya ve bu ülkelerin kendi başlarına ikili anlaşmaya varmalarına izin vermemeye çalışmıştır.

6. 1768–1774 Türk-Rus Savaşı • Bölge: Karada bugünkü Moldavya, Ukrayna ve Bulgaristan Denizde Çeşme açıkları • Sonuç: Rusya İmparatorluğu’nun zaferi Küçük Kaynarca Antlaşması ile Kırım’ın Osmanlılar tarafından kaybedilmesi • Küçük kaynarca Antlaşması (1774)	II. Yekaterina’nın yayılma politikasından çıkan bir savaştır. Osmanlı devleti savaşa hazırlıksız girmiştir. Ayrıca Osmanlı-Türk ordularının yaşlı, hastalıklı, dirayetsiz yedi Sadrazam tarafından kumanda edilmeleri orduyu mağlubiyete sürüklemiştir. 21 Temmuz 1774 tarihinde I. Abdülhamit Küçük Kaynarca Antlaşmasını imzalayarak savaşa son verdi. Rusya Küçük Kaynarca Antlaşması ile çok büyük menfaatler sağlamış oldu. Karadeniz’e çıkmak tasarısı halledilmemiş olmakla beraber, bu yolda ciddi adımlar atılmıştı.
7. 1787–1792 Türk-Rus Savaşı • Bölge: Karada bugünkü Moldavya, Romanya ve Ukrayna; denizde Kırım, Ukrayna ve Bulgaristan açıkları • Sonuç: Rusya İmparatorluğu’nun zaferi Yaş Antlaşması ile Kırım Rusya’ya bırakıldı. • Yaş Antlaşması (1792)	Osmanlıların 1774 yılında imzalamış oldukları Küçük Kaynarca Antlaşmasıyla kaybettikleri toprakları geri almak amacıyla başlattıkları bir savaştır. Bu savaşın sonucunda Kırım Hanlığı, tüm yarımada ve karadaki topraklarıyla birlikte Rus Devleti’nin yönetimine girer. Böylelikle Rusya çok geniş bir deniz sınırına kavuşur.
8. 1806–1812 Türk-Rus savaşı • Bölge: Eflak, Boğdan, Doğu Anadolu, Çanakkale boğazı • Sonuç: Rusya İmparatorluğu’nun zaferi • Bükreş Antlaşması (1812)	Osmanlı Devleti ile Rusya arasında birçok cephelerde savaşılmış bir savaştır. Napolyon Bonapart’ın önderliği altındaki Fransa’nın Avrupa’da başlattığı savaşların (Napolyon savaşları) arka planında yer aldı. Osmanlı padişahı III. Selim’in saltanatı döneminde 1792–1805 yılları arasında Osmanlı Devleti ve Rusya barış içinde yaşamışlardı. Hatta Osmanlı Devleti Mısır’ı işgal eden Fransa’ya karşı İngiltere ve Rusya ile işbirliği yaptı. 24 Eylül 1805 tarihinde Osmanlılar Ruslarla yeni bir dostluk antlaşması imzaladılar. Ancak bu antlaşmanın imzasından kısa bir süre sonra Osmanlı Devleti ve Rusya arasında yeni bir anlaşmazlık çıktı. Rusya Osmanlıların Rus yanlısı Eflak ve Boğdan beylerini görevden almasından hoşnut değildi. 40.000 civarında Rus askeri Eflak ve Boğdan’a girdi. III. Selim 22 Aralık 1805 tarihinde boğazları kapattı ve Rusya’ya savaş ilan etti. Rus donanması Osmanlı donanmasını 11 Mayıs 1807 tarihinde Çanakkale boğazı civarında 19–29 Haziran 1807 tarihleri arasında da Limni adası civarında yendi. Rusların Fransa ile olan sorunları, Osmanlı Devleti ordularının yıllarca süren savaştan yorgun düşmesi yüzünden iki devlet de barış imzalamaya mecbur kaldılar.
9. 1828–1829 Türk-Rus Savaşı • Bölge: Eflak, Bulgaristan, Kars,	Navarin Deniz Savaşı’nı takiben Rusya’nın Yunanlıların bağımsızlığını desteklemesi yüzünden çıkmış bir savaştır. Osmanlı padişahı II.

Erzurum • Sonuç: Rusya İmparatorluğu'nun zaferi • Edirne Antlaşması (1829)	Mahmut 20 Ekim 1827 tarihinde İngiliz, Fransız ve Rus donanmalarının Navarin'de Osmanlı-Mısır donanmalarını yakmalarını protesto etmek için Rusya ile yapılmış olan Akkerman Sözleşmesini iptal etti ve Çanakkale Boğazı'nı Rus gemilerine kapadı. Bunun üzerine başlayan savaşın ilk aylarında Rus komutanı Petro Wittgenstein Osmanlı toprağı olan Eflâk'a girerek Bükreş'i ele geçirdi. Rus çarı I. Nikolay da Tuna nehrini geçerek Dobruca'ya yürüdü. Şumnu, Varna ve Silistre kalelerini kuşattı. 7 Mayıs 1829'da Rus ordusu 60.000 askerle tekrar saldırıya geçerek Silistre'yi kuşattı. II. Mahmut 40.000 kişilik bir orduyu Varna'nın yardımına gönderdi. Ancak bu ordu Ruslara yenik düştü. 19 Haziran'da Silistre de Ruslara teslim oldu. Bu arada Kafkas cephesinde İvan Paskeviç komutasındaki Rus ordusu Ahıska, Ardahan, Posof, Erivan, Kars ve 27 Haziran 1829'da Erzurum'u ele geçirdi. 2 Temmuz'da 25.000 askerlik bir Rus ordusu Balkanları boydan boya geçerek Burgaz'ı ve Sliven'i teslim aldılar. 28 Ağustos'ta Edirne'ye kadar ilerleyen Rus ordusu İstanbul'un sadece 68 kilometre uzağına ulaştı. Padişah II. Mahmut 14 Eylül 1829'de Rusların bu ilerlemesini durdurmak için koşulları çok ağır olan Edirne Antlaşmasını imzalamak zorunda kaldı.
10. 1853–1856 Türk-Rus Kırım Savaşı • Bölge: Baltik Denizi, Karadeniz, Tuna kıyıları, Kırım Yarımadası, Kafkasya • Sonuç: Müttefik zaferi (Osmanlı Devleti, Fransız İmparatorluğu, Birleşik Krallık, Sardinya Krallığı) • Paris Antlaşması (1856)	“Avrupa'nın jandarması” ve “en kudretli hükümdarı” sayılmakta ve korkulmakta olan Çar I. Nikolay saltanatın süresince İstanbul ve Boğazları ele geçirmesi hakkında planları kuruyordu. Osmanlı Devleti “Avrupa'nın hasta adamı” tabiri ona aittir. Avrupa politikalarının çelişkileri ve Rusya'nın gerçek ağırlığını ve konumunu anlamama Çar I. Nikolay'ı diplomatik başarısızlığa uğratmıştır. İstanbul'da geçen Kudüs'teki Kutsal Mezar Kilisesi hakkındaki görüşmeler işi harbe kadar götürmüştür. Osmanlı Devleti 8 Ekim 1853'te Rusya'ya harp ilan etti. Birleşik Krallık ve Fransa 12 Mart 1854'te Rusya'ya savaş ilan etti. Savaş Tuna, Kafkas ve Karadeniz'de yoğunluk kazandı. Müttefikler, Rusya'yı barışa zorlamak için Kırım yarımadasında da bir cephe açmaya karar verdiler. 20 Eylül 1854'te 30 bin Fransız, 21 bin Britanyalı ve 60 bin Osmanlı askerinden oluşan müttefik kuvveti 89 harp ve 267 nakliye gemisiyle Kırım'a çıkarıldı. Ancak Kırım Savaşı düşünüldüğü gibi kısa sürede tamamlanamadı. 1855 ilkbaharında 140 bin kişilik bir müttefik kuvveti daha bölgeye çıkarıldı. Ruslar mağlup oldu ve çekilmek zorunda kaldılar. Kafkas cephesinde ise Ruslar başarı kazandılar ve Kars'ı ele geçirmeye muvaffak oldular. Bu sırada Çar I. Nikolay öldü, yerine geçen II. Aleksandr barış istemek zorunda kaldı. Rusya ile Osmanlı Devleti, Birleşik Krallık ve Fransa arasında Paris Antlaşması'nın imzalanmasıyla savaş sona verdi.
11. 1877–1878 Türk-Rus Savaşı 93 Harbi	Osmanlı padişahı II. Abdülhamit döneminde yapılan bir Türk- Rus savaşı'dır. Rumi takvime göre 1293 yılına denk geldiğinden Osmanlı

• Bölge: Balkanlar ve Kafkasya, Bulgaristan, Bosna-Hersek, Sırbistan, Karadağ, Romanya • Sonuç: Rusya İmparatorluğu'nun zaferi • Ayastefanos Antlaşması (3 Mart 1878), • Berlin Antlaşması (13 Temmuz 1878)	tarihinde 93 Harbi olarak bilinir. Hem Tuna Cephesi'nde, hem de Kafkasya Cephesi'nde savaşılan 93 Harbi Osmanlı Devleti için büyük bir yenilgiyle sonuçlanmış; hem büyük bir toprak kaybına neden olmuş, hem de Rus ordusunun İstanbul'un eşiğine (Yeşilköy) kadar ilerleyerek. Osmanlı Devleti'nin varlığını tehdit etmesiyle sonuçlanmıştır. 1877–1878 Savaşı'nın nedeni iki komşunun birbirlerine toprak talebinde bulunmaları değil, Rusya'nın din kardeşlerine-Slavlara yardım etmek istemesiyle bağlantılı olan ideolojik problemlerdir. 93 Harbi, Osmanlı Devleti'nin dağılma sürecini başlatan ilk önemli olaylardan biri sayılır.
12. 1914-1918 I.Dünya Savaşı ve Türk-Rus Harbi • Bölge: Karadeniz, Kafkasya, Doğu Anadolu • Taraflar: —<u>İttifak Devletleri:</u> Almanya, Avusturya, Macaristan, Bulgaristan ve Osmanlı Devleti —<u>İtilaf Devletleri:</u> Fransa, İngiltere, İtalya, ABD, İspanya ve Rus İmparatorluğu • Sonuç: İtilaf Devletlerin zaferi • Brest-Litovsk Antlaşması (1918) • Mondros Antlaşması (1918)	1914–1918 yılları arasında geçen I. Dünya Savaşı kısmi olarak Türk-Rus Savaşı'dır. Osmanlı Devleti'nin Almanya ile 2 Ağustos 1914'de yaptığı antlaşmanın 2. maddesi gereğince, Almanya Rusya'ya karşı harbe girse, Türkiye de bu devlete harp ilan edecekti. Müttefik Almanya'nın amirali Souchon 29 Ekim'de Rusya'nın Karadeniz limanlarını bombalayarak Türk-Rus harbini başlattı. I. Dünya Savaşı sırasında Türk-Rus kuvvetleri Karadeniz, Kafkasya, Doğu Anadolu cephelerinde savaşımıştır. Rus orduları Doğu Anadolu içlerine kadar girmiş, Erzurum, Van, Bitlis, Muş şehirlerine kadar yayılmıştı. Türk ordusu Şubat 1918'de çok kritik durumdaydı, o sırada Rusya'da Bolşevik İhtilali(27 Şubat–11 Mart 1917) oldu. Bu ihtilal Türkiye'nin Rusya karşısında yeni bir mağlubiyetini ve belki de çözülmeyi önledi. Yeni Bolşevik Hükümeti Rusya'yı süratle sulhe götürmeye başladı. Brest-Litovsk antlaşması imzalandı. 18 Aralık 1917'de Erzincan'da Türk-Rus "Erzincan Mütarekesi" imzalandı. Ateşkes anlaşmalarını müteakip 3 Mart 1918'de Sovyet Hükümeti ile Osmanlı Devleti arasında "Brest-Litovsk Antlaşması" imzalandı.

Kaynak: S.F. Oreškova, "Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu Arasındaki Savaşlar: Sebepleri ve Kimi Tarihi Sonuçları", **Dünden Bugüne Türkiye ve Rusya Politik, Ekonomik ve Kültürel İlişkileri**. Gülten Kazgan ve Natalya Ulçenko (Der.), (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003); Akdes Nimet Kurat, **Türkiye ve Rusya. XVIII. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk-Rus İlişkileri (1798–1919)**. (Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, 1970) ; Süleyman Kocabaş, **Türk-Rus Mücadelesi**. (İstanbul: Vatan Yayınları, 1989); A.B. Şirokorad, **Osmanlı-Rus Savaşları**. (İstanbul: Selenge Yayınları, 2009); **wikipedia**, http://tr.wikipedia.org/wiki/Osmanlı-Rus_Savaşı

Çelikpala'nın yaptığı saptamaya göre:

"İmparatorluklar dönemi Türk-Rus ilişkileri, genellikle Türk tarafının aleyhine gelişen savaşların tarihi olarak nitelendirilebilir. Bu mücadelelerin modern Türkiye ve Rusya'ya en önemli mirası günümüz dünyasının siyasal ve demografik yapısıdır. Başka bir deyişle Balkanlar'dan Kafkasya'ya uzanan hatta ortaya çıkan çeşitli devletler ile göçlerle oluşan karmaşık ve sorun yaratıcı demografik yapı, bu mücadelenin ilk ve en somut sonuçlardır. Söz konusu çekişmenin

modern dönem ikili siyasi ilişkilerine doğrudan yansımaları karşılıklı güvensizliktir...²³ olarak yansımıştır.

1.3. Türkiye ile Sovyet Dönemi Rusya İlişkileri

Rusya Bilimler Akademisi Doğu Bilimleri Enstitüsü üyesi P. Moiseyev'e göre Türkiye Cumhuriyeti ile Sovyet dönemi Rusya ilişkileri üç döneme ayırmak mümkün. Birinci dönem, 1921–1939 yılları arasında dostça ilişkiler ve işbirliği dönemi. Bu dönem, politika, ekonomi ve kültür alanlarında sürekli artan iyi komşuluk ve dostluk ilişkileriyle tanımlanabilir. İkinci dönem 1940–1960 yılları kapsamaktadır. Bu dönem, ilişkilerin bütün alanlarda kötüleşmesine, kimi tarihi anlarda karşılıklı soğukluk ve gizli düşmanlığın ortaya çıkmasına sahne olmuştur. 60'ların başında başlayan ve 90'ların başında, Sovyet Birliği'nin çöküşüne kadar süren üçüncü dönem, karşılıklı güvenin adım adım yeniden inşası, politika ve özellikle ekonomide işbirliği dönemidir.²⁴

Türkiye, Kurtuluş Savaşı'nda Batı'nın önde gelen devletleri ile mücadele ettiği sırada 1917 Ekim Devrimi'nde iktidara gelen Bolşevikler de Batı emperyalizmine karşı savaşıyordu.²⁵

“Atatürk dış politika alanındaki ilk girişimini Sovyet Rusya lideri V.İ. Lenin'e yazdığı mektupla gerçekleştirmiştir. Bu mektupla Türkiye, iki ülke arasında dostluk anlaşması imzalamayı önererek maddi ve askeri konularda yardım talebinde bulunmuştur.”²⁶

Andrew Mango yazdığı Atatürk biyografisi kitabında şöyle belirtiyor:

“Mustafa Kemal daha Mayıs 1919 itibaren Rusya Bolşeviklerle ilişki kurmayı amaçlıyordu. Mustafa Kemal'in gözünde Bolşevikler diplomatik açıdan İngiltere, Fransa ve onlar tarafından

²³ Çelikpala, a.g.e. s. 268

²⁴ P. Moiseyev, “1920–1939 Arasında Rus-Türk İlişkileri: Yeni Düşünce Açısından Bilimsel Yayınların Analizi”, **Dünden Bugüne Türkiye ve Rusya Politik, Ekonomik ve Kültürel İlişkiler**. Der.: Gülten Kazgan ve Natalya Ulçenko, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003) s. 136

²⁵ Dilan, a.g.e. s. 55

²⁶ Atilla Sandıklı, “Sunuş”, Oleg Kolobov, Aleksandr Kornilov ve Fatih Özbay, **Çağdaş Türk-Rus İlişkileri Sorunlar ve İşbirliği Alanları 1992–2005**. (İstanbul: Tasam Yayınları, 2006) s. 7

korunan Yunanistan'a karşı kullanılabilir karşı ağırlıktı. Askeri açıdan ise onlar para ve gerekli ihtiyaç maddelerin tek büyük sınır dışı kaynağı olarak daha da gerekliydi.”²⁷

Hak eşitliği ve halkların özgürlüğü ve bağımsızlığına saygı ilkelerini ilan eden ve ulusal kurtuluş uğrunda savaşan bütün halkları desteklemeye hazır olduğunu bildiren bir ülke olarak Sovyetler Birliği²⁸, Türkiye'nin taleplerini karşılıksız bırakmadı. Sovyet Dışişleri Bakanı Çiçerin tarafından verilen yanıtlarda dostluk ve diplomatik ilişkilerin kurulup geliştirilmesi dileği belirtildi. Bu görüşmelerin sonucu olarak 16 Mart 1921 tarihinde Moskova Dostluk ve Kardeşlik Antlaşması imzalandı.

“Sovyet Rusya Hükümeti bu antlaşma ile yeni Türkiye Devleti'ni tanımış ve Misak-i Milli sınırlarını kabul etmişti. Bu antlaşma Türkiye Devleti'nin büyük devletlerle imzaladığı ilk antlaşmadır.”²⁹

16 Mart 1921 tarihinde imzalanan antlaşmanın hem Türkiye hem de Rusya için büyük bir önemi vardı. Ankara'nın Kurtuluş Savaşı'nda Avrupa'nın büyük devletlere karşı koyarken desteğe ihtiyacı vardı, Moskova için ise Türkiye'nin Sovyet karşıtı bir gruba dâhil edilmemesi için Ankara ile dostluk ilişkileri sürdürmek önemliydi.³⁰

Antlaşma bir önsözden ve ayrıca 16 madde ve bir ekten oluşuyordu. Antlaşmada yer alan maddelere göre:

- Rusya Misak-i Milli sınırları kabul ediyordu
- Çar ve Padişah Hükümetleri arasında imzalanmış olan tüm antlaşmalar yürürlükten kaldırılıyordu
- Kars, Ardahan ve Artvin Türkiye'ye verildi, Batum ise Gürcistan'a
- Rusya kapitülasyonlarla ilgili ayrıcalıklarından vazgeçiyordu

²⁷ Mikhail C. Meyer, “Russian-Turkish Relations in the 1920s and 1930s”. *İnsight Turkey*, 4 (2), (April-June 2002) s.125

²⁸ A. Şemsutdinov, **Kurtuluş Savaşı Yıllarında Türkiye- Sovyetler Birliği İlişkileri**. (İstanbul: Yeni Gün Haber Ajansı Basım ve Yayıncılık, 2000) s. 1
<http://www.scribd.com/doc/35927508/KURTULU%C5%9E-SAVA%C5%9EI-YILLARINDA-TURK%C4%B0YE-SOYETLER-B%C4%B0RL%C4%B0%C4%9E%C4%B0-%C4%B0L%C4%B0%C5%9EK%C4%B0LER%C4%B0> [10.03.2010]

²⁹ Dilan, **a.g.e.** s.55

³⁰ Boris B. Potskhveriya, “1920 ve 1930’lu Yıllarda Türk-Sovyet İlişkileri”. **Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl**. (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999) s.190

- Sovyet Rusya ve Türkiye demiryolu, telgraf ve diğer bağlantılı araçlarının korumasını ve geliştirilmesini üstleniyordu
- Taraflar öteki devletlerin eylemleri hakkında birbirlerine bilgi vermeyi üstleniyordu
- Türkiye'nin isteği üzerine Moskova yeni bir mali ve askeri yardımda bulunacaktı³¹

Gürün'ün ortaya koyduğu saptamaya göre:

“Moskova Antlaşması iki ülke arasında hudutları belirleyen ve siyasi ilişkileri resmen tescil eden bir vesika olmasına rağmen siyasi veya ekonomik bir işbirliği öngören herhangi bir hükmü içermiyordu. Siyasi işbirliğini müessese halinde tesis eden anlaşma 1925 yılında imzalanan Tarafsızlık ve Saldırmazlık Antlaşmasıdır”.³²

Yine bu konuda, Dilan da bir başka öneme atıfta bulunmaktadır. Ona göre:

“Lozan'dan sonraya kalan sorunlarının çözümlenmesi sırasında özellikle İngiltere ile Musul sorununun çözümlenememesi ve bu süreçte Milletler Cemiyeti'nin tutumu Türkiye'yi kaçınılmaz olarak komşusu Sovyetler Birliği ile dostluk ilişkilerini sürdürmeye itmiştir.”³³

Dolayısıyla, Milletler Cemiyeti'nce Musul sorununun çözüme kavuşturulmasından bir gün sonra Türkiye'nin Sovyetler Birliği ile Tarafsızlık ve Saldırmazlık Antlaşmasının imzalanması tesadüfî değildir. Türkiye Cumhuriyeti ve Sovyetler Birliği arasında Tarafsızlık ve Saldırmazlık Antlaşması 17Aralık 1925'te Paris'te iki ülkenin dışişleri bakanları Çiçerin ve Tevfik Rüştü Aras tarafından imzalanmıştır. Antlaşma üç madde ve üç protokolden ibaretti.

³¹ Şemsutdinov, **a.g.e.** s. 11

³² Kamuran Gürün, “ 17 Aralık 1925 Türk- Rus Anlaşması”. **Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl.** (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999) s. 181

³³ Dilan, **a.g.e.** s.56

Antlaşmanın maddelerine göre:

- Akid taraflardan biri aleyhine üçüncü bir veya birkaç devlet tarafından bir askeri harekette bulunulması halinde diğer Akid taraf, birincisine karşı tarafsızlığını korumayı üstlenir. (Not: Askeri manevralar diğer tarafı rahatsız etmediğinden askeri hareket deyiminin içine girmeyecektir).
- Akid taraflardan her biri, diğerine karşı her türlü tecavüzden kaçınmayı üstlenir. Akid taraflardan her biri, üçüncü bir veya birkaç devlet tarafından, diğer Akid taraf aleyhine yöneltilen hiçbir ittifaka veya siyasi nitelikte hiçbir anlaşmaya, ayrıca üçüncü bir veya birkaç devlet tarafından diğer Akid tarafın askeri veya bahri güvenliği aleyhine yöneltilen hiçbir ittifaka veya anlaşmaya katılmamayı üstlenir. Bunlardan başka, Akid taraflardan her biri, üçüncü bir veya birkaç devlet tarafından diğer Akid taraf aleyhine yöneltilen hiçbir düşmanca harekete katılmamayı üstlenir.
- Üç yıl için imzalanan bu antlaşma bu sürenin sona ermesinden altı ay önce bir tarafça feshedilmedikçe bir yıl uzatılmış sayılacaktır.³⁴

Ayrıca antlaşmaya 3 protokol de eklenmiştir. Bu protokollerde;

1. Protokol: iki tarafın kararlaştırılan hususlar dışında üçüncü devletlerle her türlü ilişkilerde serbest olduklarını belirler.
2. Protokol: üçüncü devletlerin Akid taraflar aleyhine yönelik anlaşmaları konusunun, mali ve iktisadi anlaşmaları da içerdiğini belirtir.
3. Protokol: taraflar arasında ortaya çıkabilecek ve normal siyasi yolla halledilemeyen anlaşmazlıkların ne şekilde halledileceğini tayin ve tesbit için tarafların aralarında müzakere edeceklerini gösterir.³⁵

Bu antlaşmaya ekli bir de gizli mektup bulunmaktadır. Tek taraflı olarak Çiçerin'den Tevfik Rüştü Aras'a yazılan mektup aynen şöyledir:

³⁴ Gürün, **a.g.e.** s. 184

³⁵ Aynı, s.185

“Bugün iki Hükümet arasında imzalanan antlaşmayı bütünleyici nitelikte olmak üzere, 16 Mart 1921 günü Moskova’da yapılan antlaşmadan beri iki taraf arasında süregelen içten dostluğun bozulmayacağını ve bunun Akid taraflarından birisinin üçüncü bir veya birkaç devletle savaş içine girmesi durumunda aralarındaki ilişkilere temel olacağını belirtmek isterim.”³⁶

Tarafsızlık ve Saldırmazlık Antlaşması hem Türkiye hem de Sovyet Rusya tarafından imzalanan ilk saldırmazlık antlaşmasıdır ve 7 Kasım 1935’te son defa olmak üzere 10 yıllığına uzatılmış olup 7 Kasım 1945’te yürürlükten kalkmıştır.

1925 yılından sonra iki ülke arasındaki siyasi yakınlaşma gözlemlenmekte, fakat Türkiye için iktisadi ilişkilerin geliştirilmesi ve devam ettirilmesi de önemli bir konu oluşturmaktaydı. 11 Mart 1927 tarihinde ikili görüşmelerin sonucunda Ankara’da Ticaret ve Seyrisefain Antlaşması imzalanmıştı. Bu antlaşmaya göre, Sovyetler Birliği, Türkiye’den yapacağı ithalata sınırlama getirmiş, ayrıca İstanbul, İzmir, Trabzon, Mersin, Erzurum, Konya’da Sovyet Ticaret Temsilcikleri açılmasını ve bunlara bazı diplomatik ayrıcalıklar verilmesini kabul etmiştir. Sovyetler Birliği de Türkiye çıkışlı malların gümrüksüz üçüncü ülkelere transit geçişine izin vermiştir. Ayrıca Batum Limanı Türkiye tarafından ticaret amacıyla kullanılabilecekti. Ticaret ve Seyrisefain anlaşmaları bir yıllık olup, süre bitiminde yenileriyle değiştirilmiştir. 31 Mart 1938’de iki hükümet arasında mektup değişimi sonucu yalnızca İstanbul ve Kars kentlerinde Ticaret Mümessilliği Şubesi bırakılmıştır.³⁷

1928 yılından sonra iki devlet arasındaki siyasi ilişkiler daha çok uluslararası politika ekseninde devam etmiştir.

Silahsızlanma Konferansı Hazırlık Komisyonu, 1926 yılında Cenevre’de çalışmalarına başlamıştı. Mart 1928’de Türkiye Milletler Cemiyeti’nin Cenevre’de yapılmakta olan Silahsızlanma Konferansı Hazırlık Komisyonu’na Sovyetler Birliği delegesi Litvinov’un önerisi üzerine çağrılmış oldu. Cumhuriyet rejiminin kurulmasından sonra Türkiye’nin katıldığı ilk uluslararası konferansı olmuştur.³⁸

“27 Ağustos 1928’de saldırı savaşı yasaklayan Kellog-Briand Paktı imzalanınca Türkiye ve Sovyetler Birliği de bu pakta katılmışlardır. Ardından Sovyetler Birliği’nin öncülüğünde paktın

³⁶ Gürün, a.g.e. s.185

³⁷ Dilan, a.g.e. s. 60

³⁸ Aynı, s. 61

Doğu Avrupa’da daha hızlı uygulanması için 9 Şubat 1929 tarihinde imzalanan Litvinov protokolüne 1 Nisan 1929’da Türkiye de katılmıştır.”³⁹

1930’lu yılların başlarında Türkiye’nin Milletler Cemiyeti’ne katılması ikili ilişkilerinde soğukluğa neden olmuştur.

“1932 yılının Temmuz ayında Türkiye’nin Milletler Cemiyeti’ne katılması Sovyetler Birliğini tedirgin etmiştir. Fakat Türkiye, Sovyetler Birliği herhangi bir devlete saldırmadıkça, zorlama tedbirlerinin haksız bir şekilde Sovyet Birliği’ne yönelmesine rıza göstermeyeceği hakkında Sovyetlere teminat vermiştir. Sovyetler Birliği’nin asıl hoşnutsuzluğu Türkiye’nin kendisinden uzaklaşıp Batılı devletlere yaklaşmış olmasından kaynaklanıyordu. Fakat bu konuda duyulan endişe uzun sürmemiş ve 1934 yılında Sovyetler Birliği de Milletler Cemiyeti’ne üye olmuştur.”⁴⁰

1935 yılından sonra Avrupa’da II. Dünya Savaşı’nın ilk belirtileri ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu dönemde Türkiye SSCB ile uyumlu ilişkisini devam ettirmiş ise de bazı hususlarda Sovyetler Birliği’nden umduğu desteği görememiştir. Mesela, Montrö konferansı öncesinde Türk ve Sovyet istekleri paralellik göstermekte iken, konferans süresince beliren yeni Sovyet istekleri iki ülke ilişkilerine bir takım soğuklukların girmesine neden olmuştur. Montrö Boğazlar Sözleşmesi 20 Temmuz 1936’da imzalanmıştır.

1937 yılında Akdeniz’in güvenliği için gerçekleştirilen Nyon Konferansına Türkiye ve Sovyetler Birliği katılmış ve 14 Eylül 1937’de imzalanan anlaşmaya imza koymuşlar. 1938 yılında Türkiye Sovyet Birliği ilişkilerinde durgunluk gözlemlenmiştir.⁴¹ 1939 yılında ise bütün dünyayı sarsan II. Dünya Savaşı başlamıştır.

Türkiye ve Sovyet Rusya arasında ilişkilerinde karşılıklı güven, işbirliği ile her iki tarafı ilgilendiren sorunların çözümünde ortak bir dili arama ve bulma çabaları 20’li ve 30’lu yıllarda gözlemlenmektedir.⁴² 1939 yılında ise Türkiye Sovyet Birliği ikili ilişkilerinin dostluk, dayanışma ve işbirliği ile damgasını vuran dostane ilişkilerin

³⁹ Çağatay Benhür, **Stalin Dönemi Türk-Sovyet İlişkileri**, s. 327

<http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s15/benhur.pdf> [09.10.2009]

⁴⁰ Mahmut Bolat, “Genel Hatlarıyla Atatürk Dönemi Türkiye’nin İkili İlişkileri”, **Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi** 7(1), (2006) s.69

⁴¹ Benhür, **a.g.e.** s.329

⁴² Potskhveriya, **a.g.e.** s.195

dönemi bitmiştir. İki ülkenin II. Dünya Savaşı'nı takip eden Soğuk Savaş döneminde farklı cephelerde olmalarından ötürü ilişkileri giderek kötüleşmeye başlamıştı.

Avrupa'daki duruma bakılırsa 1938 yılında savaşın patlaması kaçınılmaz bir hale geldi ve 1 Eylül 1939'da Almanya'nın Polonya'ya saldırması ile II. Dünya Savaşı resmen başlamıştır. Sovyet yöneticileri Nazilerin yayılma eğilimlerine karşı İngiltere ve Fransa ile işbirliği kuramayacağının farkına vardığında Rusya'yı savaşın dışında tutacak tek yolun Almanya ile anlaşma yapmak olduğunun bilincine varmışlardır. 23 Ağustos 1939 tarihinde Almanya ile Sovyetler Birliği arasında saldırmazlık anlaşması imzalandı. Ertesi gün 24 Ağustos 1939 tarihinde Sovyet-Alman Saldırmazlık Paketi'nin imzalandığı, dünyaya duyurulmuş ardından da 1 Eylül'de II. Dünya Savaşı başlamıştır.⁴³

Almanya ile Sovyet Birliği arasında imzalanan Saldırmazlık Paketi, Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkileri açısından önemli bir gelişmeydi. Türkiye, o sırada Üçlü İttifak'a (Türkiye-Fransa-İngiltere) imza atmaya hazırlanıyordu ve Sovyetler Birliği'nin de Almanya'ya karşı Batılı devletlerin yanında yer alacağını umuyordu. 23 Ağustos paketi Türk-Sovyet ittifakını çok zorlaştırmıştı. Buna rağmen Türkiye bir Sovyet ittifakından umudunu kesmemişti.⁴⁴

25 Eylül 1939 tarihinde Türkiye Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu Türk-Sovyet ittifak görüşmeleri yapmak üzere Moskova'ya gitti. Moskova'da Türk ve Sovyet yetkililer arasında yapılan 4 toplantıda Saraçoğlu'na, Türkiye ile SSCB arasında imzalanması düşünülen Türk- Sovyet işbirliği anlaşmasıyla Sovyetlerin Boğazlar üzerindeki taleplerinin bağlantılı olduğu, Sovyet taleplerinin reddedilmesi durumunda işbirliği anlaşmasının da yapılamayacağı ifade edildi. Sovyet talepleri Türkiye için uygun olmadığından Moskova'daki görüşmelerden bir sonuç çıkmamıştı.

Moskova görüşmeleri Türk- Sovyet ilişkiler açısından çok büyük öneme sahiptir. Bu görüşmelerden sonra Türkiye Sovyetler Birliği'nden uzaklaşmaya ve Batılı devletlere yaklaşmaya başlamıştır.

1940 yazı boyunca dıştan bakınca dostluk havası görünümü veren Alman- Rus ilişkileri, buharlaşmaya başlamış ve gittikçe gerginleşen bir hal almıştı. Hitler, 22

⁴³ George Vernadsky, **Rusya Tarihi**, (İstanbul: Selenge Yayınları, 2009) s. 461

⁴⁴ Barış Ertem, " Türkiye Üzerindeki Sovyet Talepleri ve Türk- Sovyet İlişkileri (1939–1947)", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 3(11), (İlkbahar 2010) s. 253

Haziran 1941’de Saldırmazlık Paktı’nı feshetmiş ve günün ilk ışıklarıyla birlikte Alman birliklerini Rusya sınırına göndermişti.⁴⁵ Böylelikle 22 Haziran 1941 tarihine kadar savaşta tarafsız kalan Sovyetler Birliği kendini savaşın içinde bulmuştu.

Sovyet Birliği’nin savaşa katılmasıyla birlikte, İngiltere ile SSCB arasında bir ittifak ortamı oluştu ve 12 Temmuz 1941’de “Ortak Hareket Antlaşması” imzalandı.⁴⁶

Bu tarihten sonra Sovyetler Birliği ve diğer müttefikler Türkiye’nin kendi yanlarında savaşa girmesi için dönem dönem çeşitli politikalar üretmiştir, fakat Türkiye savaş boyunca daima sıcak çatışmadan uzak durma yolunu tercih etmiştir. Ancak savaş sonrası ortaya çıkacak dünya platformunda söz sahibi olabilmek ve milli çıkarlarını koruyabilmek amacıyla Türkiye 2 Ağustos 1944’te Almanya ile 3 Ocak 1945’te ise Japonya ile diplomatik ve ekonomik ilişkileri kesmekle kalmayıp 23 Şubat 1945’te Japonya ve Almanya’ya savaş ilan etmiştir.⁴⁷

Sovyetler Birliği 19 Mart 1945 tarihinde 25 Aralık 1925 tarihli Türk-Rus Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşmasını feshetmiştir. 4 Nisan 1945’te Türkiye verdiği yanıtta eski antlaşmanın yerini alacak ve günün şartlarını kapsayacak yeni bir antlaşma yapma isteği belirtmiştir. Bunun üzerine Sovyetler Birliği 7 Haziran 1945 tarihinde yeni bir antlaşma akdi için Kars ve Ardahan’ı SSCB’ye verilmesi ve Boğazlarda Sovyet üslerin kurulması gibi şartları öne sürmüştür.⁴⁸ Türkiye için bu şartlar kabul edilemez olduğu için taraflar yeni bir antlaşma imzalamamışlardır.

Sovyetler Birliği 17 Temmuz–2 Ağustos 1945 tarihler arasında geçen ve savaş sonrası dünya düzeni ile ilgili olan Potsdam Konferansı’nda da Boğazlar üzerindeki taleplerini tekrarlamış. İngiltere, ABD ve SSCB Montrö sözleşmesinin günün şartlarına uymadığından geliştirilmesi gerektiğini kabul etmişler. İngiltere ve ABD hükümetleri sorunların diyalog yoluyla çözülmesi adına çalışmalar yapmış ve hem SSCB’ye hem de Türkiye’ye çeşitli taslaklar sunmuşlar. Ancak İngiltere ve ABD teşebbüsleri, ne Potsdam Konferansı sırasında ne de konferans sonrası sorunu çözebilmiş ve Sovyet Birliği’nin Boğazlar rejiminde değişiklik yapılması talepleri SSCB- Türkiye karşılıklı diplomatik nota alış verişi üzerinden halledilmeye çalışılmıştır.

⁴⁵ Vernadsky, **a.g.e.**, s. 498

⁴⁶ Ertem, **a.g.e.** s. 257

⁴⁷ Benhür, **a.g.e.** s. 331

⁴⁸ Ayhan Kamel, **İkinci Dünya Savaşı’nın Bitiminden Günümüze Kadar Türk- Rus İlişkileri**, http://www.foreignpolicy.org.tr/turkish/dosyalar/akamel_p.htm [10.11.2009]

Birinci nota Sovyet Birliği tarafından Türk Dışışleri Bakanlığı'na 8 Ağustos 1946 tarihinde sunuldu. Sovyet notasında:

1. Boğazlar bütün devletlerin ticaret gemilerine sürekli açık tutulması
2. Boğazlar Karadeniz devletlerinin savaş gemilerine devamlı açık tutulması
3. Boğazlar özel olarak tespit edilecek haller dışında Karadeniz'e sahili olmayan devletlerin savaş gemilerine kapalı tutulması
4. Boğazlardan geçiş rejimini düzenleme yetkisi Türkiye ile Karadeniz devletlerine ait olması
5. Boğazlar Türkiye ve Sovyetler Birliği tarafından ortaklaşa savunulmasına yönelik talepler yer almaktaydı.⁴⁹

Sovyetlerin Türkiye'ye vermiş nota karşısında, 22 Ağustos 1946 tarihinde verilen cevaba göre;

“...Türkiye'nin egemenlik hakkı ve güvenliği ile bağdaşmayan Sovyet önerileri reddedilmekle birlikte, Montrö Sözleşmesi'nin geçmiş tecrübeleri ışığında gözden geçirebileceği, ancak bu konunun sözleşmeye taraf ülkelerin katılacağı bir konferansta ele alınabileceği bildirilmiştir. Moskova 24 Eylül 1946 tarihli ikinci notasında önceki iddialarını tekrarlamış, buna karşılık Ankara da 18 Ekim 1946 tarihli ikinci notasında önceki yanıtları vermiştir.”⁵⁰

Bu notalardan sonra Türk- Sovyet ilişkileri gergin bir hava içerisinde devam etmiştir. O dönemde Sovyet tehdidi nedeniyle Türkiye Batılı devletlere yaklaşması kaçınılmaz olmuştur. Türkiye'nin Batılı devletlerle özellikle ABD ile ilişkilerin gelişmesinin belirtileri şöyle sıralanabilir:

- 11 Mart 1947 tarihinde Türkiye Uluslararası Para Fonu IMF'ye girmiştir.
- Mart 1947'de Türkiye'nin Truman Doktrini kapsamına girmiştir.
- Temmuz 1947'de Türkiye'nin Marshall Planı'na dâhil edilmiştir.
- 8 Ağustos 1949'da Türkiye Avrupa Konseyi'ne kabul edilmiştir.

⁴⁹ Ertem, a.g.e. s.269

⁵⁰ Kamel, a.g.e.

- 25 Temmuz 1950’de Türkiye Hükümeti Kore Savaşı’na asker gönderme kararı almıştır.
- 18 Şubat 1952’de Türkiye Kuzey Atlantik Paketi Örgütü NATO’ya resmen üye olmuştur.⁵¹

5 Mart 1953’te Stalin’in ölümü Sovyetler Birliği’nin tarihinde çok önemli bir olay. Stalin’in ölümünden sonra göreve gelen yöneticiler SSCB dış politikasını “Barış içinde bir arada yaşama” temeline dayandırmaya karar vermişlerdi. Sovyetler Birliği, 30 Mayıs 1953’te Türkiye’ye gönderdiği nota ile II. Dünya Savaşı’ndan sonra ortaya attığı taleplerinden vazgeçtiğini açıkladı. Ancak bu açıklamalar Türk- Sovyet ilişkilerinin gerginlikten çıkmasına yetmedi. Türkiye, 1945’ten sonra olduğu gibi, 1953’ten sonra da Batı ile yakınlaşmaya devam etti ve Soğuk Savaş’ta tercihini Batı Bloku’ndan yana yapmıştı.⁵²

1950’li yıllarda Türkiye’nin dış politikasını en çok etkileyen ülke ABD olmuştur. ABD tarafından II. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye’nin jeopolitik konumu yeniden gözden geçirilmiş ve Türkiye’yi Sovyetler Birliği’ne bölgedeki karşı ağırlık olarak kullanmaya karar verilmiştir. Truman ve Marshall ekonomik yardımları ve Türkiye’de NATO üslerin yerleştirilmesi bunu belirgin etmektedir. O dönem Türkiye için uluslararası politikada “ulusal çıkar” kavramı ABD’nin çıkarları ile neredeyse özdeş sayılmaktaydı.

Öztürk mevcut durumu şu şekilde özetlemektedir:

“1960’lı yıllarda Türkiye’de yavaş yavaş, sadece Batı merkezli (özellikle ABD merkezli) bir dış politika yerine (Batı ile ittifak büyük ölçüde devam etmekle birlikte), çok yönlü bir dış politika arayışı da ortaya çıkar. Bu ortamın oluşmasında dört ana faktör vardır:

1. Soğuk Savaş sürecinde 1960’lı yıllarda yaşanan yumuşama, karşı bloklarda yer alan ülkelerin birbiriyle olan ilişkilerine daha geniş bir ortam sağlaması.
2. Kıbrıs meselesi karşısında ABD’nin tutumunun yarattığı hayal kırıklığı.

⁵¹ Ertem, a.g.e. s.271

⁵² Aynı, s. 271

3. 1960'lı yıllarda iç politikada siyasi yelpazede yaşanan genişlemeye paralel olarak İslamcı ve sol radikal akımların kendilerini daha fazla ifade etmeleri ve bu akımların Türkiye'nin ABD eksenli dış politikasına getirdiği eleştiriler.
4. 1950'lerde ve 1960'larda dünyada eski sömürge ülkelerin bağımsızlıklarını kazanmaları ve bağımsızlığı kazanan ülkelerin bağlantısız bir dış politika izlemeleri, buna paralel olarak da dünyada üçüncü bir bloğun oluşması.”⁵³

1960'lı yıllarda Türk-Sovyet ilişkileri de normalizasyon dönemine girmiştir. Karşılıklı güvenin adım adım yeniden inşası, politika ve özellikle ekonomide işbirliği dönemi olarak bilinen dönem başlamıştır.

27 Mayıs 1960 tarihli askeri darbesi Moskova'nın Ankara'ya yaklaşma girişimleri için yeni bir vesile oluşturmuştur. Kruşçev darbeden bir ay sonra o dönem Cumhurbaşkanı Gürsel'e gönderdiği mesajda, 1950'li yıllarda ilişkilerin bozulmasından “dar görüşlü bir siyaset izleyen” eski Ankara Hükümeti'ni sorumlu tutmuş ve Sovyetler Birliği'nin Türkiye ile ilişkilerini Atatürk- Lenin dönemindeki düzeye çıkartmak arzusunda olduğunu ifade etmiştir. Sovyetler Birliği 1961 ve 1962 yıllarında da Ankara'ya gönderdiği mesajlarda, toprak bütünlüğü, egemenlik ve bağımsızlığa saygı ilkelerine dayalı olarak iki ülke arasındaki ilişkileri ve işbirliği geliştirmeye arzulu olduğunu vurgulamıştır.⁵⁴

Türk- Sovyet ilişkilerinin yumuşama döneminin en önemli belirtisi karşılıklı diplomatik ziyaretlerin yeniden başlamasıdır. II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden 19 yıl gibi uzun bir süre sonra, ilk defa olarak Türk Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin 30 Ekim–1 Kasım 1964 tarihlerinde Moskova'yı ziyaret etmiştir. Bu ziyaret kısa bir süre sonra 17–22 Mayıs 1965 tarihlerinde Sovyet Dışişleri Bakanı Gromıko tarafından iade edilmiştir. Birkaç ay sonra da, 14–16 Ağustos 1965 tarihinde Suat Hayri Ürgüplü Başbakan olarak Moskova'ya gitmiştir. Siyasi düzeyde karşılıklı olarak yapılan bu üç ziyaret, Türk- Sovyet ilişkilerindeki açılımı sağlamaları bakımından çok önemlidir.

Türk Dışişleri Bakanı'nın ziyaretinden sonra Devlet Su İşleri, Karayolları ve Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO) gibi önemli kuruluşlardan oluşan bir Türk Delegasyonu, Moskova'yı ve Başbakan Ürgüplü'nün ziyaretinden sonra da

⁵³ Onur Öztürk, **Dış Politika Açısından 27 Mayıs Öncesi ve Sonrası**, <http://www.sde.org.tr/tr/haberler/1067/dis-politika-acisindan-27-mayis-oncesi-ve-sonrasi.aspx> [20.07.2010]

⁵⁴ Kamel, **a.g.e.**

teknisyenlerden oluşan kalabalık bir Sovyet Heyeti Ankara'yı ziyaret ederek önemli işbirliği konularını ele almışlardır. Bu görüşmeler sonunda Türkiye'de Sovyet kredisiyle yedi büyük sanayi tesisin yapımı için birer ön proje hazırlanması uygun görülmüş ve böylece Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında ilerideki yıllarda giderek genişleyecek bir işbirliğinin temelleri atılmıştır.⁵⁵

İşyar'ın saptamasına göre:

“Türkiye, sanayileşme politikası gereği ihtiyaç duyduğu altyapı desteğini Batı'dan alamayınca Kruşçev'in sürdürdüğü “Barış İçinde Bir Arada Yaşama” politikasından yararlanmak istemiş ve Moskova ile ekonomik ilişkilere ağırlık vermiştir. Sovyetler ise Türkiye'nin yaklaşımına olumlu tepki göstermiş ve Sovyet ağır sanayi yatırımları bu dönemde Türkiye'ye akmıştır.”⁵⁶

Sovyet kredilerinin en somut sonucu İskenderun Demir Çelik Tesisi, İzmir Aliaga Rafinerisi, Seydişehir Alüminyum Fabrikası gibi yedi sınaî tesisi kurulmuştur.⁵⁷

“Türk- Sovyet ilişkilerindeki yumuşama, 1970'lerin ikinci yarısında da devam etmiştir. Bunda 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'nın ardından uygulanan Amerikan silah ambargosunun (1974–1978) önemli bir rolü olmuştur. Türkiye genel olarak Doğu Bloku'na yakınlaşırken ve SSCB ile arasında iyi komşuluk ilişkileri ve genel işbirliği gelişirken, karşılıklı olarak dış politikaların ideolojize edilmesinden vazgeçilmiştir. Kısacası, 1970'lerde Türkiye ve Sovyet Rusya arasındaki ilişkiler, karşılıklı güven ve anlayış temeli üzerine oturmaya başlamıştır. Ama ikili ilişkiler devam eden Soğuk Savaş ortamının engel ve baskılarından tam olarak kurtulamamıştır.”⁵⁸

1980'lerin başlarında Türkiye'deki 12 Eylül 1980 darbesi ve SSCB'nin 1979 Afganistan'a girmesi Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkilerinde kısa süreli bir soğukluğa neden olmuştur; fakat Türkiye'de Özal'ın, Sovyetler Birliği'nde ise Gorbacov'un başa gelmesi, iki ülkenin liberal politikalar izleme yolundaki değişimleri benzer bir çizgide

⁵⁵ Kamel, a.g.e.

⁵⁶ Ömer Göksel İşyar, “Avrasya'da Devletlerin Şekilleniş, Yükseliş ve Düşüş Süreçleri”, **Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları**, 3 (6) 2008: 125

⁵⁷ U.L. Govorov, **İstoriya Stran Azii i Afriki v Noveşee Vremya** (Asya ve Afrika Ülkelerinin Modern Tarihi), (Kemerovo: Kemerovo Devlet Üniversitesi Yayınları, 1997), http://history.kemsu.ru/oldversion/PUBLIC/govorov/gov_2-12-7.htm [20.06.2009]

⁵⁸ İşyar, a.g.e. s. 125

olmuştur.⁵⁹ Bu süreç ekonomi düzlemdeki ilişkileri yoğunlaştırarak Türkiye'nin SSCB'ye yönelmesine neden olmuştur. 1984 tarihli doğalgaz anlaşması ve 1987 tarihli müteahhitlik hizmetlerine ilişkin anlaşma o dönem ekonomik işbirliğinin örneklerinden sadece bir kaçıdır.⁶⁰

1989 yılında Soğuk Savaşı'nın simgesi olan Berlin Duvarı'nın yıkılmasını izleyen Batı Avrupa'da oluşan değişiklikler, ardından da 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması Türk- Rus ilişkilerinde yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur.

Türk-Rus ikili ilişkilerinin tarihi, III. İvan'ın II. Beyazıt'a gönderdiği mektubun tarihi 1492 yılında başladığı dünya tarihçilerce kabul edilmiş olmasına rağmen daha öncelere uzanmaktadır. Osmanlıların İstanbul'a yerleştikleri zaman Boğaz'ın iki yakasında çoğunlukta Rus ticari gemiler bulunuyordu. Bu durum Fatih Sultan Mehmet'in Türk nüfusu İstanbul'a yerleştiği sıralarda her türlü yazı malzemesi ile birlikte inşaat ustası, marangoz ve fırıncı gibi ustaların Ruslardan talep etmesinin nedeni olmuştur. Ticaret daha o zamanlarda Türk-Rus ilişkilerinin itici güç haline gelmiştir.

Türk ve Rus devletlerinin gelişip güçlenme sürecine girdikleri zaman çeşitli yayılma politikaları ortaya çıkmıştır. Altınordu hanlıkları ele geçirme, Hazar Deniz'i civarında ve Kafkasya'da hâkim olma istekleri her iki devleti 1569 yılında meydana gelen Astrahan Seferine sürüklemiştir. O çatışmadan sonra Türk-Rus ilişkileri üç yüzyıl aşan süre zarfında yaklaşık 25 yıl aralarla meydana gelen savaşlar tarihi olarak nitelendirilebilir. Bu çalışmada, üç yüzyıllık zamanı kapsayan ve o zamanın ikili ilişkileri yansıtan on iki Türk-Rus savaşı, çeşitli kaynaklardan faydalanarak neden, sonuç ve gidişatını anlatan Tablo 1'de tablolastırılmaya çalışılmıştır.

Tarihin en büyük imparatorluklar: Osmanlı İmparatorluğu ve Rus İmparatorluğu yıkıldıktan sonra Türkiye Cumhuriyeti ve içine Rusya'yı da dâhil eden Sovyetler Birliği tarih sahnesine çıkmıştır. 1920'li ve 1930'lu yıllarda iki ülke arasında kısa süreli bir dostluk ve dayanışma süreci yaşanmıştır. II. Dünya Savaşı'dan sonra Türkiye ve Rusya kendilerini iki kutuplu dünyanın zıt kutuplarında bulmuşlar. Çatışma, rekabet, anlaşmazlıklar ve gizli düşmanlıkla dolu Soğuk Savaş yıllarında ara sıra genellikle

⁵⁹ İşyar, **a.g.e.** s. 125

⁶⁰ Gülten Kazgan, "Batı ile İlişkilerin Gölgesinde Türkiye- Rusya İlişkileri", **Dünden Bugüne Türkiye ve Rusya Politik, Ekonomik ve Kültürel İlişkiler**. Der.: Gülten Kazgan ve Natalya Ulçenko,, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003) s. 152

Türkiye'nin ABD ile anlaşmazlıklar ortaya çıktığı zamanlarda Türk-Sovyet ilişkilerinde yumuşama ve normalizasyon dönemleri yaşanmıştır. 1960'lı yıllarda diplomatik üst düzey ziyaretlerin yeniden başlanması, Sovyet kredileriyle kurulan İskenderun Demir Çelik Tesisi, İzmir Aliğa Rafinerisi, Seydişehir Alüminyum Fabrikası gibi 7 sanai tesisin kurulması bu dönemlere birer örnek olarak dile getirilebilir.

Türkiye ve Sovyet Birliği'nin 1980'li yıllarda liberalizasyon dönemine girmesiyle birlikte Türk-Rus ilişkilerinde istikrarlı düzelme, işbirliğin geliştirilmesi ve karşılıklı güvenin yeniden inşası görüşmüştür. Bu dönemde Soğuk Savaş bitiminden ardından ikili ilişkilerin gelişmesi için gerekli altyapı oluşturulmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ SONRASI TÜRK-RUS İLİŞKİLERİ

Türk-Rus ilişkilerinin tarihi, başlangıcından Soğuk Savaş bitimine kadar, bazı dönemlerde dostluk ve kardeşliğe dayanan ilişkiler kurulmaya çalışılsa da çeşitli bölge ve konularda çatışma, rekabet ve anlaşmazlıklar tarihi olarak nitelendirilebilir. Soğuk Savaş bitiminden sonra rekabet bazı konularda devam edilse de 2000 yılından itibaren işbirliği kurmasının daha faydalı olacağı her iki ülkenin yöneticileri tarafından açık bir şekilde anlaşılmıştır. O zamandan bu yana hem siyasi hem de ekonomik alanında işbirliği güçlendirmeye yönelik çeşitli anlaşmalar imzalanmıştır. Günümüzde gelindiği noktada ise her iki ülkenin stratejik işbirliği ve “derinleştirilmiş ortaklığı” kurma iradesi görülmektedir.

1. 1991 YILINDAN GÜNÜMÜZE KADAR TÜRK- RUS İLİŞKİLERİ

Bu bölümde Soğuk Savaş bitiminden sonra Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkilerin gelişme süreci anlatılmaya çalışılacaktır. 1991 yılından sonra Türk-Rus ilişkilerinin politik ve ekonomik boyutları ile birlikte Avrasyacılık düşüncesinin gelişme süreci ele alınmıştır.

1.1. 1991 Yılından Sonra Türk- Rus İlişkilerinin Politik Boyutları

SSCB'nin dağılmasının ardından kurulan Rusya Federasyonu(RF)'nu Türkiye hemen tanımıştır. Bu iki ülke arasındaki ilişkiler böylelikle 1991'den itibaren yeni bir boyut kazanmıştır.

“...1992 yılında dönemin Dışişleri Bakanı Sayın Hikmet Çetin tarafından bu ülkeye ilk resmi ziyaret gerçekleştirilmiştir. Bunu dönemin RF Dışişleri Bakanı Sayın Andrei Kozirev'in Türkiye ziyareti ve aynı yıl dönemin Başbakanı Sayın Süleyman Demirel'in Rusya ziyareti izlemiştir. Sayın Demirel'in ziyareti sırasında 25 Mayıs 1992 tarihinde “Türkiye ile Rusya Federasyonu Arasındaki İlişkilerin Esasları Hakkında Antlaşma” imzalanmıştır. Türk-Rus ilişkilerinde açılan yeni dönem için temel bir belge niteliğini taşıyan sözkonusu antlaşma siyasi bağımsızlığa, egemenliğe ve toprak bütünlüğüne saygı, içişlerine karışmama, hak eşitliği ve ortak

yarar, sorunların çözümünde kuvvete ve kuvvet tehdidine başvurmama gibi ilişkilere temel teşkil eden ilkeleri ortaya koymuş, her iki tarafın işbirliğine yeni açılımlar kazandırma iradesinin göstergesini oluşturmuştur.”⁶¹

Bu ilk siyasi görüşmeler 1991 yılından bu yana yapılan 30 üst düzey görüşme ve ziyaretin temelini oluşturmuşlar. Siyasi ilişkilerin büyük bir parçası olan 1991 yılından itibaren Türkiye ve Rusya Federasyonu arasında Dışişleri Bakanların ve Üst Düzey Yöneticilerinin karşılıklı ziyaretleri tarih, lider ve taşıdığı önemi gösteren Tablo 2’de anlatılmaktadır.

Tablo 2. 1991 Yılından İtibaren Türkiye Ve Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanların ve Üst Düzey Yöneticilerinin Karşılıklı Ziyaretleri

TARİH	KİM	AÇIKLAMA
21 Ocak 1992	Hikmet Çetin (TC Dışişleri Bakanı)	Rusya Federasyonu’na Türkiye tarafından ilk resmi ziyareti. Rusya ile yeni dönemdeki ilişkilerin temelini atmak amacıyla Moskova’ya giden Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin, Rus Dışişleri Bakanı Andrey Kozyrev’le ikili ilişkiler, uluslararası ve bölgesel sorunların ele alındığı bir görüşme yaptı. Kozyrev, görüşmeden sonra gazetecilere yaptığı açıklamada, Rusya’nın, Karadeniz Ekonomik İşbirliği projesini desteklediğini belirtti ve çok yakın bir gelecekte bu konuda bir anlaşma imzalanacağını açıkladı. Kozyrev’le görüşmesinden sonra Başbakan Yardımcısı Igor Gaydar’la ekonomik konuların ağırlıklı olduğu bir görüşme yapan Hikmet Çetin, Parlamento Başkanı Ruslan Hasbulatov’la da bir araya geldi. İki ülke heyetlerinin görüşmelerinden sonra yayınlanan resmi bildiriye, tarafların demokrasi, insan hakları, istikrar, ekonomik gelişme, laiklik, egemenlik hakları ve toprak bütünlüğü kavramlarına saygı duyulması konusunda mutabakata vardıkları bildirildi.
4 Şubat 1992	Andrei Kozirev (RF Dışişleri Bakanı)	Rusya Federasyonu’nun Dışişleri Bakanı düzeyinde Türkiye’ye ilk ziyareti. Türkiye ile Rusya Federasyonu arasında Ankara’da, Dostluk ve İşbirliği Anlaşması parafte edildi. Anlaşma, iki ülke Dışişleri Bakanları tarafından imzalandı.
25 Mayıs 1992	Süleyman Demirel (TC Başbakanı)	Demirel’in ziyareti sırasında 25 Mayıs 1992 tarihinde “Türkiye ile Rusya Federasyonu Arasındaki İlişkilerin Esasları Hakkında Antlaşma” imzalanmıştır. Türk-Rus ilişkilerinde açılan yeni dönem için temel bir belge niteliğini taşıyan sözkonusu Antlaşma siyasi bağımsızlığa, egemenliğe ve toprak bütünlüğüne saygı, içişlerine karışmama, hak eşitliği ve ortak yarar, sorunların çözümünde kuvvete ve kuvvet tehdidine başvurmama gibi ilişkilere temel teşkil eden ilkeleri ortaya koymuş, her iki tarafın işbirliğine yeni açılımlar kazandırma iradesinin göstergesini oluşturmuştur.
25 Haziran 1992	Boris Yeltsin (RF Cumhurbaşkanı)	Yeltsin Karadeniz Zirvesi’ne katılmak için İstanbul’a geldi. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi Anlaşması, İstanbul’da Çırağan Sarayında 11 ülkenin temsilcilerinin katılımıyla imzalandı. Toplantıya, Türkiye, Azerbaycan, Rusya, Ermenistan, Gürcistan, Yunanistan, Bulgaristan, Romanya, Moldavya, Ukrayna, Arnavutluk liderleri katıldı.

⁶¹ **Türkiye-Rusya Federasyonu Siyasi İlişkiler.** <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-rusya-federasyonu-siyasi-iliskileri.tr.mfa> [01.08.2010]

8 Eylül 1993	Tansu Çiller (TC Başbakanı)	Başbakan Tansu Çiller, iki günlük resmi bir ziyaret için Rusya'ya gitti. Çiller, Türkiye'nin Moskova Büyükelçiliği'nde, Azerbaycan Parlamento Başkanı Haydar Aliyev ile bir görüşme yaptı. Karabağ sorunu ele alındı. Ayrıca Çiller görüşmelerden sonra gazetecilere yaptığı açıklamada, Rusya ile işbirliği için her türlü adımı atmaya karar verdik diye belirtti.
17 Aralık 1996	Tansu Çiller (TC Dışişleri Bakanı)	Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Tansu Çiller, Rusya'daki temasları sırasında Rusya Başbakanı Viktor Çernomirdin, Dışişleri Bakanı Yevgeni Primakov ve Moskova Belediye Başkanı Yuri Lujkov'la görüştü. Görüşmelerde her iki tarafın da ekonomik ilişkilerin her alanda geliştirilerek artırılmasını isterken, siyasi danışmaların da devamının kararlaştırıldığı bildirildi.
15-16 Aralık 1997	Victor Çernomirdin (RF Başbakanı)	Rusya Başbakanı Victor Çernomirdin, bir heyetle Ankara'ya geldi. Çernomirdin, Çankaya Köşkü'nde, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından kabul edildi. Başbakan düzeyinde Türkiye'ye ilk ikili ziyareti gerçekleştirmiştir. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, dünyanın ve Avrupa'nın yeniden şekillendiği bir dönemde Türk-Rus işbirliğinin önem taşıdığını vurguladı. Victor Çernomirdin de Türkiye ve Rusya Federasyonu'nun "Kürt ve Çeçen" dosyalarına bakmaktan kurtulmaları gerektiğini kaydederek, iki ülke arasındaki güçlü ekonomik ilişkilerin normalleşmesine katkıda bulunacağını kaydetti. Daha sonra Başbakan Mesut Yılmaz ile Çernomirdin'in başkanlığındaki heyetler arasında yapılan görüşmelerin ardından Türkiye ile Rusya arasında doğal gaz, "Mavi Akım Projesi"i, santral yapımı, resmi ticaret hacminin 10 milyar dolara çıkarılması, çifte vergilendirmenin önlenmesi ve yatırımların karşılıklı teşvikini de içeren 10 anlaşma imzalandı.
4 Kasım 1999	Bülent Ecevit (TC Başbakanı)	Moskova'daki görüşmelerde başta Mavi Akım doğal gaz boru hattı projesi olmak üzere, Çeçenistan sorunu, Rusya'da bazı çevrelerin PKK'ya verdiği destek ile ikili ekonomik ve ticari ilişkiler konusu ele alınmıştır. Başbakan Ecevit, Türkiye'nin Moskova Büyükelçiliği'nde iki ülke arasında gerçekleştirilen Karma Ekonomi Toplantısı konusunda bir brifing aldı. Başbakan Ecevit, Türk-Rus İşadamları Birliği'nin toplantısına katıldı. Burada yaptığı konuşmada, dünyanın "Avrasyalaşma" sürecine girdiğini kaydederek, "Bu sürecin iki anahtarı olduğunu, bunlardan birinin Türkiye'nin, diğerinin de Rusya Federasyonu'nun elinde olduğunu" söyledi. Ziyaret sırasında terörizmle mücadele konusunda bir Ortak Deklarasyon yayınlanmış, bunun yanı sıra, iki ülke arasında enerji alanında da yakın bir işbirliğine gitme kararı alınmıştır.
23-25 Ekim 2000	Mihail Kasyanov (RF Başbakanı)	Görüşme sırasında iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi, ticaret hacminin artırılması ve enerji alanında işbirliğinin derinleştirilmesi konularını içeren Karma Ekonomik Komisyon (KEK) Anlaşma'sı imzalandı. Kasyanov daha sonra Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ve TBMM Başkanı Ömer İzgi tarafından ayrı ayrı kabul edildi.
7-8 Haziran 2001	İgor İvanov (RF Dışişleri Bakanı)	Türkiye'de bulunan Rusya Dışişleri Bakanı İgor İvanov, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, Başbakan Bülent Ecevit ve Dışişleri Bakanı İsmail Cem ile ayrı ayrı görüştü. Görüşmede, Kafkasya, Irak, Kıbrıs ve Balkanlar gibi bölgesel sorunlar, Mavi Akım Projesi ve terörizmle mücadele konuları ele alındı. Ayrıca, eğitim, kültür ve bilim alanlarında da bir protokol imzalandı. Ziyaret sırasında iki ülke arasındaki işbirliğinin Avrasya coğrafyasına taşınarak ilişkilere çok boyutlu bir nitelik kazandırılması hususunda mutabakat oluşmuştur. Bu mutabakat çerçevesinde 16 Kasım 2001 tarihinde iki ülke Dışişleri Bakanları tarafından New York'ta "Avrasya'da İşbirliği Eylem Planı" imzalanmıştır.
23-26 Şubat 2004	Abdullah Gül (TC Dışişleri Bakanı)	8 yıllık bir aranın ardından Türkiye'den Rusya'ya Dışişleri Bakanı düzeyindeki ilk resmi ziyaretidir. İkili ilişkilerin tüm veçhelerinin

		kapsamlı bir şekilde ele alındığı ziyaret sırasında düzenlenen Türk-Rus İşadamları Konseyi toplantısı çerçevesinde iki ülke müteşebbisleri bir araya gelmişlerdir. Gül, Putin ve Dışişleri Bakanı İgor İvanov ile görüştü. Putin Başbakan Yardımcısı Gül'ü kabulünde yaptığı açıklamada, terörle mücadele konusu da dahil, Türkiye ile ilişkilerinin istikrarlı hale geldiğini söyledi. Putin ayrıca, Türkiye'nin Avrupa'da, Almanya'dan sonra Rusya'nın en büyük ikinci ticari ortağı olduğunu belirtti. Görüşmenin ardından Rusya ile Türkiye arasında, 2004-2005 seneleri arasında iki ülkenin dışişleri bakanları arasında danışma programı hakkında anlaşma, Türkiye Başbakanlık Devlet Arşivleri ile Rusya Devlet Arşivleri arasında işbirliği anlaşması, Karadeniz'de kurtarma ve arama çalışmaları hakkında hükümetlerarası anlaşma ve gemi mürettebatlarının diplomalarının karşılıklı olarak tanınması hakkında olmak üzere bir dizi anlaşma imzalandı.
5-6 Aralık 2004	Vladimir Putin (RF Devlet Başkanı)	Başkan Putin'in ziyareti, 1972 yılında dönemin Yüksek Prezidyum Başkanı Podgorni'nin Türkiye'yi ziyareti bir yana bırakıldığında Türk-Rus ilişkileri bakımından bir ilk olarak nitelenebilecek tarihi bir ziyaretir. Putin, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ile görüştü. Görüşmede Putin, terörle mücadele konusunda Türkiye'den daha etkin destek beklediklerini belirtti. Cumhurbaşkanı Sezer de Türkiye'nin terörle mücadele alanında kararlılığını vurguladı. Görüşmede ayrıca, Kıbrıs sorunu ve boğazlar konusu ele alındı. Bu arada, Cumhurbaşkanı Sezer ve Putin "Türkiye Cumhuriyeti ile Rusya Federasyonu Arasında Dostluğun ve Çok Boyutlu Ortaklığın Derinleştirilmesine İlişkin Ortak Deklarasyon"u imzaladı. Öte yandan, Çankaya Köşkü'nde gerçekleştirilen heyetlerarası görüşmelerin ardından iki ülke arasında Savunma Sanayii Alanında İşbirliği, Botaş ile Gazprom Arasında Enerji Alanında İşbirliği'nin de aralarında bulunduğu 6 anlaşma imzalandı. Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin daha sonra Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nin (TOBB) ev sahipliğinde düzenlenen Türk-Rus İş Forumu'nda yaptığı konuşmada, iki ülke arasındaki ticaret hacminin yıl sonuna kadar 10 milyar dolara ulaşmasının hedeflendiğini söyledi. Putin ayrıca, Türkiye'nin AB süreci, helikopter ihalesi ve Rusya'dan doğalgaz alımı konularını da değerlendirdi. Daha sonra Başbakan Erdoğan ve Putin ikili görüşmelerde bulundu.
10-12 Ocak 2005	Recep Tayyip Erdoğan (TC Başbakanı)	Erdoğan Putin ile görüştü. Önce ikili daha sonra heyetlerarası yapılan görüşmelerde ağırlıklı olarak enerji yatırımları konusu ele alındı. Ekonomik alanda atılan olumlu adımların kültür ve turizm alanlarında da atılması konusunda mutabakata varıldı. Görüşmelerde, Türkiye tarafından doğalgaz indirimi, Türkiye'ye verilen doğalgaz oranın artırılması, 3. ülkelere doğalgaz satışı ve bundan Türkiye'nin sağlayacağı gelir konusu da ele alındı. Ayrıca ulaştırma, turizm ve sosyal güvenlik konuları görüşüldü. Öte yandan Putin ve Başbakan Erdoğan başkent Moskova'da Türk iş adamlarının da katıldığı bir toplantıda bir araya geldiler. Putin burada yaptığı konuşmada, Kıbrıs'ta bir çözüm bulunması için BM Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından yeniden başlayacak süreci destekleyeceklerini belirterek "Şimdiye kadar KKTC'ye yönelik süren tavrımız tamamen değişti. KKTC'nin üzerindeki tecridin adil olmadığını düşünüyoruz" dedi. Başbakan Erdoğan ise yaptığı konuşmada "Kıbrıs meselesinin çözümü ve KKTC'ye yönelik izolasyonun kaldırılmasıyla ilgili olarak Annan Planı'nda bir değişiklik yok. Bu bir süreçtir, süreç devam ediyor. Bizim pozisyonumuz aynı. Kıbrıs problemi AB nezdinde değil, BM nezdinde çözülmeli" dedi.
8-9 Mayıs 2005	Recep Tayyip Erdoğan (TC Başbakanı)	Nazi Almanyası'nın yenilgiye uğratılmasının 60. yıldönümü nedeniyle başkent Moskova'da düzenlenen 'Zafer günü' töreni yapıldı. Törene ABD Başkanı George W. Bush, Almanya Başbakanı Gerhard Schröder, Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın da aralarında bulunduğu 50'den fazla ülke lideri

		katıldı.
17-18 Temmuz 2005	Recep Tayyip Erdoğan (TC Başbakanı)	Resmi ziyaret amacıyla Rusya'nın Soçi kentinde bulunan Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Devlet Başkanı Vladimir Putin ile bir araya geldi. Başbakan Erdoğan görüşmenin ardından yaptığı açıklamada, iki ülke arasında son üç yıl içinde çok ciddi siyasi, ticari ve kültürel gelişmeler olduğunu belirterek "Bunların artarak süreceğine inanıyorum" dedi. Devlet Başkanı Putin de iki ülke işbirliğinin sadece ekonomik alanla sınırlı olmadığını, yatırım, enerji alanlarının yanı sıra teknoloji gibi alanlarda da işbirliğinin devam edeceğine inandığını söyledi.
17 Kasım 2005	Vladimir Putin (RF Devlet Başkanı)	Putin, Rusya Federasyonu-Karadeniz-Samsun-Ankara-Doğalgaz İletim Hattı (Mavi Akım) Projesi'nin açılış töreni için Samsun'a gittiği. Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin Mavi Akım'ın cesur bir proje olduğunu belirterek; proje için 100 binden fazla insanın çalıştığını söyledi. İtalya Başbakanı Silvio Berlusconi de projenin hükümetler arasında işbirliğinin bir örneği olduğunu belirtti.
31 Mayıs- 1 Haziran 2006	Sergey Lavrov (RF Dışişleri Bakanı)	Resmi ziyaret nedeniyle Türkiye'de bulunan Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan tarafından kabul edildi. Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Abdullah Gül ile TBMM Dışişleri Komisyonu Başkanı Mehmet Dülger'in de hazır bulunduğu kabulde, KKTC'ye yönelik izolasyonlar, İran'ın nükleer faaliyetleri ve enerji konuları ele alındı. Lavrov ayrıca, Başbakan Erdoğan'a Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in gönderdiği devlet madalyasını taktı.
28-30 Haziran 2006	Ahmet Necdet Sezer (TC Cumhurbaşkanı)	Bu ziyaret, Rusya Federasyonu'nun kuruluşundan bu yana Türkiye'den bu ülkeye Cumhurbaşkanı düzeyindeki ilk ziyaret olması bakımından büyük önem taşımaktadır. Resmi bir ziyaret kapsamında Rusya'da bulunan Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, başkent Moskova'da Devlet Başkanı Vladimir Putin ile görüştü. Cumhurbaşkanı Sezer heyetlerarası görüşmelerin ardından düzenlenen ortak basın toplantısında, Putin ile 2004 yılında çerçevesi çizilen çok boyutlu güçlendirilmiş ortaklık ilişkisini geliştirme kararı aldıklarını belirtti.
1-2 Temmuz 2008	Sergey Lavrov (RF Dışişleri Bakanı)	Dışişleri Bakanı ve Başmüzakereci Ali Babacan resmi ziyaret nedeniyle Türkiye'de bulunan Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov'u kabul etti. Bakan Babacan görüşmenin ardından düzenlenen basın toplantısında, "Türkiye ile Rusya arasındaki hedefin çok boyutlu ve yoğunlaştırılmış bir ortaklık olduğunu kaydetti. Lavrov ise iki ülke arasındaki ilişkilerin farklı alanlarda süratle gelişmesinden duyduğu memnuniyeti dile getirerek, ticaret ve güvenlik konularında Türkiye'nin kendileri için kilit ülke olduğunu söyledi.
2 Eylül 2008	Sergey Lavrov (RF Dışişleri Bakanı)	Dışişleri Bakanı ve Başmüzakereci Ali Babacan resmi temaslarda bulunmak üzere Türkiye'ye gelen Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov ile İstanbul'da görüştü. Görüşme sırasında Rus gümrüklerinde Türk mallarının uzun süre incelemeye tabi tutulması probleminin ele alındı.
12-15 Şubat 2009	Abdullah Gül (TC Cumhurbaşkanı)	Rusya Federasyonu'na gerçekleştirdikleri ziyaret, bu ülkeye Türkiye'den gerçekleştirilen ilk devlet ziyareti olması, ziyaretin tarihsel ve kültürel bağları olan kardeş Tataristan Cumhuriyeti'ni de kapsaması ve Tataristan'a Cumhurbaşkanı düzeyinde Türkiye'den yapılan ilk resmi ziyaret olması itibarıyla önemlidir. Ziyaret sırasında Abdullah Gül ile RF Devlet Başkanı Medvedev ile görüştü. Görüşmenin ardından, iki ülke arasındaki ilişki ve çok boyutlu ortaklığın daha da derinleştirilmesi için ortak deklarasyon imzalandı. Cumhurbaşkanı Gül imza töreninin ardından düzenlenen basın toplantısında, iki ülke arasındaki ticaretin 30 milyar doları aştığını ve bu rakamın 40-50 milyar dolara çıkarılacağına inandığını söyledi. Medvedev ise iki ülke arasında imzalanan ortak deklarasyonun sadece siyasi ilişkileri değil, ticari ve insani ilişkileri geliştirmekte de yeni bir adım olduğunu kaydetti. Rusya Başbakanı Vladimir Putin de Cumhurbaşkanı Gül ve beraberindeki heyet ile görüşmesinin ardından yaptığı açıklamada,

		Rusya'nın, Türkiye'nin birinci dış ticaret ortağı haline geldiğini söyledi. Cumhurbaşkanı Gül ise "İlişkilerimizin bu noktaya gelmesinde çok büyük katkınız oldu" dedi.
15-16 Mayıs 2009	Recep Tayyip Erdoğan (TC Başbakanı)	Rusya'da bulunan Başbakan Recep Tayyip Erdoğan Başbakan Vladimir Putin ile Riviera Sarayı'nda bir araya geldi. Başbakan Erdoğan yaptığı konuşmada, Rusya ile ticari ilişkilerin çeşitli alanlarda büyüyerek devam ettiğini belirterek, Karadeniz'e kıyısı olan iki ülkenin halkları arasında kaynaşmanın sağlanması için turizmin önemine dikkat çekti. Putin de konuşmasında, iki ülke arasındaki ilişkinin tam bir işbirliği içinde geliştiğini belirterek, "Rusya, Türkiye'nin bir numaralı ticaret ortağı. İkili ticaret hacmimiz 35 milyar dolara ulaştı. Türkiye de Rusya'nın en önemli ticaret ortaklarından biridir" dedi.
21-24 Haziran 2009	Köksal Toptan (TBMM Başkanı)	Rusya'da bulunan TBMM Başkanı Köksal Toptan Şair Nazım Hikmet'in başkent Moskova'daki mezarını ziyareti sırasında yaptığı açıklamada, "Kurtuluş Savaşımızı Nazım kadar güzel anlatan, vatan hasretini onun gibi anlatan başka bir şairimiz yok. Mezarının burada kalması, Türkiye ile Rusya arasında kültürel köprü rolü oynaması açısından önemli" dedi.
2 Temmuz 2009	Ahmet Davutoğlu (TC Dışişleri Bakanı)	Rusya'da bulunan Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov ile görüşmesinin ardından yaptığı açıklamada, Rusya'nın Ermeni-Azeri ihtilafındaki çözüm rolünü vurgulayarak, "Kafkasya'nın çok kısa zamanda istikrarlı bir bölge olacağına inanıyoruz" dedi. Lavrov da yaptığı konuşmada, iki ülkenin, bölgesel ve uluslararası birçok konuda yaklaşımlarının örtüştüğünü söyledi. Rusya, Nabucco'ya alternatif olarak geliştirdiği Güney Akım doğalgaz boru hattına Türkiye'yi de davet etti.
20 Temmuz 2009	İgor Seçin (RF Başbakan Yardımcısı)	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Taner Yıldız, Türkiye-Rusya Karma Ekonomik Komisyon toplantısı nedeniyle Türkiye'de bulunan Rusya Başbakan Yardımcısı Igor Sechin'i kabulünün ardından yaptığı açıklamada, iki ülke arasında enerjiden, altyapıya, ulaştırmadan, turizme varıncaya kadar birçok işbirliği alanının mevcut olduğunu söyledi.
6 Ağustos 2009	Vladimir Putin (RF Başbakanı)	Türkiye ile Rusya arasında başta enerji olmak üzere 20 işbirliği protokolü imzalandı. Başbakanlık'ta düzenlenen törende Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ve Rusya Başbakanı Vladimir Putin'in yanı sıra İtalya Başbakanı Silvio Berlusconi de yer aldı. Başbakan Erdoğan yaptığı konuşmada, ikili ilişkilerin her alanında önemli gelişmeler kaydedildiğini belirterek, "Rusya ile karşılıklı güven ve ortak çıkarlar temelinde ilişkilerimizin güçlendirilmesi, dış politikamızın öncelikli hedefleri arasında" dedi. Putin ise özellikle Güney Akım, Mavi Akım 2 ve Türkiye'de nükleer santrallerin inşasının görüşmedeki önemli konu başlıkları olduğunu söyledi. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül tarafından da kabul edilen Putin ve Berlusconi daha sonra Türkiye'den ayrıldı. Putin'in Türkiye ziyareti dış basında da yankı uyandırdı. İngiliz Finansal Times gazetesi, "Rusya ile Türkiye'nin yakınlaşması göz kamaştırıyor" ifadesini kullandı.
23-25 Kasım 2009	Mehmet Ali Şahin (TBMM Başkanı)	Karadeniz Ekonomik İşbirliği Parlamenterler Asamblesi Genel Kurulu toplantısı nedeniyle Rusya'da bulunan TBMM Başkanı Mehmet Ali Şahin başkent Moskova'da Ermenistan Meclis Başkanı Horik Abrahamyan ile görüşmesinin ardından yaptığı açıklamada, komşularıyla iyi ilişkiler geliştirme ilkesiyle hareket eden Türkiye'nin Ermenistan ile de ilişkilerini normalleştirmek istediğini söyledi. Başkan Şahin, Azerbaycan Parlamento Başkanı Oktay Asadov ile de bir araya geldi.
12-13 Ocak 2010	Recep Tayyip Erdoğan (TC Başbakanı)	Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, iki günlük çalışma ziyareti için gittiği Rusya'nın başkenti Moskova'da, Devlet Başkanı Dimitriy Medvedev ve Başbakan Vladimir Putin'le görüştü. Başbakan Erdoğan görüşmenin ardından düzenlenen ortak basın toplantısında, iki ülke arasında vizelerin kaldırılmasına yönelik çalışmaların başlatılacağını belirtti. Putin ise, Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin normalleştirilmesi sürecine ilgi gösterdiklerini belirterek, bu alanda yapılanları büyük bir

		takdir ile karşıladıklarını kaydetti. Ziyaret çerçevesinde iki ülke Hükümetleri arasında Bitki Karantina Anlaşması imzalanmıştır. Erdoğan, başkent Moskova’da Türk işadamlarının katıldığı toplantıda yaptığı konuşmada, Rusya ile vizelerin kaldırılması yönünde görüştiklerini belirterek, “Temenni ederim ki Rusya ile de vizeleri kaldırırız. Sayın Putin’e bu teklifi daha önce yaptım, yarın yine yaparım” dedi. Başbakan Erdoğan, Türkiye’nin önümüzdeki 20 yıl boyunca enerji alanında yaklaşık 100 milyar dolarlık yatırım planladığını, Rus işadamlarını da bu yatırıma davet ettiklerini belirtti.
11–12 Mayıs 2010	Dmitriy Medvedev (RF Devlet Başkanı)	Ziyaret vesilesiyle, Türkiye ve RF arasında Üst Düzey İşbirliği Konseyi kurulmuş ve iki ülke arasında çeşitli alanlarda toplam 17 ayrı belge ve anlaşma imzalanmıştır. Söz konusu belge ve anlaşmalar arasında, her iki ülke vatandaşlarının, karşılıklı olarak seyahatlerinde 30 günlük vize muafiyetini içeren Türkiye ve RF Vatandaşlarının Karşılıklı Seyahatlerine İlişkin Usullere Dair Anlaşma, Akkuyu Sahasında bir Nükleer Güç Santralinin Tesisine ve İşletimine dair İşbirliğine ilişkin Anlaşma ve Karadeniz Bölgesindeki Ham Petrolün Samsun-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattının Önceliği Temel Alınarak Güvenli Taşınmasına Yönelik İşbirliğine İlişkin Mutabakat Zaptı ile güvenlik, havacılık, denizcilik, yüksek öğretim, tarım, turizm ve ulaştırma alanlarında işbirliği belgeleri ve anlaşmalarının yanı sıra evvelce paraflanmış olan X. Dönem KEK Protokolü de bulunmaktadır. Başbakan Erdoğan düzenlenen ortak basın toplantısında, Medvedev ile çok verimli görüşmeler gerçekleştiğini belirterek, bugün iki ülke arasında toplamda 17 anlaşmanın imzalandığını belirtti. Medvedev de, Türkiye ile Rusya’nın sözde değil, gerçek birer stratejik partner olduğunu belirterek, Mavi Akım, Güney Akım projeleri üzerinde de çalıştıklarını, bu projelerin iki ülkenin enerji güvenliğini sağladığını ve yeni enerji koridorlarının açılmasına fırsat verdiğini söyledi. Medvedev ayrıca, Samsun-Ceyhan Ham Boru Hattı projesinin de önemli olduğunu, bunu geliştirme konusunda mutabakata varıldığını, Ceyhan’da bir rafineri kurulması konusunu da ele aldıklarını söyledi.
7–8 Haziran 2010	Vladimir Putin (RF Başbakanı)	RF Başbakanı Putin, AİGK/CICA Zirvesi vesilesiyle 7–8 Haziran 2010 tarihlerinde Türkiye’yi ziyaret etmiş, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ve Başbakan Erdoğan’la görüşmeler gerçekleştirmiştir. Putin’in ziyareti vesilesiyle, Kültür ve Turizm Bakanlığımız ile Rusya Federasyonu Turizm Federal Ajansı arasında her iki ülke vatandaşlarının misafir ülkede güvenliğinin sağlanması konusunda Ortak Bildiri ile Türkiye Atom Enerjisi Kurumu (TAEK) ile Rusya Federal Çevre, Endüstri ve Nükleer Denetleme Servisi (ROSTECHNADZOR) arasında Nükleer Lisanslama ve Denetleme Alanında İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. Erdoğan, ortak düzenledikleri basın toplantısında, ikili ilişkileri daha da geliştirecek olan iki anlaşmanın imzalandığını ve bundan da büyük memnuniyet duyduğunu ifade ederek, “Eminim ki Türkiye ile Rusya’nın güçlenen ilişkileri, Kafkaslar başta olmak üzere tüm bölgemizde barışa, ekonomik gelişmeye ve istikrara büyük bir katkı sağlayacaktır” dedi.

Kaynak: Ayın Tarihi www.byegm.gov.tr; **TC Dışişleri Bakanlığı** www.mfa.gov.tr

Bolşevik İhtilali’nden sonra Rusya ile Türkiye’nin diplomatik ilişkileri 2 Haziran 1920 tarihinde, SSCB ile Türkiye ilişkileri 23 Temmuz 1923 tarihinde başlamıştır. Aralık 1991’de ise Rusya Federasyonu Sovyetler Birliği’nin hukuki varisi olarak ilan edildi.

Türk-Rus ilişkileri geniş hukuksal temele dayanmaktadır. SSCB dönemi anlaşmaları dâhil Rusya ve Türkiye arasında ikili ilişkilerin farklı alanlarındaki etkileşimini düzenleyen altmıştan fazla başlıca belge yürürlükte bulunmaktadır. 16 Mart 1921 tarihli Dostluk ve Kardeşlik Antlaşması, 25 Mayıs 1992 tarihli Türkiye ile Rusya Federasyonu Arasındaki İlişkilerin Esasları Hakkında Antlaşma ve 13 Şubat 2009 tarihli İki Ülke Arasındaki İlişki ve Çok Boyutlu Ortaklığın Derinleştirilmesine Dair Ortak Deklarasyon en önemli başlıca belgelerindendir.⁶²

Türkiye ve Rusya Federasyonu Avrasya ve Karadeniz bölgesinde güçlü birer ülke oldukları için bölgesel uluslararası örgütler oluşumunda da başrol oynamaktadırlar. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ/BSEC) ve Asya’da İşbirliği ve Güven Arttırıcı Önlemler Konferansı (AİGK/CİCA) gibi bölgesel örgütler bu konuda örnek olarak verilebilir.

Son birkaç yıl içerisinde Türk-Rus ilişkileri gelişme göstermekte ve çok boyutlu ortaklıktan derinleştirilmiş ortaklığa geçiş yapmaktadır. 2007 yılında Türkiye’de “Rusya Yılı”, 2008 yılında ise Rusya’da “Türkiye Yılı” olarak ilan edilen ve çeşitli etkinlikleri kapsayan yıllar bunun birer göstergesi olarak değerlendirilebilir. Ancak Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği dağıldıktan hemen sonra 40 yıldan fazla süren Soğuk Savaş’ın etkisiyle ilişkilerde durgunluk, Kafkasya ve Orta Asya bölgesinde etkin olma rekabeti ve gerginlik yaşanmıştır.

Fatih Özbay SSCB dağıldıktan sonraki Türk-Rus ilişkilerini üç döneme ayırmaktadır.⁶³

1. Birinci dönem, 1992–1999 arasındaki ilk yıllardır. Bu dönemde yükselen ekonomik ilişki grafiğinin bütün zorlamalarına rağmen her iki ülke de enerji, etnik, bölgesel gibi birçok alanda rekabeti öne çıkararak bu dönemi yeterince değerlendirememiştir. Bu yüzden politik anlamda birinci dönem Türk-Rus ilişkilerinin “kayıp yılları”dır.
2. İkinci dönem, 2000–2008 arasındaki yıllardır. Bu yıllar, her iki ülkenin yürüttükleri rekabetin ilişkiler bütününe verdiği zararı ve rekor düzeyde

⁶² **İstoriya Rossiisko- Turetskih Otnoşenii.** (Rus-Türk İlişkilerinin Tarihi),
<http://www.rian.ru/politics/20090806/179919131.html> [25.09.2009]

⁶³ Fatih Özbay, **Türkiye-Rusya İlişkilerinde Üçüncü Dönem,**
http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=677:turkiye-rusya-iliskilerinde-ucuncu-donem&catid=104:analizler-rusya&Itemid=136 [25.06.2010]

yükselen ekonomik ilişkilerin ortaya koyduğu faydayı göz önüne alarak, buradan çıkardıkları derslerle aralarındaki güven ilişkisini güçlendirme yönünde arayış içerisine girdikleri yıllardır. Bu yüzden politik anlamda ikinci dönem Türk-Rus ilişkilerinin “arayış yılları”dır.

3. Üçüncü dönemi 2008 sonrası yıllar olarak değerlendirilebilir. İlk iki dönemin periyodundan hareketle gelecek 7–8 yıllık periyodun Türk-Rus ilişkilerinde çok önemli rol oynayacağı öngörüsü yapılabilir. Bu dönem kayıp yılların arkada kaldığı ve arayışın bittiği gerçek anlamda “işbirliği yılları” olabilecek niteliktedir.⁶⁴

Birinci döneme bakılırsa 1992–1999 yıllar arasında Türk-Rus ilişkilerinde petrol boru hattı ve Boğaz Tüzüğü’nden, S–300 füze krizinden, Çeçenistan ve PKK sorunlarına kadar uzanan birçok alanda gerilim yaşanmıştır.

Soğuk Savaş’ın bitmesiyle beraber, uluslararası sistemde büyük bir değişim yaşanmaya başlanmıştır. Kontrol edilemeyen ve önlenemeyen bu değişimin tüm dünya devletleri açısından olumlu ve olumsuz sonuçları ortaya çıkmıştır. Uluslararası sistemin temel aktörü olan devletler kendileri açısından olumlu sonuçları geliştirmeye çalışırken, olumsuz sonuçlarını ise etkisiz kılma çabası içerisindeyler. Bu süreçte Türk-Rus ilişkileri de farklı boyutlarda yeni açılımlara sahne olmuştur.⁶⁵

SSCB’nin dağıldıktan sonra uluslararası sisteme Rusya Federasyonu dahil 15 yeni devlet katılmıştır. Ancak Rusya Federasyonu toprak olarak diğer 14 cumhuriyetinin iki katı alana sahipti, nüfusu eski SSCB’nin yarısından fazlaydı, doğal kaynakların çok önemli bölümü Rusya’da kalmıştı (petrolün yüzde 90’ı, doğalgazın yüzde 80’i, altının yüzde 70’i, elektrik üretiminin yüzde 62’si).⁶⁶ Bundan diğer Post-Sovyet cumhuriyetlerinin Bağımsız Devletler Topluluğu’na (BDT) katılma nedenlerinin ekonomik boyutları anlaşılmaktadır. BDT 8 Aralık 1991’de Rusya, Ukrayna ve Beyaz Rusya devlet başkanları tarafından ilan edilmiş, 21 Aralıkta Almatı’da kurucu belgesi

⁶⁴ Özbay, **Türkiye-Rusya İlişkilerinde Üçüncü...**

⁶⁵ İlder Turan, “Ukraine, Russia and Turkey: Rivalry or co-operation?”, **İnsight Turkey** 2 (2), April-June 2000, s. 153

⁶⁶ Erel Tellal, “Rusya’yla İlişkiler”, **Türk Dış Politikası II. Der.**: Baskın Oran (İstanbul: İletişim Yayınları, 2.baskı, 2002) s. 542

imzalanmasıyla resmen kurulmuştur. BDT Estonya, Letonya ve Litvanya dışındaki on bir eski Sovyet cumhuriyetinden oluşmaktadır.

“15 Post-Sovyet devleti arasından beşi- Azerbaycan, Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan- Türkiye’yi ırk, din ve dil yönünden ilgilendirmektedir. Türkiye tarafından çoğu zaman “Türk Cumhuriyetleri” olarak adlandırılan bu ülkelerin bağımsızlıklarını kazanması, Türk kamuoyunda hemen bir nostalji atmosferi meydana getirmiştir. Türkiye, dünyadaki tüm devletlerden önce bu ülkelerin bağımsızlıklarını tanımıştır. Bu ülkeleri “kardeş ülkeler” olarak gördü ve bu ülkelerde herkesten önce temsilcilikler açmıştı. Böylece, Türkiye’nin dış politikasında yeni ve çok önemli bir yön belirlemiştir: Kafkaslar ve Orta Asya’nın bağımsız yeni devletleri ile çeşitli alanlardaki ilişkilerin aktif bir şekilde geliştirilmesi.”⁶⁷

O dönemde Türkiye dış politikası, zamanın Başbakanı Süleyman Demirel’in dile getirdiği “Adriatik’ten Çin Denizine Türk Dünyası” sloganı ışığında yürütülmüştür. İlder Turan’a göre Türkiye’nin Türk Cumhuriyetleri’ne yönelmesi kökeninde Türklerin dünyada kendilerini yalnız hissetmeleri, kendilerini tabii olarak herhangi bir milletler camiasına mensup hissetmemeleri yatmaktadır.⁶⁸ Türkiye kendini “model” olarak görerek bu bölge ülkeleri için “abi” rolünü oynamak istemiştir. Siyasi ve ekonomik alanda yapılanlar hedeflediği amaç doğrultusunda belirli ilerlemeler sağlamıştır. 1992 yılında Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA) kurulmuş, Azerbaycan ve Türkmenistan Latin alfabesine geçmiş, ülkelerde devlet ve özel eğitim kurumları açılmıştır.

Fakat Türkiye, bu politikasında Türk Cumhuriyetlerinden beklediği karşılığı görememiştir. Yeni bağımsızlıklarına kavuşan Türk Cumhuriyetleri Rusya ile ilişkileri gerginleştirmemek için Türkiye’ye ihtiyatlı yaklaşmışlardır. Yeni cumhuriyetlerin Rusya ile geleneksel bağları Türkiye’nin tahmin ettiğinden daha güçlü çıkmıştır.

Dönemin Rus dış politikasında “yakın çevre” yaklaşımı ortaya çıkmıştır. “RF’nin Monroe doktrini” olarak adlandırılan bu politika, eski SSCB topraklarının RF’nin

⁶⁷ Oleg Kolobov, Aleksandr Kornilov ve Fatih Özbay, **Çağdaş Türk-Rus İlişkileri: Sorunlar ve İşbirliği Alanları 1992–2005.** (İstanbul: Tasam Yayınları, 2006) s. 124

⁶⁸ İlder Turan, “Türkiye’nin Dış Politikasında Orta Asya Ülkelerinin Rolü ve Önemi”. **Türkiye-Rusya İlişkilerinde İhtilafli Konular ve Çözümleri.** Der. Gülten Kazgan (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008) s. 98

ekonomi ve güvenlik açısından yaşamsal çıkar alanı olduğunu ileri sürerek buralardaki gelişmeleri denetlemeyi öngörüyordu.⁶⁹

Rusya'nın yakın çevre ilgisinin çeşitli nedenleri bulunmaktadır;

“Birincisi eski Sovyet cumhuriyetlerinin bir bölümünde değişen oranlarda Rus kökenli bir nüfus yaşamaktadır. Rusya bu nüfusun selameti ile doğal olarak ilgilenmektedir. Ayrıca, yakın çevrede yaşayan Ruslar, bu ülkelerde Rus nüfuzunun devamını sağladıkları için Rusya yakın çevrede Rus varlığının devamını desteklemektedir. İkinci olarak, Rusya bu ülkelerin, kendisiyle rekabet içerisinde olan diğer ülkelerle yakınlaşmasından ve bunun sonucunda rakipleri tarafından kuşatılmaktan endişe duymaktadır. Üçüncü olarak, yakın çevrede yaşayan halkların Rusya Federasyonu içinde akraba kavimleri bulunmaktadır. Bu bağlamda 1990'lı yıllarda Türkiye'nin Kafkasya ve Orta Asya'daki eski Sovyet cumhuriyetlerinde varlığını güçlendirmesi, kendisini dağılma korkusundan kurtaramayan Rusya için özel bir endişe ve rahatsızlık kaynağı olmuştur.”⁷⁰

1990'lı yılların başlarında Türkiye ile Rusya Federasyonu siyasi ilişkileri Orta Asya ve Kafkasya topraklarında etkin olma rekabeti gerginlik yaratsa da Türk-Rus siyasi ilişkilerinin 1992–1999 arasındaki “kayıp yılları”nın bölgedeki tek gerginlik noktası olmamıştır.

“SSCB dağılmasından sonra Hazar havzası ve Kafkaslardaki enerji kaynaklarının dünya pazarına hangi yollardan pazarlanacağı sorunu gündeme gelmiştir. Petrol ve doğalgazın dünya pazarlarına sunulmasında boru hatlarının kendi topraklarından geçmesini isteyen Rusya ve Türkiye başlangıçta kendi tezlerinin tek seçenek olduğu inancıyla rekabete başlamışlar. Enerji güzergâhına ev sahipliği yapacak ülke bir yandan gelir kazanırken öte yandan stratejik güç kazanacaktı.”⁷¹

Petrolün taşınması için iki alternatif mevcuttur: 1- Petrol tankerler vasıtasıyla Boğazlardan geçirilerek, 2- Boru hatları ile uygun olan limanlara taşınarak uluslararası pazarlara ulaştırılacaktır. Türkiye'nin inşa etmek istediği Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) petrol hattı Rusya Federasyonu'nun topraklarından geçmediğinden dolayı Bakü-

⁶⁹Tellal, **a.g.e.** s. 542

⁷⁰ İlter Turan, **Türk-Rus İlişkileri: Sorunlar ve Fırsatlar.**

http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=278:turk-rus-iliskileri-sorunlar-ve-firsatlar&catid=104:analizler-rusya&Itemid=136 [11.02.2009]

⁷¹ Tellal, **a.g.e.** s. 544

Novorossiisk hattının işletilmesini istemişti; fakat Türkiye petrolün Novorossiisk Limanından sonra tankerlerle Boğazlardan geçmesinin Boğazlar trafiğinin kaza tehlikesini artırdığını belirterek 1994 yılında Boğazlar Tüzüğü çıkarmıştır. Boğazlar Tüzüğü, BTC ve BN petrol hatları 1990'lı yılların Türk-Rus ilişkilerinin temel problemlerinden biri haline gelmiştir.

1990'lı yıllarının sorun yaratan başka bir konusu Rusya'nın silah satmasıdır. RF Türkiye de dâhil 51 ülkeye silah satımı yapmaktadır. Türkiye 1993 yılında RF'den zırhlı araç, uzun namlulu silahlar, gece görme dürbünü ve 19 helikopter almıştır. Bu silahlar PKK ile savaşında önemli rol oynamıştır. Fakat Rusya'nın, Türkiye'nin komşu ülkelere silah satması Türkiye'de doğal olarak tedirginlik yaratmıştır. Bu sorun, "S-300 Füze Krizi" olarak kendini belli etmişti. 4 Ocak 1997'de RF ve Güney Kıbrıs arasında S-300 hava savunma füzesi alımına ilişkin anlaşma imzalanmıştı. Bu satışın Kıbrıslı Rumlara siyasi destek anlamına gelmesinin yanı sıra, füzelerin Türkiye'yi vuracak bir menzile sahip olmaları Ankara'da büyük rahatsızlık yaratmıştır. 1999 yılında füzelerin Girit adasına konuşlandırılmasıyla birlikte "S-300 Füze Krizi" çözülmüştür.⁷²

"Kayıp yılları"nın en önemli sorunu, Türkiye ve RF'nin toprak bütünlüğünü tehdit eden Çeçenistan ve PKK sorunları ile bu sorunlarda alınan karşılıklı tavırlar olmuştur. Rusya Türkiye'yi, Çeçenlere topraklarını kullanmakla, ayrıca Türk vatandaşlarının Çeçenistan'da RF birliklerine karşı savaşmasını ve bölgeye gönderilen para yardımını önlememekle suçlamıştı. Türkiye ise "Kürdistan Tarihi" konulu konferansı düzenlemesi, Kürt Evi'nin açılması gibi etkinliklerinden dolayı Rusya'yı Kürt ve PKK sempaticizmi yapmakla suçlamıştı.⁷³

Dönemin her ne kadar gergin anlar ve jeopolitik rekabet çıksa da, karşılıklı üst düzey ziyaretler sorunlu alanları düzeltmede önemli bir rol oynamıştır. 1992-1999 yılları arasında 8 üst düzey ziyaret yapılmıştır. Ahmet Sapmaz'a göre:

" Karşılıklı yürütülen üst düzey temaslar ilan edilmemiş jeopolitik rekabeti dengeleyen en önemli faktörlerden biri olmuştur. Bu ziyaretlerde liderler karşı tarafın haklarına duydukları

⁷² Ayrıntılı bilgi için bkz.: Kolobov, Kornilov ve Özbay, **a.g.e.** s. 162-167

⁷³ Tellal, **a.g.e.** s.545

saygıyı ifade etmişler, gergin ortamı yumuşatmaya özen göstermişler ve iki ülke arasındaki mevcut işbirliği potansiyeline olumlu katkıda bulunmuşlardır.”⁷⁴

1991–1999 yılları Türk-Rus siyasi ilişkilerinde sorunlu yıllar ya da Fatih Özbay’ın tabiriyle “kayıp yılları” olarak değerlendirilse de 25 Mayıs 1992 tarihli Türkiye ile Rusya Federasyonu Arasındaki İlişkilerin Esasları Hakkında Antlaşma (Taraflar birbirlerini dost olarak nitelemişlerdir) ve “Mavi Akım Projesi”⁷⁵ ile ilişkin anlaşma gibi başarılı anlaşmaların imzalandığı bir dönem olduğunu unutmamak lazım.

Sovyetler sonrası Türk-Rus ilişkilerinin 1992–1999 yıllar arasındaki birinci dönemin en önemli özelliği, Türkiye ve Rusya Federasyonu arasındaki siyasi ilişkilerin gergin anlar yaşadığı halde ekonomik ilişkilerin hızla gelişmesidir. Duygu Bazoğlu Sezer bu paradoksal dinamiğine “fiili yakınlaşma” adı vererek şöyle anlatmaktadır:

“Bir taraftan sorunlu alanlar ve gerginlikler potansiyel bir istikrarsızlık kaynağı oluşturmaktadır, diğer taraftan ekonomik ilişkilerdeki eşi benzeri görülmemiş artış iki ülke arasındaki karşılıklı bağımlılığı önemli ölçüde arttırmış ve her iki ülkenin de bu ilişkileri geliştirme arzusu karşılıklı güven yaratılması için benzersiz bir fırsat sunmuştur. 21. Yüzyılın başındaki Türk-Rus ilişkileri “fiili yakınlaşma” olarak tanımlanmalıdır: Yani, ne düşmanlık ne dostluk ama iki tarafın birbiriyle geçinmek için bulduğu ikisinden oluşan bir karışım.”⁷⁶

Türkiye ve Rusya Federasyonu yöneticilerinin de bu dinamiği fark ederek 2000–2008 arası ikinci dönemde ya da “arayış yılları”nda Türkiye ve Rusya’nın ekonomik ilişkilerinin getirdiği faydaları göz önünde bulundurarak siyasi ilişkilerinin güçlendirme yönünde arayış içerisine girdikleri görülmektedir.

7–8 Haziran 2001 tarihli RF Dışişleri Bakanı İgor İvanov’un ziyareti sırasında iki ülke arasındaki işbirliğinin Avrasya coğrafyasına taşınarak ilişkilere çok boyutlu bir nitelik kazandırılması hususunda görüş birliğine varılmıştır. Bu çerçevede “Avrasya’da İşbirliği Eylem Planı İkili İşbirliğinden Çok Boyutlu Ortaklığa ” başlıklı belge 16

⁷⁴ Ahmet Sapmaz, **Rusya’nın Transkafkasya Politikası ve Türkiye’ye Etkileri**. (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2008) s. 270

⁷⁵ Mavi Akım Projesi için bkz.: “1991 Yılından Sonra Türk- Rus İlişkilerinin Ekonomik Boyutları”

⁷⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz.: Duygu Bazoğlu Sezer. “Türk-Rus İlişkileri: Düşmanlıktan ‘Fiili Yakınlaşma’ya”, **Türkiye’nin Yeni Dünyası: Türk Dış Politikasının Değişen Dinamikleri**. Der.: Alan Makovsky, Sabri Sayarı. (İstanbul: Alfa Yayınları, 2002), s.125–156

Kasım 2001 tarihinde iki ülke Dışışleri Bakanları tarafından New York'ta imzalanmıştır.⁷⁷

Dönemin Dışışleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Abdullah Gül “Avrasya’da İşbirliği Eylem Planı” hakkında görüşlerini bir resmi belgede şöyle ifade etmektedir:

“ Türkiye ve Rusya Federasyonu, siyasi, ekonomik, askeri ve stratejik yönlerden Avrasya coğrafyasının başlıca iki ülkesidir. Bölgedeki karşılıklı çıkarlar, Türkiye ve Rusya Federasyonu’nun birbirlerine ve bölge ülkelerine olumsuz yansımaları olabilecek bir rekabet yaklaşımı içinde hareket etmeleri yerine, ekonomik kaynaklarını da birlikte değerlendirebilecekleri bir işbirliği ve ortaklık tesis etmelerinin yararlı olacağı değerlendirilmesini ortaya çıkarmıştır... Avrasya’da İşbirliği Eylem Planı, Türkiye’nin mevcut uluslararası ve ikili açılım ve ilişkilerine bir alternatif teşkil etmemektedir. Çok yönlü dış politikamız çerçevesinde ülkemizin, siyasi, ekonomik, ticari, kültürel, bilimsel alanlarda ve terörizm, uyuşturucu kaçakçılığı gibi sınıraşan tehditlerle mücadele hususunda işbirliği imkânlarını artırıcı ve zenginleştirici niteliktedir...”⁷⁸

TC Dışışleri Bakanlığınca basına dağıtılan ayrıntılı bir notta “Avrasya’da İşbirliği Eylem Planı”nın ikili ve bölgesel işbirliğini her alanda dostluk ve karşılıklı güven ruhuyla geliştirilecek yeni bir dönem açtığı ve bu çerçevede iki ülkenin, mevcut ilişkilerini güçlendirilmiş yapıcı ortaklık düzeyine taşımaya yönelik olduğu belirtilmektedir.⁷⁹Rusya Dışışleri Bakanlığı “Avrasya’da İşbirliği Eylem Planı” ile ilişkin imzalanan belgeyi şu şekilde yorumlamıştır:

“ Belge, iki ülkenin uluslararası ve ikili ilişkilerindeki işbirliğinin yeni bir etaba girdiğini göstermektedir. İlk kez bir Rus-Türk belgesinde diyalog ve ortak çalışma alanları bu kadar net ortaya koyulmaktadır. Taraflar, Avrasya bölgesinde aktif olarak işbirliği yapılması, çatışma alanlarında politik çözüm yolları bulunması için çaba harcanması, istikrarın güçlenmesi ve bölgenin gelişimi için ortam sağlaması konusunda anlaşmışlardır.”⁸⁰

“Avrasya’da İşbirliği Eylem Planı”ın imzalamasından üç sene sonra 5–6 Aralık 2004 tarihlerinde RF Devlet Bakanı Vladimir Putin Türkiye’ye tarihi bir ziyaret yapmıştır. Putin’in ziyareti, Leonid Brejnev’in Komünist Partisi Birinci Sekreteri olarak

⁷⁷ Türkiye Rusya Federasyonu Siyasi...

⁷⁸ Samsun Millet Vekelli Sayın Mehmet Kurt’un Yazılı Soru Önergesine Yanıtlar, s.3
http://www2.tbmm.gov.tr/d22/7/7-0660c.pdf [10.10.2009]

⁷⁹ Aynı

⁸⁰ Kolobov, Kornilov ve Özbay, a.g.e. s. 280

SSCB'ye hâkim olduğu bir dönemde sembolik bir görev olan Yüksek Sovyet Başkanı Nikolay Podgorni'nin 1972 yılındaki resmî Ankara ziyaretini saymazsak, bir ilk ziyaret niteliğini taşımaktadır.⁸¹

Değerlendirmelere göre ise;

“Ziyaret sırasında, iki ülkenin Devlet Başkanları tarafından “Türkiye Cumhuriyeti ile Rusya Federasyonu Arasında Dostluğun ve Çok Boyutlu Ortaklığın Derinleştirilmesine İlişkin Ortak Deklarasyon” imzalanmıştır. İki Devlet Başkanı, imza töreninden sonra basına yaptıkları hitaplarda, dost iki ülke arasındaki ilişkilerin giderek gelişmesinden duyulan memnuniyeti ifadeyle, Ortak Deklarasyon’da da kaydolunduğu üzere, işbirliğinin çok boyutlu güçlendirilmiş ortaklık düzeyine çıkartılmasının hedeflendiğini belirtmişlerdir.”⁸²

Putin’in ziyareti sırasında ve sonrasında Türk-Rus ilişkileri siyasi, ekonomik ve stratejik alanlarda istikrarlı bir gelişme dinamiği göstermiştir. Bu bağlamda Murat Akkaya’nın tespiti ilgi çekmektedir:

“Günümüzde Türk-Rus ilişkileri, tarihsel rekabet anlayışından uzaklaşarak çok boyutlu ortaklık anlayışı yönünde ilerlemektedir. 21.yüzyılda Türk-Rus ilişkilerinin istikrarlı dinamiğin oluşması beklenmektedir. 21.yüzyılda Avrasya bölgesi dünya hâkimiyeti mücadelesinde çatışma alanı olmaya devam edeceği için Avrasya ülkeleri kendi jeopolitik konumu yeniden değerlendirmeli. Bu geniş bölgede iki kilit ülkesi olan Türkiye ve Rusya Federasyonu’nun ilişkileri ve stratejik tercihleri Avrasya’nın geleceğini belirleyen faktörlerden biri olacaklardır.”⁸³

Çağdaş Türk-Rus ilişkilerinde üçüncü dönem 2008 yılında başlamıştır ve ilk iki periyodundan hareketle gelecek 7–8 yıllık bir dönem oluşturabilir. Bu dönem “kayıp yılları”nın arkada kaldığı ve “arayış yılları”nın bittiği gerçek anlamda “işbirliği yılları” olmak için gerekli niteliklere sahiptir. 2008 yılında Rusya-Gürcistan savaşında Türkiye’nin gösterdiği barış yanlısı ve yapıcı tavrı Moskova’nın Ankara algısında köklü değişiklikler yaptı. Rusya’nın Türkiye’ye karşı tavrın değişimi Abdullah Gül’ün Şubat 2009’da Rusya’ya gerçekleştirdiği ziyarette belli oldu. Netice itibarıyla;

⁸¹ Sinan Oğan, **Putin’in Ardından**, <http://www.turksam.org/tr/a25.html> [10.10.2009]

⁸² **Türkiye Rusya Federasyonu Siyasi...**

⁸³ Murat Akkaya, “Rossiisko-Turetskie Otnoşeniya v 2000–2006 gg.” (Rus-Türk İlişkileri: 2000–2006), **Vlast**, 11 (2008), s. 72

“Yıllarca Türkiye’nin Orta Asya’ya ve Rusya’nın belirli bölgelerine yönelik Pantürkist emeller izlediğinden şüphelenen Moskova yönetimi ilk defa bu ziyarette Tataristan’ın da ziyaret edilmesine izin vererek bu konuda farklı düşünmeye başladığının işaretini verdi.”⁸⁴

İkili ilişkilerde geline aşama artık üçüncü döneme girildiğine işaret etmektedir. Uzun zamandır Türk-Rus ilişkilerinin itici gücü ekonomik ilişkiler olmuştur. Günümüzde iki ülkenin izlediği başarılı dış politikalar sonucu durum değişmeye başlamış ve karşılıklı bölgesel ve küresel stratejiler, güven ve saygı, Türk-Rus ilişkilerinin itici gücü haline gelmeye başlamıştır.⁸⁵

1.2. 1991 Yılından Sonra Türk- Rus İlişkilerinin Ekonomik Boyutları

Türk-Rus ilişkilerinin ekonomik boyutu tarihin bütün dönemlerde iki ülke arasındaki ilişkilerin itici gücü olarak değerlendirilmektedir. Rusların, daha İstanbul’un Türkler tarafından zaptından önceleri Bursa’ya kadar giderek Osmanlı ülkelerinde ticaret yaptıkları, ayrıca Türk-Rus diplomatik ilişkilerinin de Kırım Hanlığı’nın Osmanlı hâkimiyetine girmesiyle ortaya çıkan Rusya’nın karşılaştığı ticari problemler sonucu başladığı bilinmektedir. Sovyetler Birliği zamanında 1930’lu ve 1960’lı yıllarında Türkiye’ye sanayi sektörünün gelişmesi için krediler verilmişti. 1984 yılında imzalanan doğal gaz anlaşması modern ticari-ekonomik ilişkilerinin başlangıcı olarak sayılmaktadır.

Türk-Rus ticari-ekonomik ilişkileri aşağıdaki anlaşmalara göre yürütülmektedir:

- Türkiye ile Rusya Federasyonu arasındaki ticari ilişkiler, 8.10.1937 tarihli "Ticaret ve Seyrisefain Anlaşması" ile 25.02.1991 tarihli "Ticari ve Ekonomik İşbirliğine Dair Anlaşma" çerçevesinde yürütülmektedir.
- Türkiye ile Rusya Federasyonu arasında "Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına ilişkin Anlaşma" 15.12.1997 tarihinde Ankara'da imzalanmış ve onay süreci 17 Mayıs 2000 tarihinde tamamlanmıştır.

⁸⁴ Özbay, **Türkiye-Rusya İlişkilerinde Üçüncü...**

⁸⁵ Aynı

- İki ülke arasında "Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması" 15.12.1997 tarihinde imzalanmış ve 1 Ocak 2000 tarihinden itibaren uygulanmaya başlanmıştır.
- İki ülke arasında Ticari, Ekonomik, Sınai ve Bilimsel-Teknik İşbirliğinin Geliştirilmesi Hakkında Uzun Vadeli Program, 15.12.1997 tarihinde imzalanmıştır.
- Türkiye-Rusya Federasyonu V. Dönem Karma Ekonomik Komisyonu (KEK) Toplantısı 20–23 Ekim 2000 tarihlerinde Ankara’da yapılmış, imzalanan Protokol 17.12.2000 tarih ve 24263 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.
- Türkiye-Rusya Federasyonu VI. Dönem Karma Ekonomik Komisyonu (KEK) Toplantısı 29–30 Kasım 2004 tarihlerinde Moskova’da yapılmış, imzalanan Protokol 9 Mart 2005 tarih ve 2005/8541 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.
- Türkiye-Rusya Federasyonu VII. Dönem Karma Ekonomik Komisyonu (KEK) Toplantısı 30 Mayıs 2006 tarihinde İstanbul’da; VIII. Dönem KEK toplantısı 27–28 Mayıs 2008 tarihlerinde Moskova’da gerçekleştirilmiştir.
- Türkiye-Rusya Federasyonu IX. Dönem KEK Toplantısı 3–6 Ağustos 2009 tarihlerinde Ankara’da, X. Dönem KEK Toplantısı 11–12 Mayıs 2010 tarihlerinde Sn. Medvedev’in ziyareti ile eş zamanlı olarak yine Ankara’da yapılmıştır.⁸⁶

Türkiye ile Rusya Federasyonu’nun mal, hizmet, üretim ve ihracat yapıları iki ülke arasındaki ticari ilişkilere “tamamlayıcı” olma gibi bir nitelik vermiştir. Ekonomi alanında görülen tamamlayıcılık unsurları Türk-Rus ekonomik ilişkilerinin gelişmesinin başlıca nedenlerindendir. Türkiye’nin enerji hammaddeleri ve askeri malzeme alımında Rusya önemli kaynak ülke olurken, Rusya’nın tüketim malları ve bazı hizmet kalemleri ithalatında Türkiye önemli bir kaynak ülke konumuna gelmiştir.⁸⁷

⁸⁶ TC Moskova Büyükelçiliği Ticaret Müsteşarlığı, **Rusya Ülke Raporu 2009**, <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/RF/rusyarapor-2009.doc> [03.09.2010]

⁸⁷ Gülten Kazgan, “Batı ile İlişkilerin Gölgesinde Türkiye- Rusya İlişkileri”, **Dünden Bugüne Türkiye ve Rusya Politik, Ekonomik ve Kültürel İlişkiler**. Der.: Gülten Kazgan ve Natalya Ulçenko, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003) s. 148

Türk-Rus ekonomik ilişkileri sektörel olarak dış ticaret, enerji, turizm, inşaat ve müteahhitlik, yatırım, taşımacılık gibi belli başlıklar altında toplanabilir. Bu çalışmada önde gelen üç sektör ele alınmıştır.

1.2.1. Türkiye ile Rusya Federasyonu Arasında Dış Ticaret

Türkiye ile Rusya arasındaki ticaret hacmi 1991 yılından sonra hızla artmıştır.

Yapılan saptamalara göre;

“1992–1997 döneminde Türkiye’nin Rusya’ya yaptığı ihracat %367, Rusya’dan yaptığı ithalat ise %97 oranında artarken, toplam ticaret hacminde %186 oranında bir artış görülmüştür. Bu rakamlar 1980’li yıllarına göre gözle görülür bir gelişmeyi ifade etmektedir. Söz konusu dönemde Rusya, Türkiye’nin ticari ortakları arasında önemli konumdaydı. 1992 yılında 4.sıraya yükselmiş ve iki ülkenin ticaret hacmi 3,3 milyar dolara ulaşmıştır. 1997 yılında Rusya Türkiye’nin ihracatında 2., ithalatında 6., toplam ticaret hacminde ise Almanya’nın ardından 2. sıraya yerleşmiştir. Aynı yıl içerisinde Türkiye’nin Rusya ile ticaretten elde ettiği toplam gelir 8–10 milyar dolar olmuştur. Bunun 2 milyar doları resmi ihracatın, 5 milyar dolardan fazlası bavul ticaretinin payına düşmüş, 1,5 milyar dolara yakın kısmı ise turizm ve Rusya’da faaliyet gösteren Türk şirketlerinin gelirlerinden oluşmuştur.”⁸⁸

Türkiye Rusya arasındaki ticaret ürünleri her geçen gün değişmekte ve çeşitlendirilmektedir. Rusya Türkiye’den gıda maddeleri, tekstil ve hazır giyim ürünleri alırken; Türkiye ise Rusya’dan enerji kaynakları (petrol, doğal gaz, kömür) başta olmak üzere makine aksam ve parçaları, demir çelik, kimyasallar ve gübre ithal etmektedir. Türkiye Rusya pazarına genellikle fiyat elastikiyetleri yüksek tüketim malları temin etmektedir.⁸⁹

Türkiye’den Rusya Federasyonu’na ihraç edilen malların 2009 yılı verileriyle kompozisyonu incelendiğinde, gıda ürünlerinin %24,9, dokumacılık ürünlerinin %19,5, kimyasalların %9,6, diğer yarı mamullerinin %8,9 ve otomotiv sanayi ürünlerinin %7,2 paya sahip olduğu görülmektedir. 2009 yılı verilerine göre, Türkiye’nin

⁸⁸ Kolobov, Kornilov ve Özbay, a.g.e. s. 18

⁸⁹ DEİK, **Rusya Federasyonu Ülke Bülteni Haziran 2008**,

http://www.deik.org.tr/Lists/Bulten/Attachments/32/Rusya%20Federasyonu%20Ulke%20Bulteni_Haziran%202008_TR.doc [12.10.2010]

Rusya'dan ithalatının kompozisyonunda petrol ürünlerinin 37,6, doğalgazların %32,4, demir çeliğin %7,8, kömürün %5,8 ve demir dışı metallerin %4,2 oranında payının bulunduğu görülmektedir. Türkiye, 2009 yılı verilerine göre Rusya Federasyonunun dış ticaret hacminde 7., ithalatında 16., ihracatında ise 6. sırayı almaktadır.⁹⁰Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2010 Temmuz ayında yayınlanan bilgilerine göre, Rusya Federasyonu ithalatta ilk sırada yer aldı. Bu ülkeden yapılan ithalat %4 artarak 1721 milyon dolar olarak gerçekleşti.⁹¹ Yıllara göre Türkiye-Rusya Federasyonu dış ticareti Tablo 3'te ayrıntılı olarak gösterilmektedir. Rusya Federasyonu'nun ülkelere göre dış ticaret hacmi ise Tablo 4'te gösterilmektedir.

Tablo 3. Rusya Federasyonu-Türkiye Dış Ticareti (Milyon \$)

	YILLAR									
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
İHRACAT	3.098	3.246	3.351	4.821	7.444	10.860	14.337	18.332	27.714	16.385
İTHALAT	350	521	725	927	1.227	1.732	2.670	4.180	6.136	3.215
TİCARET HACMİ	3.448	3.767	4.076	5.748	8.671	12.592	17.007	22.512	33.850	19.600
DENGE	2.748	2.725	2.626	3.894	6.217	9.128	11.667	14.152	21.578	13.170

Kaynak: TC Moskova Büyükelçiliği Ticaret Müsteşarlığı <http://www.musavirlikler.gov.tr>

⁹⁰ TC Moskova Büyükelçiliği Ticaret Müsteşarlığı, **Rusya Ülke...**

⁹¹ www.tuik.gov.tr

Tablo 4. Rusya Federasyonu’nun Ülkelere Göre Dış Ticareti (2009)

İHRACAT				İTHALAT			
Sıra	Ülke	Değer (Milyon \$)	Pay (%)	Sıra	Ülke	Değer (Milyon \$)	Pay (%)
1	Hollanda	36 291	12,03	1	Çin	22 840	13,6
2	İtalya	25 060	8,31	2	Almanya	21 231	12,7
3	Almanya	18 711	6,20	3	ABD	9 174	5,5
4	B. Rusya	16 717	5,54	4	Ukrayna	9 121	5,4
5	Çin	16 669	5,53	5	Fransa	8 425	5,0
6	Türkiye	16 385	5,43	6	İtalya	7 884	4,7
7	Ukrayna	13 780	4,57	7	Japonya	7 252	4,3
8	Polonya	12 500	4,14	8	B. Rusya	6 714	4,0
9	ABD	9 219	3,06	9	G.Kore	4 865	2,9
10	Finlandiya	9 159	3,04	10	Polonya	4 212	2,5
11	Kazakistan	9 147	3,03	11	Finlandiya	3 954	2,4
12	İngiltere	9 073	3,01	12	Kazakistan	3 585	2,1
13	Fransa	8 723	2,89	13	Hollanda	3 583	2,1
14	Japonya	7 263	2,41	14	İngiltere	3 534	2,1
15	İsviçre	6 349	2,10	15	Brezilya	3 510	2,1
16	Hindistan	5 937	1,97	16	Türkiye	3 215	1,9

Kaynak: TC Moskova Büyükelçiliği Ticaret Müsteşarlığı <http://www.musavirlikler.gov.tr>

Son siyasi gelişmelerin ışığında iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin daha da artacağı düşünülmektedir. Türkiye ile RF arasında özellikle 2009 yılı Ağustos ayından itibaren siyasi ilişkilerde yaşanan önemli gelişmeler ve bu gelişmelerin iki ülke arasındaki ilişkileri “stratejik ortaklık” boyutuna yükselterek, ikili üst düzey ziyaretleri arttırması sonucunda, siyasi ilişkilerde yaşanan bahar havasının, ticari ve ekonomik ilişkilere yansıtılması hedefi daha da önem kazanmıştır.⁹²

1990’lı yıllarda Türkiye Rusya arasında farklı bir ticaret kalemi gelişmiştir. Bu ticaret kalemi bavul ticaretidir. Bavul ticareti günlük tüketim mallarının, bu ticaretle uğraşan şahıslar tarafından başka ülkelerde ucuz fiyattan alınması ve kendi ülkelerine getirilerek burada satılması olarak özetlenebilir.⁹³

⁹² TC Moskova Büyükelçiliği Ticaret Müsteşarlığı, **Rusya Ülke...**

⁹³ Kolobov, Kornilov ve Özbay, **a.g.e.** s. 25

DEİK’in raporuna göre;

“İki ülke arasındaki bavul ticareti özellikle 1993–1994 yıllarında ivme kazanmıştır. Bu süreçte, bavul ticareti Türkiye’ye milyarlarca dolarlık döviz girdisi bakımından yaptığı önemli katkı yanında çok sayıda üretim tesisinin kurulmasına da olanak vermiştir. Aynı zamanda, ülke içerisindeki küçük işletmeler büyüme ve dış pazarlara açılma fırsatına ve gücüne kavuşmuşlardır. 1993 yılından 1998 yılına kadar bavul ticareti iki ülke arasındaki ticaret hacminin önemli bir kısmını teşkil etmiştir.”⁹⁴

1995–1996 yıllarında Rusya’ya bavul ticaretiyle getirilen malların parasal karşılığı üç ayda 2,5–3 milyar dolar oluşturmaktaydı ve ülke çapında ihracatın üçte birini teşkil etmekteydi. Bazı kaynaklara göre 1990’lı yıllarında bavul ticareti 10 milyon insana iş imkânı sunmaktaydı.⁹⁵ 1995 yılından itibaren Türkiye ile Rusya arasındaki bavul ticareti düşüş göstermişti. Bunun nedeni Rusya hükümetinin getirilen malların ağırlık ve bedellerine belli sınırlamalar getirmeye yönelik izlediği politikalar olmuştu.

1.2.2. Turizm

Türk-Rus ekonomik ilişkilerinin önemli bir kalemi turizm sektörüdür. 1992 yılından sonra önce bavul ticareti çerçevesinde, 1995 yılından sonra ise tatil amacıyla gelmeye başlayan Rus turistleri, Türkiye turizm sektörünün gelişmesinde belli bir katkıda bulunmaktadır.

Türkiye’ye gelen turistler arasında sayı itibarıyla Alman turistler birinci, Rus turistler ikinci, İngiliz turistler ise üçüncü sıradadır(Tablo 5).

⁹⁴ DEİK, **Rusya Federasyonu Ülke Bülteni...**

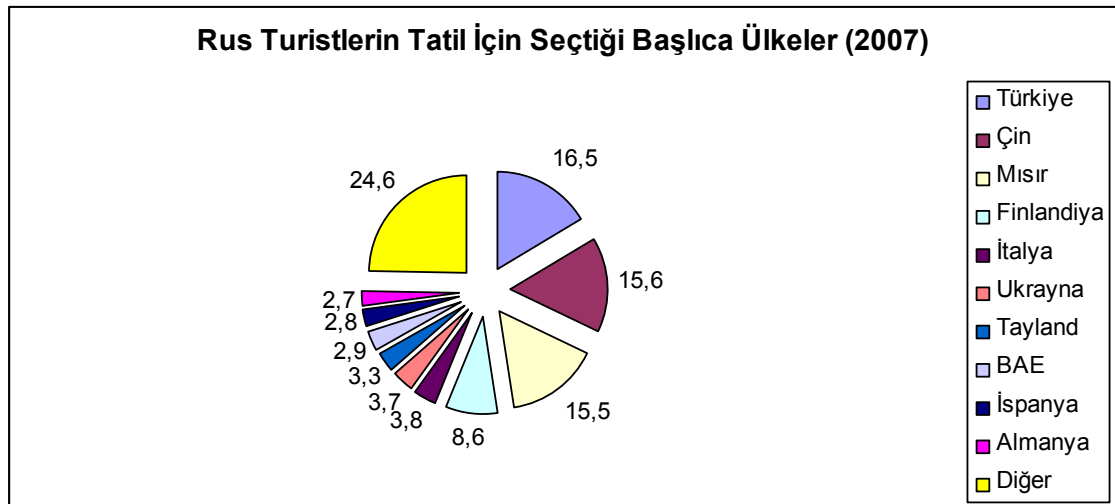
⁹⁵ Andrey Yakovlev, Viktoriya Golikova, Nina Kapralova, **Nepotoplyaemy Çelnok**, (Batmayan Mekik) http://www.hse.ru/data/502/973/1224/2005-10-11sm_yakovlev.pdf [25.11.2009]

Tablo 5. Türkiye'ye Gelen Yabancı Ziyaretçilerin Ülkelere Göre Sıralaması 2009

	Ülke	2008	2009
1	Almanya	4.415.525	4.488.350
2	Rusya Federasyonu	2.879.278	2.694.733
3	İngiltere	2.169.924	2.426.749
4	Bulgaristan	1.255.343	1.406.604
5	İran	1.134.965	1.383.261
6	Hollanda	1.141.580	1.127.150
7	İskandinav Ülkeleri (İsveç + Danimarka + Norveç + Finlandiya)	1.034.238	1.096.628
8	Fransa	885.006	932.809
9	ABD	679.445	667.159
10	İtalya	600.261	634.886

Kaynak: Türkiye Turizm Yatırımcılar Derneği, www.ttyd.org.tr

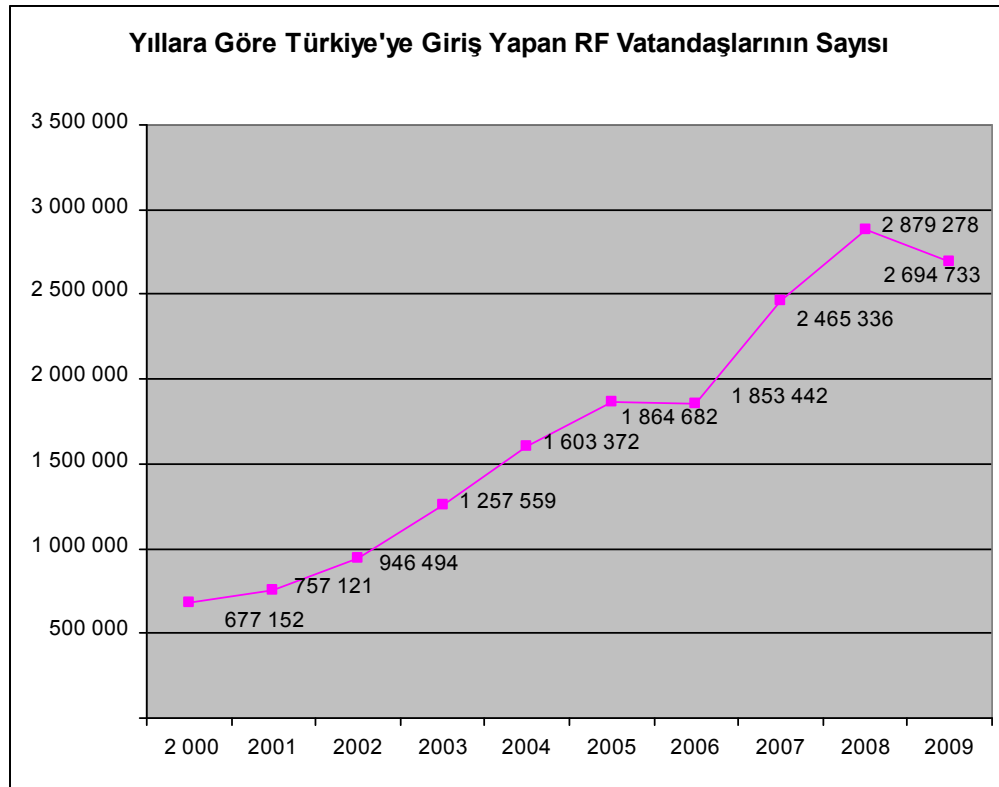
Rus vatandaşlarının tatil amaçlı yurt dışı seyahatlerinde Türkiye 1995 yılında birinci sıraya yerleşmiş olup, halen turizm payı içinde birinci konumunu sürdürmektedir(Şekil 1).

Şekil 1. Rus Turistlerin Tatil İçin Seçtiği Başlıca Ülkeler (2007)

Kaynak: Sistema Mejrionalnih Marketingovih Tsentrov (Bölgelerarası Pazarlama Merkezlerinin Ortak Sistemi) <http://www.marketcenter.ru/content/doc-2-12578.html>

1993 yılından itibaren Türkiye'ye gelen Rus turistlerin sayısı 1998 yılına kadar artış göstermiştir. 1998 krizinden sonra Türkiye'ye gelen Rus turistlerin sayısı önemli bir ölçüde azalmıştır; fakat Rus ekonomisi toparlanmaya başlayınca Türkiye'ye gelen turist sayısı yeniden artmaya başlamıştır. Özellikle 2001 yılından sonra Türkiye'de yaşanan devalüasyon nedeniyle Türkiye'de tatil maliyetinin düşmesi Rus turistler için Türkiye'yi daha cazip bir tatil ülkesi haline getirmiştir.⁹⁶ 2000–2008 yılları arası gelen turistlerin sayısı yine sürekli bir artış göstermiştir, 2009 yılında turist sayısı düşmesine rağmen 2,5 milyonun üstündeydi ve Rusya Türkiye'ye gelen yabancı turistler sıralamasında ikinci konumunu kaybetmemiştir (Şekil 2.).

Şekil 2. Yıllara Göre Türkiye'ye Giriş Yapan RF Vatandaşlarının Sayısı

Kaynak: TÜİK www.tuik.gov.tr

⁹⁶ DEİK, Rusya Federasyonu Ülke Bülteni...

Türkiye 2009 yılının verilerine göre 21,3 milyar dolarla, dünyada en çok turizm geliri elde eden 9. ülke konumundadır.⁹⁷ Rusya Federasyonu'ndan Türkiye'ye son birkaç yıl, yaklaşık 2,5 milyon turist gelmesi ve gelen turist sıralamasında Rusya'nın ikinci sırayı koruyabilmesi RF'nin Türkiye turizm gelirine büyük bir katkısı olduğunu ortaya koymaktadır. Turizm sektöründe işbirliği iki ülke açısından önemlidir. Rusya kuzey ülke olduğu için vatandaşları güney ülkelerde deniz tatili yapmaya gereksinim duymaktadırlar. Türkiye, turizm sektörü fiyat-kalite ekseninde uygun olduğu için Rus turistlerin gözdesi olmuştur. Türkiye ise Rus turistlerin getirdiği gelir turizm gelirinin önemli bir parçası oluşturduğu için turizm konusunda işbirliğini geliştirmeye isteklidir. Turizm sektörünün gösterdiği pozitif dinamik, iki ülke arasında vizelerin kalkması kararının alınması gibi siyasi gelişmelerin başlıca nedenlerindendir.

1.2.3. Enerji Sektörü

Türkiye ve Rusya, ticaret ve ekonomi alanlarında işbirliği olanakları her geçen gün gelişme göstermektedir. İki ülke arasındaki ticaret hacmi sürekli artmaktadır. Rusya Federasyonu, Türkiye'nin birinci büyük ticaret ortağı haline gelmiştir. Karşılıklı yatırımların hacmi de sürekli olarak artış göstermektedir. Günümüzde yatırımların toplam hacmi yaklaşık olarak 10 milyar ABD dolarını bulmaktadır. Türk-Rus ekonomik alanındaki işbirliğinde en önemli rolü enerji sektörü oynamaktadır. Yakıt ve enerji malları, Türkiye ile RF arasındaki ticaret hacminin % 70'ini oluşturarak iki ülke arasındaki ticaretin ana kalemleridir.⁹⁸

Türkiye Rusya'nın üçüncü (Almanya ve İtalya'dan sonra) büyük doğal gaz alıcısıdır. Rusya ise Türkiye'ye doğal gaz ihraç eden ülkeler arasında birinci sırasındadır (Şekil 3.).

Enerji sektöründeki Türk-Rus işbirliği aşağıdaki öğelerden oluşmaktadır.

1. Enerji kaynakların alım-satımı: doğal gaz, petrol
2. Elektrik enerjisinin alım-satımı
3. Enerji sektöründe müteahhitlik hizmetleri
4. İki ülkenin enerji sektörüne karşılıklı yatırımlar

⁹⁷ TC Kültür ve Turizm Bakanlığı, **Turizm Raporu 2009**, www.turizm.gov.tr [05.03.2010]

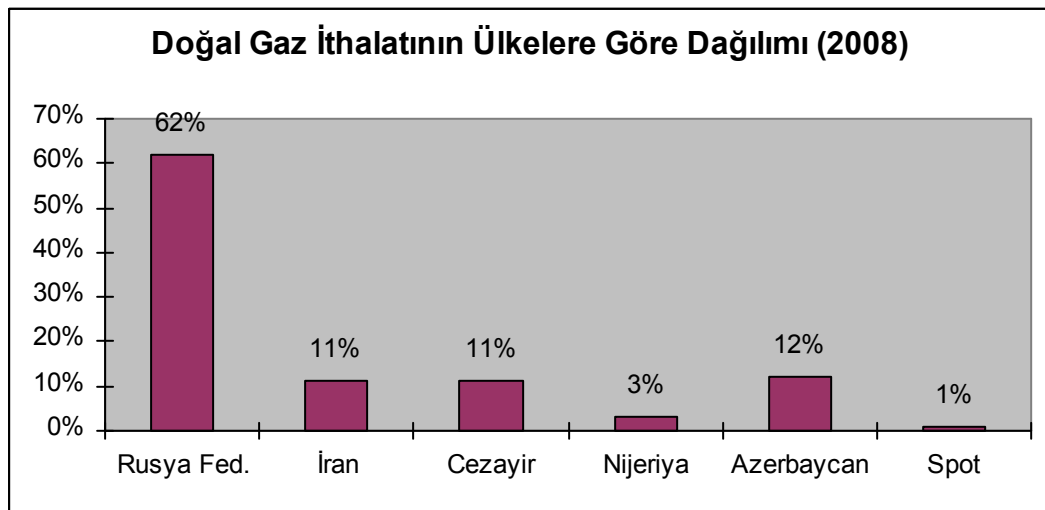
⁹⁸ http://www.turkey.mid.ru/hron/press_t_04.html

5. Üçüncü ülkelerdeki enerji sektörü projelerinde Türk ve Rus şirketlerin işbirliği⁹⁹

Türk-Rus enerji sektöründeki işbirliğinin bütün bu öğeleri önemlidir; fakat doğal gaz alım-satımının en önemli rol oynadığı şüphesizdir.

“Rus doğal gazının Türkiye’ye ihracatı 18 Eylül 1984 tarihli hükümetler arası anlaşmaya dayanmaktadır. Bu anlaşma temelinde 25 yıl süreli iki anlaşma daha yapılmıştır. 1986 yılında ve Gazexport firmaları arasında imzalanan ilk anlaşmaya göre, Türkiye her yıl 6 milyar m³ Rus doğalgazı almakta ve gazın nakli Ukrayna, Moldova, Romanya ve Bulgaristan üzerinden transit olarak gerçekleştirilmektedir. Aynı güzergâhın kullanılmasıyla doğal gaz alımına ilişkin ikinci uzun süreli anlaşma 10 Aralık 1996’da Rus-Türk ortaklığı olan Turusgaz A.Ş. ile imzalanmıştır.”¹⁰⁰

Türkiye’nin boru hatları ile petrol ve doğal gaz taşımacılığı ve ticareti yapan Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi (BOTAŞ)’nin 2008 yılının faaliyet raporundaki verilerine göre Rusya Federasyonu Türkiye’nin doğal gaz ithalatında birinci sırada yer almaktadır.

Şekil 3. Türkiye Doğal Gaz İthalatının Ülkelere Göre Dağılımı

Kaynak: BOTAŞ http://www.botas.gov.tr/icerik/docs/faalrapor/2008/tur/fr2008_full.pdf

⁹⁹ İ.İ. Starodubtsev, **Rossiisko-Turetskoe Mnogoplanovoe Energetičeskoe Sotrudniçestvo**, (Enerji Sektöründeki Rus-Türk Çok Boyutlu Ortaklığı), <http://www.iimes.ru/rus/stat/2009/13-02-09.htm> [10.10.2009]

¹⁰⁰ Kolobov, Kornilov ve Özbay, **a.g.e.** s. 70

1996 yılına kadar Türkiye doğal gaz ithalatının hemen hemen tamamını Rusya'dan yapmıştır. 18 Ağustos 1996 tarihinde imzalanan İran'dan doğal gaz alımına ilişkin anlaşmadan sonra Türkiye enerji ihtiyacını karşılayan alternatif kaynakları araştırmaya başlamıştır. İran'dan sonra Azerbaycan ve Türkmenistan ile doğal gaz anlaşmaları imzalanmıştır (Tablo 6.).¹⁰¹ Ancak Rusya Federasyonu hala Türkiye'ye doğal gaz en çok ihraç eden ülke konumundadır, özellikle 2005 yılında “Mavi Akım” doğal gaz boru hattının vanaları açıldıktan sonra bu durum gelecek birkaç yıl için değişmeyecek gibi gözükmektedir.

Tablo 6. Türkiye'nin Doğal Gaz Alımına Dair Anlaşmaları

Mevcut Anlaşmalar	Miktar (Plato) (Milyar m ³ /yıl)	İmzalanma Tarihi	Süre (Yıl)	Durumu
Rus.Fed. (Batı)	6	14 Şubat 1986	25	Devrede
Cezayir (LNG)	4	14 Nisan 1988	20	Devrede
Nijerya (LNG)	1.2	9 Kasım 1995	22	Devrede
İran	10	8 Ağustos 1996	25	Devrede
Rus. Fed. (Karadeniz)	16	15 Aralık 1997	25	Devrede
Rus. Fed. (Batı)	8	18 Şubat 1998	23	Devrede
Türkmenistan	16	21 Mayıs 1999	30	-
Azerbaycan	6.6	12 Mart 2001	15	Devrede

Kaynak: BOTAŞ <http://www.botas.gov.tr/index.asp>

Tüylüoğlu'nun saptamasına göre;

“1997 yılında ilk anlaşmaları “stratejik ortaklık” çerçevesinde yapılan ve 2005 yılında tamamlanarak vanaları açılan “Mavi Akım” doğal gaz boru hattı ile Türk-Rus ilişkilerinde yeni bir dönem başlamış oldu.”¹⁰²

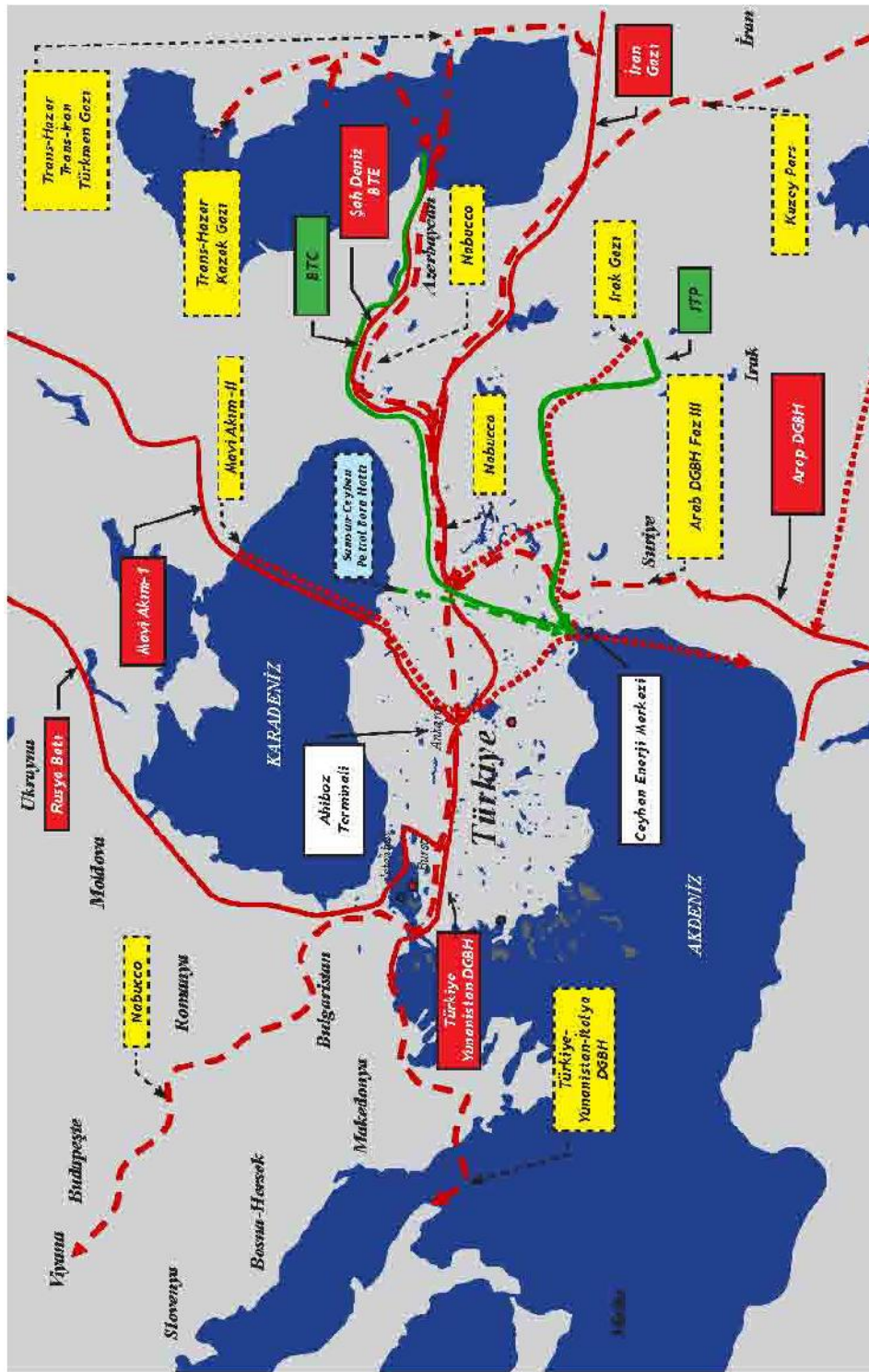
“Mavi Akım” projesi 15 Aralık 1997’de imzalanan 25 senelik bir anlaşmaya dayanmaktadır. Söz konusu anlaşmaya göre, Rusya topraklarından başlayıp Karadeniz’den geçerek bir boru hattı ile Türkiye’ye yılda 16 Milyar m³ doğal gaz taşınması kararlaştırılmıştır. “Mavi Akım” projesi Türk-Rus enerji sektöründeki

¹⁰¹ <http://www.botas.gov.tr/index.asp> [07.08.2010]

¹⁰² Mazhar Yasin Tüylüoğlu, “Gazprom: Rus Süvarisi”, **Rusya Çalışmaları Stratejik Araştırmalar-2**, Ed. İhsan Çomak, (İstanbul: Tasam Yayınları, 2009), s.116

işbirliği açısından ilk olma özelliği taşımaktadır. İlk defa Rusya'dan gelen doğal gaz hiçbir 3.ülke topraklarından geçmeyecek şekilde doğrudan Türkiye'ye verilmektedir. Bu sebepten dolayı Türkiye'ye "Mavi Akım"la gelen doğal gazın fiyatı %12 oranında daha düşüktür.¹⁰³

¹⁰³ Sinan Oğan, **Mavi Akım: Türk-Rus İlişkilerinde Mavi Bağımlılık**, <http://www.turksam.org/tr/a627.html> [07.08.2010]

Şekil 4. Mavi Akım Doğal Gaz Boru Hattı ve Diğer Uluslararası Projelerin Geçtiği Güzergâhlar

Oğan'ın yapmış olduğu incelemelere burada yer verilirse. Ona göre;

“Karadeniz’in altından dünyanın en derin noktasına boru döşenerek gerçekleştirilen Mavi Akım Projesi üç ayrı aşamada yapılmıştır.

- Projenin ilk aşamasında Rusya sınırları içerisinde İzobilye-Djubga arasında 372 km. boru hattı döşenmiştir.
- İkinci aşamada denizin 2100 metre altından, 392 km uzunluğunda her biri 24 inç çapında iki paralel boru hattı döşenmiştir.
- Üçüncü aşamada Samsun limanından alınacak doğalgaz 501 km uzunluğunda 48 inçlik boru hattı ile Ankara’ya sevk edilebilmiştir.

Rusya tarafından finanse edilen proje yaklaşık 3.3 Milyar Dolara mal olmuştur.”¹⁰⁴

Enerji, büyük bir hızla gelişen Türk-Rus ekonomik ilişkilerinin kilit faktördür. Bu alanda yapılan stratejik anlaşmalar sadece Türkiye ve Rusya Federasyonu’nun değil dünya enerji pazarını da etkileme gücüne sahiptir. Bu bağlamda, net ve tutarlı uzun süreli bir enerji stratejisinin geliştirme yönündeki çalışmalar stratejik bir öneme sahiptir. Dolayısıyla böyle bir strateji geliştirirken olumlu örneklerde odaklanmakta ve olumsuz örneklerden ders çıkarmakta fayda vardır.¹⁰⁵

1.3. Türk-Rus İlişkilerinde Avrasyacılık

Avrasyacılık, Avrupa’nın doğusu ve Asya’nın batısını birleştiren jeopolitik bir kavramdır. Avrasya terimi ilk defa Alman coğrafyacı Aleksandr Gumboldt (1769–1859) kullandı, Rusya’da ise ilk kullanan V.İ. Limanski (1833–1914) oldu. Coğrafi bir terim olarak ortaya çıkan Avrasyacılık gelişim süreci içerisinde felsefi ve ideolojik bir anlam kazanmıştır.¹⁰⁶Günümüzde Avrasyacılık stratejik, siyasi ve kültürel anlamlarla yüklüdür.

Avrasyacılık düşüncesi, Klasik Avrasyacılık ve Yeni Avrasyacılık olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Klasik Avrasyacılık, I. Dünya Savaşı’nı izleyen Avrupa’ya ilk Rus

¹⁰⁴ Oğan, **Mavi Akım...**

¹⁰⁵ Starodubtsev, **Rossiisko-Turetskoe...**

¹⁰⁶ İhsan Çomak, “Rusya’da Bir Milli İdeoloji Arayışı: Avrasyacılık”, **Rusya Stratejik Araştırmaları-1**. Der.: İhsan Çomak, (İstanbul: Tasam Yayınları, 2006), s. 151

göç dalgasından sonra ortaya çıktı. Nikolay Trubetskoy (1890–1938), Peter Savitski (1895–1968) ve Nikolay Alekseyev (1879–1964) Avrasyacılığın fikir babaları olarak sayılmaktadır. Daha sonra bu ideolojiyi geliştiren isimler arasında Lev Karsavin, İvan İlin, Grigori Vernadsky ve Lev Gumilov gibi birçok Rus düşünür bulunmaktadır.¹⁰⁷ Klasik Avrasyacılık teorisi Batı’dan farklılık iddiasına dayalıdır.

Rusya ve Ukrayna bölge uzmanı, araştırmacı Nazım Cafersoy Rus Avrasyacıların görüşlerini şu şekilde özetlemektedir;

1. “Avrasyacılar Avrupa merkezli bir bakış açısını reddetmekte ve bütün uygarlıkların eşit olduğunu kabul etmekteydiler.
2. Avrasyacılar, insanlığın toptan Avrupalılaştırılması/Batılılaştırılması çabasında olan ve böylece ulusal kültürlerin özgünlüğünü ortadan kaldıran Germen-Roman Batıyı şiddetle eleştirmektedirler.
3. Avrasyacılar Rusya’yı, Avrupa ve Asya’dan farklı kendine özgü kültürel-coğrafi dünyası olan özel bir kıta ve bu arada daha çok Asya’ya dönük olarak görmekteydiler.
4. Avrasyacılar Rus halkının sadece Slav unsuru ile tanımlanamayacağını, kültüründeki “Turan unsuru” nedeniyle Avrasya’nın Slav olmayan halklarıyla bağının olduğunu ve onlarla benzer psikolojik yapıyı sağlayarak (Avrasya) kıtanın bütünlüğünü sağladığını savunuyorlardı.
5. Rusların kendi devlet ideolojilerini ve kıtayı devlet halinde birleştirme yeteneklerini Moğol egemenliğinden aldığını, bu bağlamda Moğol egemenliğinin Rusya için yararlı olduğunu öne sürmekteydi.
6. Avrasyacılar Rusya’daki komünist devrimi bir yandan Rusya’da Avrupalılaşma sürecinin ölümü olarak değerlendirmekte, öte yandan da bu devrimi “Doğuya dönüş” için hayırlı bir başlangıç olarak görmekteydiler.
7. Avrasyacılar (Rusya’da) liberal demokrasinin çökerek, onun yerine geçen ve ondan sadece yönetici seçkinlerin ideolojik sadakati kıstasıyla belirlendiği yeni devletin-ideokratiya’nı (bu örnekte sosyalist düzenin) da eleştirmektedirler. İdeokratiya’nın başarılı olamamasındaki en önemli engelin Bolşevik (komünist) ve faşist ideolojiler olduğunu düşünen Avrasyacılar ideokratiya’nın temel zemininin halkların refahını öngören Avrasyacılık olması gerektiğini düşünüyorlardı.”¹⁰⁸

¹⁰⁷ Asem Nauşabay Hekimoğlu, **Rusya’nın Dış Politikası I.** (Ankara: Vadi Yayınları, 2007), s. 261

¹⁰⁸ Nazım Cafersoy, **Rusya’da (Yeni) Avrasyacılık Akımı.** <http://www.turksam.org/tr/a700.html> [10.10.2009]

Yeni Avrasyacılık 1980’li yılların sonlarına doğru SSCB’nin dağılma sürecine girmesi ile ortaya çıkmıştır. Yeni Avrasyacılık, felsefi temellerini Klasik Avrasyacılıktan almıştı, ancak günümüz koşullarına uymak amacıyla fikirlerinde ve terminolojisinde bazı değişiklikler yapılmıştır.¹⁰⁹ 1980 ve 1990’lı yıllarda Rusya’da tartışılan birkaç farklı Avrasyacılık ekolü içinde, hayatta kalabilen sadece Aleksandr Dugin’in ekolü olmuştur. Felsefeci Dugin’in Yeni Avrasyacılık düşüncesinde gelenekselcilik, jeopolitikte bütün Avrasya ülkelerinin Batı karşıtı bir blokta birleşmesi, sosyal alanda ideal toplum ve kolektif yaşam, ekonomide sosyalizm ve kapitalizm arasında üçüncü yol, milliyetçilik ve şovenizm eleştirilmesi savunulmaktadır.¹¹⁰

Türkiye’de Avrasyacılık, SSCB’nin dağılmasından sonra Türkiye ve Türkiye dışında yaşayan Türk topluluklarıyla kurulması hayal edilen yeni bir dünya olarak Rus Yeni Avrasyacılıktan etkilenmiş bazı düşünürler tarafından geliştirilmiştir.¹¹¹ Türkiye’de Avrasyacılık düşünürleri iki gruba ayırmak mümkündür:

- 1) A. Dugin görüşlerine hoş bakanlar, Rusya’nın Türkiye konusundaki fikir değişikliğini samimi bulan ve Rus Avrasyacılarla birlikte hareket edebileceğini savunanlar,
- 2) Türkistan merkezli bir Avrasyacılık öngörenler, Rusya ve Çin’le işbirliği kabul edenler.¹¹²

Anlaşıldığı gibi Rusya ve Türkiye’de Avrasyacılık düşünceleri farklılık göstermektedir; Rusya’daki Avrasyacılar daha çok Rusya merkezli bir Doğu Avrupa ve Asya’nın stratejik ve kültürel bir işbirliği savunuyorlar. Türkiye’deki Avrasyacılar ise Türkiye merkezli “Adriyatik’ten Çin Denizi’ne uzanan” bir Türk dünyasının var olabileceğini savunuyorlar.

Brzezinski Avrasya’yı Avrupa ve Asya’yı birleştiren bir bütünlük şeklinde düşünmektedir ve Avrasya’yı jeopolitik bir eksen olarak görmektedir. Avrasya’ya egemen olan bir güç, dünyanın en ileri ve ekonomik olarak verimli üç bölgesinden ikisini kontrol edebilir. Dünya nüfusunun yaklaşık %75’i Avrasya’da yaşamaktadır ve hem ekonomik hem de yer altı zenginlikleri bakımından dünyanın fiziksel

¹⁰⁹ Fatih Akgül, **Rusya ve Türkiye’de Avrasyacılık**. (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2009), s. 27

¹¹⁰ Çomak, **a.g.e.** s. 157

¹¹¹ Mehmet Seyfettin Erol, “Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya Jeopolitiği ve Avrasyacılık Tartışmaları”, **Rusya Stratejik Araştırmaları-1**. Der.: İhsan Çomak, (İstanbul: Tasam Yayınları, 2006), s. 136

¹¹² Suat İlhan, **Türklerin Jeopolitiği ve Avrasyacılık**. (Ankara: Bilgi Yayınevi, 2005), s. 212

zenginliklerinin de çoğu oradadır.¹¹³ Bu bağlamda Türkiye ve Rusya Federasyonu Avrasya coğrafyasının iki büyük ülkesi olup önemli bir jeopolitik role sahiptir. Avrasya coğrafyasında bulunarak bu iki ülkenin her alanda işbirliğinin geliştirilmesi mümkündür. Son yıllar içerisinde Türkiye ile Rusya arasında yaşanan “işbirliğinden çok boyutlu ortaklığa” ardından “çok boyutlu ortaklıktan derinleştirilmiş ortaklığa” yönelmeleri, Avrasyacılık düşüncesinden kaynaklanan Avrasya’nın jeopolitik öneminden ve Batı’nın her iki ülke üzerinde etkisini azaltma isteğinden kaynaklanmaktadır. İki ülkenin her ne kadar kavramsal zeminde Avrasyacılık düşüncesi farklılıklar gösterse de derin bir ekonomik ve stratejik ortaklığa ihtiyaç duyduklarını açıkça öne sürmektedir ve bu durum Türkiye ve Rusya Federasyonu’nun dış politikalarında yansımaktadır.

“Türk-Rus ilişkileri henüz stratejik olarak ifade edilmese de her iki ülke açısından ilişkilerde strateji başrol oynamaktadır.”¹¹⁴ Bu günlerde hem Türkiye hem de Rusya için ekonomik ilişkilerden daha çok izlenen bölgesel ve küresel stratejiler ilişkilerin geliştirilmesinin arkasındaki itici güç haline gelmiş durumda. Bu durumun devam etmesi iki ülke arasında stratejik bir ortaklığın başlangıcı olarak sayılabilir ve hem Ankara’ya hem de Moskova’ya yepyeni kapılar açacağı ve imkânlar getireceği kuşkusuzdur.

Sovyetler Birliği dağılmasından sonra SSCB mirasçısı Rusya Federasyonu ve Türkiye arasındaki ilişkiler yeni bir döneme girmiştir. İkili ilişkiler tarihsel rekabete dayanan ilişkilerden çok boyutlu işbirliği sürecine geçiş yapmaktadır. Eski Sovyet coğrafyasında Orta Asya ve Kafkasya bölgesindeki rekabetten Asya’da İşbirliği ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı’na kadar gelişme gösteren politik ilişkiler ekonomik ilişkileri kadar sıkı ve istikrarlı olmasa da son zamanlarda istikrar rayına oturmaya başlamıştır. Ekonomik ilişkileri ise tarihin belli süre zarflarında politik ilişkilerine nazaran daha ön plana çıkmakta ve sürekli gelişme ve artış göstermektedir. Türkiye ve Rusya’nın Avrupa ve Asya topraklarında bulunması özel bir jeopolitik konumu olarak nitelendirilmektedir. Bu jeopolitik benzerliği iki ülkede eş zamanlı olarak benzerlikler ve farklılıklar gösteren bir Avrasyacılık tezinin oluşmasına neden olmuştur. Avrasyacılık düşüncesinin Türk-Rus ilişkilerinde hem çatışma hem de bir

¹¹³ Erol, a.g.e. s.124

¹¹⁴ Özbay, **Türkiye-Rusya İlişkilerinde Üçüncü...**

ittifak olasılığı teşkil etmekle beraber Avrasya halklarının tarihsel ve kültürel karşılıklı etkileşimi kapsadığı için büyük bir önemi vardır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE MEDYA

Bugünlerde Türk-Rus ilişkilerinin medyada nasıl yansıtıldığı konusunda bilgi edinmek çok önemlidir. Gerek Türkiye’de Rusya ve Ruslar hakkında, gerekse Rusya’da Türkiye ve Türkler hakkında olumsuz çağrışımların oluşması için zengin çatışmaya ve rekabete dayalı tarihi zemin bulunmaktadır. Şüphesiz ki, iki ülke arasında yaşanmış olan çatışma, düşmanlık ve rekabet yılları bir günde unutulmamasına rağmen diplomatik alanındaki gelişmeler de, “eski günlere” artık de dönülmeyeceğini göstermektedir. Olumlu ülke imajları oluşturma ve geliştirme görevi uluslararası ilişkiler uzmanlara ve medyaya düşmektedir.

Uluslararası ilişkilerde yeni ortaya çıkmış sayılabilir kamu diplomasisi politikaları böyle durumlarda faydalı bir araç niteliğinde örnek verilebilir. Hans Tuch’ın tanımıyla “kamu diplomasisi, kendi ulusunun düşüncelerini ve ideallerini, kendi kurumlarını ve kültürünü aynı zamanda ulusal hedeflerini ve güncel politikalarını yabancı halklara anlatma amacı taşıyan bir hükümetin iletişim sürecidir.” Uluslararası ilişkiler-medya etkileşimi günümüzde etkin bir düzeye gelmiştir. Diplomasi medyayı kullanarak yabancı kamuoyunu etkilemeye çalışmaktadır, aynı zamanda medya(yayınladığı enformasyonel içeriği ile) diplomaside karar alma süreci bir şekilde etkilemektedir. Dolayısıyla, herhangi bir ikili ilişkileri ve onların medyada ele alınışı konulu çalışmalar uluslararası ilişkiler-medya etkileşimi prizmasından bakarak yapılmalıdır.

1. ULUSLARARASI İLİŞKİLER

İnsan ilişkileri yeknesak değildir, farklı şekillerde ve biçimlerde ortaya çıkabilir. Sosyal ilişki türü olarak uluslararası ilişkiler, en genelde,”ulus” diye adlandırılan sosyal birimler arasındaki ilişkiler veya “ulusların ilişkileri”, ya da “uluslar arasında gerçekleşen” ilişkiler olarak tanımlanabilir.

İlk çağlarda insanlar birden fazla toplumsal birlikler halinde olagelmıştır. Dolayısıyla, ilk çağlarda da bir tür uluslararası ilişkiler düşüncesinin var olduğu söylenebilir. Eski devrin toplumsal ilişkiler anlayışı eski Çin ve Yunan dünyasından

örneklenebilir. Çin İmparatorluğu hiçbir zaman merkezileşmemiştir ama birlik ve düzen fikri Çin’de her zaman hâkim anlayış olmuştur. Merkezi otoriteyi temsil eden imparator ile imparatorluk dâhilindeki diğer otorite birimleri arasındaki ilişkiler hiyerarşik olmuş ve alt birimler arasındaki ilişkiler de, merkezin düzenleyici rolü nedeniyle, merkezi otoritenin bulunmadığı anarşik bir düzendeki gibi tam olarak yatay ve mütekabiliyet esasına dayalı olmamıştır. Kozmik düzenin merkezi olan imparatorluk sınırları dışındaki toplumlar kendileri ile ilişki kurulacak birimlerden ziyade istenildiğinde yağmalanabilecek ve imparatorluğa tabi olması gereken barbarlar olarak görülmüştür. Eski Çin’in bu dünya görüşü yakın yüzyıllara kadar etkili olmuştur. Mesela, 1793 yılında İmparator Chien Lung Britanya Kralı 3. George’a gönderdiği mektubunda, imparatorluğunun Britanya Krallığı ile ilişki kurmaya ihtiyacının olmadığını açık bir dille ifade ediyordu.¹¹⁵

Aristo, Helenler’in barbarlara, yani Helen olmayanlara, hükmetmelerinin doğru olduğunu savunur. Tıpkı Çin düşüncesinde olduğu gibi Romalıların düşüncesinde de, İmparatorluğun hükümlerlik kapsamı dışındaki bölgeler normal ilişki kurulacak birimler değil, tehdit ya da ganimet oluşturan topluluklar olarak görülmüştür.¹¹⁶

Ortaçağ’da yaygın olan toplumsal birimlerin karşılıklı organizasyonu, ilkçağlarda görülen anarşik ve yatay düzenlemelerin aksine, hiyerarşik ve dikey bir yapı arz eder. Ortaçağ’ın uluslararası ilişkiler anlayışını açıklamak için Hristiyan ve İslam dünyasından örnekler verilebilir.

Hristiyan dünyasında Roma İmparatorluğu’nun yerine Kutsal Roma İmparatorluğu kuruldu. Ortaçağ’ın emperyal sistemi iki başlıca nitelik taşıyordu: bir yanda imparator, diğer yanda ise daha baskın olan Papa vardı. Fakat her ikisi de kendilerinin tek ve bütün Hristiyan ülkesinin parçası olduklarını kabul ediyorlardı ve Ortaçağ dünyasının uluslararası ilişkiler anlayışı bu kavram üzerine inşa edilmişti. Hristiyan doktrininin kurucularından Saint Augustine Tanrı Ülkesi ve Yeryüzü Ülkesi var olduğunu iddia ediyordu. Bu ikilem Ortaçağda teoride ve pratikte “Hristiyanların ülkesi” ve “Hristiyan olmayanların ülkesi” şeklinde ortaya çıktı. Başka bir deyişle, Hristiyan olmayanlar Tanrı Ülkesinden dışlanmıştı.

¹¹⁵ A.Nuri Yurdusev, “ ‘Uluslararası İlişkiler’ Öncesi”, **Devlet, Sistem ve Kimlik Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**. Der.: Atilla Eralp, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2004), s.35

¹¹⁶ Aynı, s.35

İslam düşüncesinde ise uluslararası ilişkiler Müslümanlarla gayri Müslimler arasındaki ilişkilerdir.

Modern siyaset ve uluslararası ilişkiler teorilerinin temelini attığı söylenen Machiavelli'nin modern siyaset teorisine en büyük katkısının politikanın sekülerleşerek kamusal ve özel moralite alanlarının kesin olarak ayrılmasında ve teşkilatlanmış egemen bir güç olan modern devlet tanımının yerleşmesinde olduğu söylenir.¹¹⁷

1.1. Uluslararası İlişkiler, Uluslararası Politika ve Dış Politika

Uluslararası kavramı ilk defa 18. yüzyılda Jeremy Bentham tarafından kullanılmıştır. 19. yüzyılın ortasından itibaren, hükümetler veya çeşitli gruplar arasında artarak devam eden haberleşme, ticaret, maliye, tarım, sağlık, spor, bilim, felsefe, eğitim, silahsızlanma ve barış gibi konularda söz konusu olan ilişkiler, uluslararası kavramının anlamını genişletmiştir. Dolayısıyla, modern uluslararası ilişkiler yazarları, devletlerin özerk birimler olduklarını reddederek, bunların bütününe sadece bir kısmını ifade ettiğini de belirtiyorlar.

Buradan yola çıkarak, uluslararası kavramının sadece ulusları değil, bunun aynı zamanda devletler, hükümetler ve halklar arasındaki ilişkileri de kapsadığını belirtmek gerekir. Uluslararası ilişkiler kavramının, egemen olsun olmasın tüm siyasal varlıklar arasındaki ilişkileri içine aldığı söylenebilir.

Bu bağlamda, genellikle aynı anlamda kullanılan “uluslararası politika”, “uluslararası ilişkiler” ve “dış politika” kavramlarına değinilmelidir. Uluslararası politika ve dış politika kavramları birincinin diğerini de içeren daha geniş bir anlamda kullanılmasıyla farklılık gösterir. Uluslararası ilişkiler ise, her ikisini de içeren daha geniş kapsamlı bir terimdir. Dolayısıyla uluslararası politika, devletlerin dış politikalarının basit bir toplamından ibaret olmayıp bu sürece etki eden uluslararası organizasyonları ve bunların etkilerini de dikkate alır. Bu nedenle dış politika çalışmaları uluslararası politikanın ancak girdileri olup, onun incelenmesine ve analizine yardımcı verileri sağlar.¹¹⁸ P. Savigear'a göre, Machiavelli kendinden sonra gelen uluslararası ilişkiler teorilerinin iki ana temelini ortaya koymuştur: Devletin ayrı

¹¹⁷ Yurdusev, a.g.e. s. 32

¹¹⁸ Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**. (8.Baskı, Bursa: MKM Yayıncılık,2009), s.62

bir moral güç olarak varlığı, bir uluslararası alanın ve yapının varlığı. Diğer deyişle, uluslararası ilişkiler karşılıklı bağımlılık ve mütekabiliyet esasına dayalı bir sistem olarak tanımlanıyor.¹¹⁹

Tek tek ele almak gerekirse, bunlardan dış politika, uluslararası siyasal sorunlara bir devletin amaçları, hedefleri ve davranışları açısından bakar, bir devletin uluslararası sisteme veya diğer devletlere karşı tutumunu inceler. Uluslararası politika ise, uluslararası siyasal etkileşim sürecine ulusal birimlere oranla daha geniş bir açıdan bakar ve uluslararası yapının tümü içinde ele alır. Diğer bir ifadeyle sorunlar daha geniş perspektiften ele alınır. Burada sorun birden fazla ülkeyi, hatta uluslararası örgütleri ilgilendirmektedir.

Ancak uluslararası politika, sadece devletlerarası bir siyasal etkileşim süreci olmaktan çok daha geniş olarak devlet dışı tüm unsurların ve aktörlerin etkileşimini ve sürece etkisini dikkate alan daha geniş bir anlama sahip olmaktadır. Dolayısıyla bu bir anlamda uluslararası ilişkilere klasik ve modern yaklaşım ya da diğer bir ifade ile devlet merkezli ve devlet merkezli olmayan yaklaşımların benimsediği varsayımlarla ilgilidir. Zaman zaman uluslararası politika kavramının yerine kullanılan uluslararası ilişkiler kavramı ise, geleneksel anlamda dahi devletlerarasındaki siyasal, ekonomik, ticari, mali, askeri, kültürel, toplumsal vb. tüm ilişkileri içine almasından dolayı daha geniş bir anlamı vardır ve bu şekliyle uluslararası siyasal ilişkileri inceleyen uluslararası politikadan daha kapsamlıdır. Uluslararası politika, bir bütün olarak uluslararası sistemin yapıları ve süreçlerine odaklanıp, uluslararası sistemin işleyişine açıklamalar getirmeye çalışır. Dış politikanın konusu ve odağı ise, uluslararası sistemin temel aktörleri olan devletlerdir. Devletlerin uluslararası sistemdeki davranışları dış politika analizinin çalışma alanıdır. Dış politika analizinin alanı böylece devletlerin harici davranışları ve özellikle de bu davranışları oluşturan ve yürüten devletin resmi organları (hükümetler) ve onların yetkili temsilcilerinin davranışları üzerine odaklanır.¹²⁰

Burada kısaca iç politika ve dış politika arasındaki temel farklılıklara da değinmek gerekirse, en önemli fark iç politikada mücadele ve işbirliğini düzenleyen belli kurallar bulunmasına karşılık, uluslararası politikada işbirliğini düzenleyen

¹¹⁹ Yurdusev, a.g.e. s. 40

¹²⁰ Atilla Eralp, **Devlet ve Ötesi**, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2005), s.74

kuralların hem yaptırım gücü hem de etkinliğinin zayıf olmasıdır. Dış politika ülke sınırları dışında uygulanmak üzere tasarlanmış bir politikadır. İç ve dış politikayı birbirinden ayırmanın diğer yolu ise, dış politikayı yüksek siyaset (high politics) olarak kabul eden ve bu yüzden de dış politikayı iç politikadan oldukça farklı bir hükümet etkinliği olarak gören anlayışla bağlantı kurmak mümkün. Bir başka görüş ise, dış politikayı, iç politikayla uluslararası ortam arasındaki bir sınır meselesi olarak tanımlar.¹²¹ İlk olarak, dış politika, ulus devlet ve uluslararası ortam arasında bir köprü rolünü oynar. İkinci olarak ise, dış politika, iç politika-hükümet (siyaset bilimi) ve uluslararası politika-diplomasi (uluslararası ilişkiler) arasındaki sınırdaki yer alır. Bu durumda, dış politikayı anlamak için hem siyaset bilimini (iç politika) hem de uluslararası ilişkileri (uluslararası politika) kapsayan bilgileri bilmeyi gerektirir.

Dış politika ile diğer disiplinler arasındaki sınır incelenirse, dış politika ile dış politikanın kaynakları ve belirleyicileri arasındaki ilişkiyi inceleyenler, analiz ettikleri meseleyle bağlantılı olarak (örneğin, liderlerin kişilikleri, politika oluşturanlar, hükümet yapıları, bürokrasi, kültür, ekonomik gelişim, coğrafya, uluslararası sistem gibi) psikoloji, sosyoloji, ekonomi, kamu yönetimi, tarih, felsefe ve coğrafya disiplinlerinin birini ya da birkaçını, kaçınılmaz olarak, kullanmak durumundadırlar.

Rosenau'ya göre, dış politika, yönelim olarak dış politika, planlar ve taahhütler olarak dış politika ve eylem olarak dış politika olarak üç biçimde kavramsallaştırılabilir. Yönelimler, en genel davranış kılavuzlarıdır. Bu şekliyle, dış politika bir devletin uluslararası ilişkilerindeki davranışlarına yön veren genel eğilimleri ve prensipleri ifade etmektedir. Planlar ve taahhütler ise, belirli hedeflere yönlendirilmiş strateji ve kararları ifade etmektedir. Planlar ve taahhütler ise, yönelimlerin gerçek hayatta karşılaşılabilecek ya da karşılaşılan durumlara uyarlanmasıdır. Eylem olarak dış politika ise devletlerin yönelimleri, planları ve taahhütleri temelinde uluslararası ortamda meydana gelen olaylara ve gelişen durumlara yönelik olarak uygulamaya koydukları davranışları ifade eder.

¹²¹ Brian White, "Analysing Foreign Policy: Problems and Approaches", **Understanding Foreign Policy**. Der.: Michael Clarke and Brian White (Aldershot: Edward Elgar, 1989), s.5

1.2. Diplomasi ve Kamu Diplomasisi

Hüner Tuncer'in yaptığı tanımlamaya göre; "Diplomasi, uluslararası ilişkilerin barışçıl yol ve araçlarla yürütülmesi sanatıdır. Başka bir deyimle, diplomasi, devletlerarasındaki ilişkilerin görüşmeler yoluyla yürütülmesidir."¹²²

Diplomasi kelimesi sağgörü, düşünce ve anlayış kavramlarıyla ilgilidir. Diplomasi, devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerinde karşılıklı çıkarlarını uzlaştırmak ve her iki tarafın yararına çözümler bulmak amacıyla başvurdukları bir yöntemdir. Diplomasinin en önemli özelliği karşı tarafı ya da tarafları inandırabilmektir. Devletler birbirleriyle olan ilişkilerini düzenlerken, çatışma ve savaşa yol açmamak için diplomasi kullanmaktadırlar. Bu nedenle diplomasinin uluslararası ilişkiler alanında büyük bir önemi vardır.¹²³

Diplomasi kavramı ve yöntemleri zaman içerisinde büyük gelişme ve değişim sergilemiştir. Bugün geldiği noktada ise başarılı bir uluslararası ilişkiler düzenlemek için yabancı ülkelerin sadece yöneticileri değil, o ülkelerin kamuoyları da etkileme gereksinimi ortaya çıkmıştır.

Altınay ve Sanberk saptamalarına göre;

"Uluslararası ilişkilerin içinde gerçekleştiği ortam ve atmosfer hızla değişmekte ve kamuoylarının algısı önem kazanmaktadır. Bazı düşünürler 19. yüzyılın parlamentolar, 20. yüzyılın kitleler, 21. yüzyılın ise kamuoyları yüz yılı olduğunu iddia ediyorlar. İki devlet başkanı görüşmeden evvel oluşan kamuoyu algıları zaten toplantı gündeminin, liderlerin hareket alanının yüzde 90'ını belirleyebilmekte."¹²⁴

Böylelikle, kamu diplomasisi gibi uluslararası ilişkiler alanında yeni ortaya çıkmış sayılabilir bir diplomasi yöntemi kullanılmaya başlandı.

Kamu diplomasisi kavramı ilk kez 1965'de Tufts Üniversitesi'nde Fletcher School of Law and Diplomacy'nin Dekanı Edmund Gullion tarafından kullanılmıştır. Gullion'a

¹²² Hüner Tuncer, **Eski ve Yeni Diplomasi**, (Ankara: Ümit Yayıncılık, 2005), s. 11

¹²³ Aynı, s. 12

¹²⁴ Hakan Altınay ve Özdem Sanberk, "Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç", **Sabah**, 8 Ocak 2008 arsiv.sabah.com.tr/2008/01/08/haber [12.08.2010]

göre kamu diplomasisi, “halkların tutumunun, dış politikanın oluşumu ve yürütülmesine yaptığı etki ile ilişkilidir. Kamu diplomasisi, uluslararası ilişkilerin geleneksel diplomasi dışındaki alanlarını kapsamaktadır: hükümetler tarafından yabancı ülkelerde kamuoyu sağlanması, özel kuruluşlarının diğer ülkeninkilerle etkileşimde bulunması, dış ilişkilerin aktarımı ve bunun politika üzerindeki etkisi, diplomatlar ve yabancı meslektaşları arasında iletişim sağlanması ve kültürler arası iletişim süreci gibi.”¹²⁵

Hans Tuch’e göre;

“Kamu diplomasisi, kendi ulusunun düşüncelerini ve ideallerini, kendi kurumlarını ve kültürünü aynı zamanda ulusal hedeflerini ve güncel politikalarını yabancı halklara anlatma amacı taşıyan bir hükümetin iletişim politikası ve sürecidir. Kamu diplomasisi, medyanın uluslararası ilişkilerdeki rolünü, hükümetlerin kamuoyuna dayanarak kendini geliştirmesini, bir ülkenin özel kuruluşlarının diğer ülkelerin kuruluşlarıyla hükümet dışı etkileşimde bulunmasını ve tüm bu uluslararası sürecin, politika geliştirme ve dış ilişkilerin yönlendirilmesi üzerindeki etkisini kapsamaktadır...”¹²⁶

Riggins ise kamu diplomasisinin bir hükümetin açıkça yabancı kamuoyu oluşturma, ulusal hedeflere, çıkarlara ve amaçlara ulaşmak için yapılandırılmış doğru bilgiyi yayma girişimi olarak tanımlamaktadır.¹²⁷

Kamu diplomasisini tek yönlü bir süreç olarak algılamamak gerekir. Gifford Malone, bu sürecin çift yönlü yapılandırılmasının önemini şu şekilde özetlemektedir; “Eğer kendi toplumumuzu ve politikalarımızı anlatmak istiyorsak öncelikle iletişime geçmek istediğimiz halkın kültürünü, tarihini, psikolojisini ve özellikle de dilini öğrenmeliyiz.”¹²⁸

¹²⁵ Emine Akçadağ, **Dünyada ve Türkiye’de Kamu Diplomasisi**, s.2
<http://www.kamudiplomasisi.org/pdf/emineakcadag.pdf> [25.03.2010]

¹²⁶ Hans N. Tuch, **Communicating With the World: U.S. Public Diplomacy Overseas**, (New York: St.Martin’s Press, 1990), s. 8

¹²⁷ Jim Riggins, **A Strategic Assessment of Public Diplomacy**, s.4
<http://ics.leeds.ac.uk/papers/pmt/exhibits/2114/Riggins.pdf> [12.08.2010]

¹²⁸ Akçadağ, **a.g.e.** s.1

Bu konuda Akçadağ'ın ortaya koyduğu saptamaya göre;

“Kamu diplomasisinde yabancı kamuoyunu dinlemeyi bilmek esastır. Dinleme, yabancı kamuoyu hakkında bilgi edinip veriler toplayarak dış politikadaki adımları bu bilgiler ışığında atmaktır. Yani önce yabancı kamuoyunu dinlemek (toplumların davranışları, tepkileri ve düşünce biçimleri onların kültürlerinden, değerlerinden, toplumsal yapılarından ve dünya görüşlerinden ayrı düşünölmeyeceğinden etkin bir dinleme için o toplumu oluşturan tüm bu özelliklerin iyi bilinmesi gerekmektedir), anlamak ve buna göre politika geliştirmek gerekmektedir.”¹²⁹

Kamu diplomasisi ulusal hedefleri ve politikaları yabancı halklara anlatmak amacıyla yabancı kamuoyu etkileme politikası olarak ele alındığında uluslararası ilişkiler-medya etkileşimi hakkında bilgi edinmek çok önemlidir.

1.5. Uluslararası İlişkiler ile Medya Etkileşimi

Etkileşim sözcüğünü Türk Dil Kurumu, birbirini karşılıklı olarak etkileme işi olarak açıklamaktadır.¹³⁰ Uluslararası ilişkiler ile medya arasındaki ilişkileri etkileşim olarak değerlendirmek doğru olacaktır. Uluslararası ilişkiler ile medya karşılıklı etkiler bütünlüğü içinde bulunduğu için, neden-sonuç birbirinden ayrı değil, sıkı sıkıya birbirine bağlı ve uluslararası ilişkiler-medya ikileminde ne neyi etkiler sorusuna cevap bulmak çok zordur. Belirtmek gerekir ki, bazı kaynaklarda “uluslararası ilişkiler”, “uluslararası politika”, “dış politika” ve “diplomasi” olarak ele alınmaktadır.

Medyanın uluslararası ilişkiler ile etkileşimini anlamak için önce kitle iletişim çağında uluslararası politikanın nasıl değiştiğine değinmekte yarar var. Diplomasi bir süreç olarak, zaman içerisinde bir evrim geçirmiştir. Bilim adamları, diplomaside “geleneksel” ve “parlamenter” olmak üzere iki ana yöntemin kullanıldığını belirtmektedir. On beşinci yüzyıldan I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar olan döneme egemen diplomasi yöntemi, “eski” ya da “geleneksel” diplomasi; I. Dünya Savaşı'ndan sonra uygulanmaya başlanılan diplomasi yöntemi de “yeni” ya da “parlamenter” diplomasi olarak nitelendirilmektedir.¹³¹

¹²⁹ Akçadağ, a.g.e. s 6

¹³⁰ TDK, **Büyük Türkçe Sözlük**,

<http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=etkile%FEim&ayn=tam>

¹³¹ Tuncer, a.g.e. s. 97

XX. yüzyılın başlarına kadar uygulanan diplomasi yönteminin “gizli” olması onun en önemli özelliği oluşturmaktaydı. Hüner Tuncer’e göre, bu gizlilik yalnızca diplomatik görüşmelerinin yürütülüşünü değil, aynı zamanda görüşmelerin sonuçlarını da kapsamaktaydı.

“...ülkeleri yönetenler, çok önemli dış politika kararlarını bile halklarına hiç danışmaksızın ve hatta onların hiç haberi olmaksızın, tek başlarına alabilmekte ve bu kararları, yine tamamen kendi kişisel istek, amaç ve çıkarları doğrultusunda yürütebilmekteydiler.”¹³²

Philip M. Taylor o dönemdeki diplomasiyi “kralların sporu” olarak adlandırmakta ve o dönemde, diplomasi-medya-kamuoyu ilişkilerinin yok denecek kadar az olduğunu belirtmektedir.¹³³

I. Dünya Savaşı sonrasında “yeni” diplomasiğin uygulanmaya başladığı dönem Amerika Birleşik Devletleri’nde Woodrow Wilson’un öncülüğü ile “açık diplomasi” ilkesi ortaya çıkmıştır. Amerikalılara göre, “eski” diplomasi yöntemi ile Avrupa’daki savaşlar, birbirleriyle çatışan çıkarlar ve siyasi bunalımlarla dolu tarihi arasında doğrudan bir neden-sonuç ilişkisi bulunmaktaydı. Amerikan yöneticiler uluslararası politikada değişiklikler yapma zamanı geldiğini farklı uluslararası görüşmelerde dile getirmeye başlamışlar. Woodrow Wilson’nun 1918 yılında açıkladığı “14 Nokta”nın birincisi şöyleydi: “Açık yürütülen görüşmelerin sonucunda varılacak açık sözleşmeler” ve “Diplomasi, bundan sonra daima kamuoyunun gözleri önünde yürütülecektir”. Wilson’a göre, demokrasi rejiminin gereği olarak, her vatandaşın dış politika ve diplomasi konularından haberli olması gerekirdi. Bu nedenle, diplomatik görüşmeler herkesin gözü önünde yürütülmeli ve bu görüşmelerinin sonuçları da herkese duyurulmalıydı.¹³⁴ İşte bu “açık diplomasi” ilkesi uygulanmaya başladığından itibaren diplomasi-medya-kamuoyu ilişkilerini geliştirmeye başlamış ve bu bağlamda medyanın önemi de artmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu’nda diplomasi-medya ilişkileri İlhan Yerlikaya “ Medya ve Diplomasi” adlı yazısında açıklamaya çalışmıştır. Yerlikaya’ya göre;

¹³² Tuncer, **a.g.e.** s. 39

¹³³ Philip M. Taylor, **Global Communications, International Affairs and the Media Since 1945**, (Londra: Routledge, 1997), s. 59

¹³⁴ Tuncer, **a.g.e.** s. 59

“II. Mahmut döneminde basının diplomasi alanında etkisi belirginleşmeye başlamıştı. Ancak sultanın diplomatları, Mısır ve Cezayir sorunlarının çözümü, gümrük tarifelerinin görüşülmesi, Avrupa basınına etkilemek ve yeni diplomatlar eğitmek gibi görevlerinde başarılı olamadılar. Fakat bir başka alanda etkili oldular. Bu da Avrupa’daki deneylerini tam anlamıyla hazmetmeleri ve halka bunu anlatmadaki becerileridir. Böylece Osmanlı Devletini Batı’ya değil, Batı’yı Osmanlı Devleti’ne tanıtmaya yoluyla nüfuz kazandılar.”¹³⁵

Osmanlı’da ve Avrupa’da basının ortaya çıkması ile birlikte diplomatlar basın ile yakından ilgilenmişler, basını kullanarak uluslararası kamuoyu oluşturma çabası içine girmişler, gazetecileri maaşa bağlamak sureti ile yanlarına çekmeye gayret etmişler. Osmanlı hükümetleri yabancı hükümetlerdeki gazeteleri okuyup, tetkik etmek ve 15 günde bir özetlerini havi rapor vermek için memur istihdam yoluna gitmişlerdir. Bu memurlar yabancı basını inceleyip okuyorlar Osmanlı aleyhine yayın yapan gazeteleri rapor ediyorlardı. Saray ise yabancı gazetecilerin Osmanlı aleyhindeki bu yayınları önlemek için onlara belirli para yardımı yapıyorlardı. Bazen yabancı basında Osmanlı aleyhinde yazıların artması üzerine, gazetelere verilen paranın miktarı artırılarak onların zararlı yayınlarının önüne geçilmek isteniyordu. Bu dönemde yabancı haber ajans müdürlerine ve gazetelere Dışişleri tarafından maaşların bile bağlandığı bilinmektedir.¹³⁶

XIX yüzyılın sonlarında bulunan telgraf ve daha sonra icat edilen radyo ve telefon iletişim alanında devrim yaratıcı etkiye sahip olup uluslararası ilişkiler alanında yöntem ve tekniklerde anlamlı değişikliklere yol açmıştır. Ülkelerarası iletişimi ve ulaşımı hızlandıran bu gelişmeler uluslararası alanda dış ülkelerdeki temsilcilikler üzerindeki kontrolü ve karar alma hızını artırmıştır.

XX yüzyılın başlarında ise medya hem çeşitliği hem de etkinliği açısından daha da gelişince devletler propagandayı kullanmaya başlamışlar. Propaganda çok sayıda insanın düşünce ve davranışlarını etkilemek amacını taşıyan önceden planlanmış bir mesajlar bütünüdür. Propaganda tarafsız bilgi sağlama yerine, en temelde kendi kitlelerini etkileyecek bilgiyi sunar. Mesaj doğru olsa da yönlü olabilir ve olayın tümünü

¹³⁵ İlhan Yerlikaya, “Medya ve Diplomasi”, **I. International Communication Semposium**, (Bişkek: Manas Üniversitesi Yayınları, 2005), s. 226

¹³⁶ Yerlikaya, **a.g.e.** s.230

dengeli bir şekilde sunmayabilir.¹³⁷ I. Dünya Savaşında kullanılmaya başlanan propaganda, daha sonra dış siyaset aracı haline gelmiştir. Lenin'in giriştiği ideoloji propagandası ve Hitler'in propaganda savaşı buna örnek olarak verilebilir.

Zaman geçtikçe ülke yöneticileri propagandadan vazgeçerek daha çok tanıtımaya yönelmişler. Yavaşgel'in yaptığı tanımlamaya göre;

“Uluslararası siyasal tanıtma, genellikle devletle ilgili bir eylemdir. Bunu devlet adına hükümet yürütür. Toplumun uzun ya da kısa süreli çıkarları söz konusudur. Bu bağlamda ekin sel tanıtıma da siyasal tanıtma içerisinde tutmak gerekecektir. Çünkü bu tür tanıtma uzun süreli bir yatırım gibidir. Başarı ile yapınca, tanıtımı yapan ülkenin karşı ülkedeki görünümü olumlu yönde gelişmekte, saygınlığı artmaktadır. Tanıtma herkese açık kitle iletişim araçları (basın, radyo, televizyon, kitap, fotoğraf, plak, band, sergiler, kültür gösterileri, uluslararası geziler, vs.) ile yapılır. Tanıtma olumlu bir etki elde etmek üzere dürüst biçimde yapılan bir eylemdir. Bu bakımdan tanıtma yalnızca bildirmek, göstermek amacıyla, gereğinde dürüst olmayan yollarla karşı tarafı etkilemeyi hedefleyen propagandadan farklıdır.”¹³⁸

Devletler uluslararası arenada hem propagandayı hem de tanıtma yaptığı zaman medyayı araç olarak kullanmaktadır. Diğer taraftan diplomatlar ve ülkenin üst düzey temsilcileri ülkelerin kanı ve görüşlerini diğer devletlere aktarmak istediği zaman da medyayı kullanmaktadır. Önce iletişim ve kitle iletişim alanında gelişmeler diplomasi alanında belli değişikliklere neden olmuştur, daha sonra medya kendisi dış politika yapımında bir araç haline gelmiştir. Burada bir soru ortaya çıkmaktadır: Acaba medya uluslararası politika için sadece bir araç mıdır, yoksa uluslararası ilişkileri etkileyen bir aktör müdür?

Bu soruya hem gazeteciler hem de akademisyenler cevap aramakta ve belli teoriler ortaya çıkarmaktadırlar. Fakat uluslararası ilişkiler ile medya etkileşimini açıklayan tek bir kuram maalesef günümüzde bulunmamaktadır.

Uluslararası ilişkiler-medya etkileşimi günümüzde akademisyenlerin, gazetecilerin ve uluslararası ilişkiler uzmanlarının araştırma konusu haline gelmiştir. Ancak daha 1960'lı yıllarına kadar bu konuda araştırmalar yok denecek kadar azdı. Genellikle araştırmacıları medya-iç politika ilişkiler üzerinde odaklıydılar. O dönem

¹³⁷ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Propaganda> [02.07.2010]

¹³⁸ Emine Yavaşgel, **Saygınlık Siyaseti; İletişim ve Dış Siyasa İlişkiseliliği**
<http://www.kamudiplomasisi.org/pdf/saygınlıksiyasetieminayavasgel.pdf> [20.08.2010]

araştırmacıların çoğu medyanın dış politikadaki rolü, medyanın iç siyasetteki rolünden yola çıkarak incelemeye çalışmışlar. Ancak medyanın dış siyasete etkileri medyanın iç siyasete etkilerinden çok daha farklıdır. Sadece bazıları dış siyasete uyarlanabilir. Dış siyaset ile medya üzerindeki erken araştırmalarda iki konu üzerinde daha çok durulmuştu;

1. Kamuoyu oluşturmada medyanın etkileri
2. Dış siyaset karar almada medyanın rolü.

Günümüz araştırmalarının konuları, medya ve dış politikanın gelişim göstermesinden dolayı değişmiştir.¹³⁹

Bu gün araştırmalarda dış siyaset alanındaki medyanın etkileri aktif, pasif ve nötr olmak üzere üç perspektiften incelenmektedir:

- Aktif: Dış siyasetin karar alma sürecinde medya çok aktif bir rol oynar. Bu görüş kitle iletişim üzerinde odaklanmakta ve dış politikadan ve siyaset biliminden uzaktır. Bu görüşü daha çok gazeteciler benimsemektedir.
- Pasif: Medya mevcut dış politikanın kararlarının sadece yaşama geçirme ve yansıtma aracıdır.
- Nötr: Yukarıdaki iki görüşün arasında ve altında yatan gerçekleri inceler. Akademisyenlerin fikir ve düşünceleri farklılık göstermekte, ama farklı görüşleri genelde yukarıdaki iki görüş etrafında toplamak mümkündür. Bu yaklaşımı savunanlar ne medya, ne hükümetin mutlak bir yönlendirici gücüne sahip olduğunu, ne de kamuoyu etkilemek için birlikte çalıştığını belirtmektedirler.¹⁴⁰

Medyanın dış politikaya ve uluslararası ilişkilere etkisi dendiğinde iki genel görüşten bahsetmek mümkün. Birinci olarak, “CNN etkisi” olarak bilinen kamuoyunun medya aracılığıyla “olumlu” yönde etkilenmesi, ikinci olarak ise “rızanın imalatı” kavramıyla ifade edilen dış politika karar alıcılarının kamuoyunu medya aracılığıyla “olumsuz” yönde etkilemesi.¹⁴¹

¹³⁹ Abbas Malek, **News Media and Foreign Relations**, (New Jersey: Greenwood Publishing Group, 1997), s. 4

¹⁴⁰ Aynı, s.6

¹⁴¹ Ekaterina Balabanova, **Media, Wars and Politics**, (Hampshire: Ashgate, 2007), s. 3–15

Denk bu iki görüşü şu şekilde özetlemektedir;

“CNN etkisi”, Vietnam Savaşı ile gündeme gelmiş bir kavramdır. Bu görüşe göre, savaş alanında olup biten tüm olumsuzlukların medya aracılığıyla ABD kamuoyuna yansması sonucunda yükselen tepki ABD yönetiminin bu savaşı gerekli gösterme politikasının inandırıcılığının sorgulanmasına ve nihayetinde de yönetimin ABD kuvvetlerini Vietnam’dan çekmek zorunda kalmasına yol açmıştır. Bu anlamda medya, yanlış uygulamaları yansıtarak devlet politikalarının kamuoyu vicdanında oylanmasını ve sona erdirilmesini sağlama gibi “olumlu” bir işleve sahiptir.

Bu yorumun tam karşı kutbunda ise “rızanın imalatı” kavramı üzerinden tartışılan bir görüş mevcuttur. Gramsci’nin “rıza-hegemonya” analizinden yola çıkan ve Herman ve Chomsky’nin önemli incelemesiyle geliştirilen bu yaklaşıma göre, yöneticiler neredeyse bütün uygulamalarını iyi düşünülmüş, inceden inceye hesaplanmış “halkla ilişkiler” politikalarıyla kamuoyuna benimsetmekte ve bu süreçte belki de en kritik rolü de medya üstlenmektedir.”¹⁴²

Uluslararası ilişkiler-medya etkileşimi “açık diplomasi” döneminde medya ve uluslararası ilişkiler uzmanları tarafından incelenmeye başlanmıştır. Bu güne kadar yapılan araştırmalara göre uluslararası ilişkiler-medya arasında bir etkileşimin var olduğu ispatlanmıştır; fakat birbirine ne derece ve nasıl etki ettiği konusunda hala tartışmalar sürmektedir. Medya uluslararası ilişkilerde devlet ile iç ve dış kamuoyu arasında bir araç olup belirli bir şekilde uluslararası politikayı etkilemekte; ama dış politikada karar alma sürecinde hükümetlerin karar değiştirme gücüne ne derece sahip olduğunu hesaplamak zordur. Uluslararası ilişkiler ile medya karşılıklı etkiler bütünlüğü içinde bulunduğu için neden-sonuç birbirinden ayrı değil, sıkı sıkıya birbirine bağlı ve uluslararası ilişkiler-medya ikileminde ne neyi, ne derecede ve nasıl etkiler sorularına cevap aramaları devam etmektedir.

Uluslararası ilişkiler, sosyal birimler arasındaki ilişkileri ifade etmektedir. İnsanlar ilk çağlardan bu yana uluslararası ilişkilerin var olduğu bir dünyada yaşamakta, zira farklı grup, ulus, millet ve devletlerin olduğu yerde uluslararası ilişkiler mevcuttur. Uluslararası ilişkiler, uluslararası politika, dış politika ve diplomasi gibi kavramlarla ilişkilidir. Tarih boyunca haberleşme çeşitleri gelişme gösterdiği zaman uluslararası ilişkilerde de gelişme görülmüştür. Telgraf, telefon gibi araçlar uluslararası

¹⁴² Erdem Denk, “Medya ve Uluslararası Politika”, **Uluslararası İlişkiler**, 4(13), (2007), s. 147

ilişkilerde haberleşme süreci daha kısa kılmıştır. Radyo ve televizyon gibi kitle iletişim araçların ortaya çıkması ise “gizli diplomasi” den “açık diplomasi”ye geçişi sağlamıştır. İletişim teknolojilerin yeni geliştiği zamanlar bile uluslararası ilişkilerde propaganda gibi kamuoyu etkileme araçlar çıkmıştır. Günümüzde iletişim teknolojileri günden güne gelişmekte ve uluslararası ilişkilerde kamu diplomasisi gibi kavramların ortaya çıkması için gerekli altyapı hazırlamaktadır. Kamu diplomasi en kısa tanımıyla yabancı kamuoyunu etkilemeye yönelik politikalardır. Uluslararası arenada mevcut olan durumu medya aracılığıyla okuyor ve seyredebiliyor durumundayız. Ülkeler medyayı kullanarak yabancı ülkelerdeki kamuoyu etkilemeye çalışmaktadır. Medya da uluslararası arenada karar alma süreci etkilemiyor diye inkâr etmek imkânsızdır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK-RUS İLİŞKİLERİNİN YAZILI VE ELEKTRONİK BASINDA ELE ALINIŞI İLE İLİŞKİN V.PUTİN'İN TÜRKİYE ZİYARETİ ÖRNEĞİNDE BİR UYGULAMA

1. RUSYA FEDERASYONU BAŞBAKANI VLADİMİR PUTİN'İN 08.06.2010 TARİHLİ TÜRKİYE ZİYARETİ

Rusya Federasyonu Başbakanı Vladimir Putin Asya'da İşbirliği ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı (AİGK/CICA) 3. Devlet ve Hükümet Başkanları Toplantısı'na katılmak için 8 Haziran 2010 tarihinde İstanbul'a geldi. Özel bir uçakla 02.00'da Atatürk Havalimanı'na gelen Putin havaalanından konaklayacağı otele gitti. Sabah Vladimir Putin T.C. Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ile kahvaltıda buluştu. Kahvaltı sırasında yapılan görüşmelerde siyasi, ekonomik ve kültürel alanlarda işbirliği imkânları konuşuldu, görüşmeden sonra iki anlaşma imzalandı, ardından da iki liderin ortak basın toplantısı verildi.¹⁴³ R.T. Erdoğan'ın V. Putin ile yaptığı ortak basın toplantısının metni Tablo 7'de bulunmaktadır.

Tablo 7. R.T. Erdoğan ile V. Putin'in Ortak Basın Toplantısı

RECEP TAYYİP ERDOĞAN¹⁴⁴	VLADİMİR PUTİN
Sayın Başbakan! Sayın basın mensupları! Kardeş, dost ve komşu Rusya Federasyonu'ndan Asya zirvesine katılmak üzere değerli arkadaşım Sayın Vladimir Putin Türkiye'ye geldi. Bu ziyaret vesilesiyle biz bir kez daha bir araya geldik. Bu benim için büyük onurdur. Bugün biz Bay Putin'le kahvaltıda buluştuk ve çok faydalı bir görüşme	Sayın Başbakan! Tüm Türk dostlarımıza ve özellikle benim şahsi dostum TC Başbakanı'na beni davet ettiği için teşekkür etmek istiyorum. Bugün biz Asya'da İşbirliği ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı çerçevesinde buluşuyoruz. Bu konu her zaman önemlidir ama bugünlerde insani yardım götüren geminin saldırıya uğradığı trajedisi

¹⁴³ Ayın tarihi, www.byegm.gov.tr; <http://premier.gov.ru>; www.aa.com.tr; www.dha.com.tr;

¹⁴⁴ Ortak basın toplantısının metni RF Başbakanlık sitesinden alınmıştır, Başbakan R.T. Erdoğan'ın konuşması Rusça çevrilmiş olarak mevcuttu, araştırma için yineden Türkçeye çevrildiğinden dolayı konuşmanın bazı stilistik ve anlamsal farklılıklar bulunabilir.

gerçekleştirdik. Üst Düzey İşbirliği Konseyi seviyesine yükselen ilişkilerimizi tekrar ele almaya fırsat bulduk. Günümüzde Rusya Federasyonu ile tarih boyunca yakın ve kapsamlı ilişki dönemi yaşıyoruz ve bundan sonra bu sürecin katlanarak devam edeceği inancımız var. Bölgesel ve küresel alanda işbirliği konusunda, barış sağlama konusunda da benzer yaklaşımlara sahibiz. Çok boyutlu ortaklık için çalışıyoruz ve bugün geldiğimiz nokta en iyi sonuçlara ulaştığımızın bir göstergesi.

Biz gelecekte de bu ilişkilerin gelişmesi için istekliğiz. Az önce ikili görüşmeler sırasında meslektaşlarımız Türk-Rus ilişkilerine ivme kazandıracak iki anlaşma imzaladı. Türkiye İle Rusya'nın güçlenen ilişkileri Kafkaslar başta olmak üzere tüm bölgemizde barışa, ekonomik gelişmeye ve istikrara büyük bir katkı sağlayacaktır.

Sayın Başbakan! Sayın basın mensupları!

Bildiğiniz gibi RF ile çok boyutlu ortaklığımız var ve dış politikamız stratejik bir nitelikte. Kısa bir zaman önce 11-12 Mayıs tarihleri arasında Bay Medvedev Türkiye'yi ziyaret etti ve bu ziyareti ile bu yönde bir adım daha atıldı.

Küresel ekonomik kriz nedeniyle, 2009 yılında, aramızdaki dış ticaret hacmi her ne kadar 23 milyar dolara düşmüşse de Moskova ziyaretimde meslektaşım ile belirlediğimiz gibi 5 yıl içinde 100 milyar dolara ulaşma hedefimizdeki irade aynen kendini korumaktadır. Bu konuda, Türkiye olarak elimizden gelen gayreti göstermeye devam edeceğiz. Aynı şekilde Sayın Putin ile az önce yaptığımız görüşmede de bunu teyit altına aldık ve kararlılıkla değişik alanlarda atacağımız adımlarda bunu gerçekleştirmenin gayreti içinde olacağız. Tabi ki siyasi, ekonomik, ticari, kültürel tüm bu alanlarda atacağımız adımlar bu süreci hızlandıracak mahiyettedir.

Bizim bölgede önemli olaylar oldu ve biz bu olayları konuştuk. Özellikle Gazze'ye insani yardım götüren gemiye saldırıyı konuşmaya fırsat bulduk. Bu konuda Rusya Federasyonu bizi desteklemekte.

Valdimir Putin ile telefon konuşmasında RF'in bu konuda benzer fikirlere sahip olduğunu anladık. Rusya Federasyonu bu konuda görüşünü net bir şekilde

işığında daha da önem kazanmıştır.

Belirtmek istiyorum ki, Rusya ve Türkiye diğer ülkelere uluslararası ilişkilerde güvenin inşası konusunda iyi bir örnek oluşturmaktadır. Kuşkusuz bunun temeli çeşitli konularda devletlerarası ve halklar arası işbirliğidir. Rusya ve Türkiye işbirliği ve Rus ve Türk halkının işbirliğinin gelişmesi için her şey yapıyoruz. Bu konuda iyi göstergelere ulaştık. Bu enerji, sanayi ve tarım sektörlerle bağlıdır. Rus tahıllarının Türkiye'ye satışlarının son bir yıl içerisinde iki kat, %2 değil iki kat arttığını söylemek yeterli olacaktır. Aynı zamanda Türk malların Rus pazarına sağlama payı arttı. Biz askeri-teknik alan gibi hassas alanlarda işbirliği imkânları konuşuyoruz. Biz Karadeniz bölgesinde barış, uluslararası düzen ve hakları, uluslararası kanuniyeti sağlamak için çok çaba sarf ediyoruz.

Bütün bu konular biz bugün Sayın Başbakan ile ayrıntılı konuştuk. Küresel ekonomik krizden dolayı iki ülke arasında ticaret hacmin düşüşü olsa da ileride yükseleceğine inanıyoruz. Başbakan'ın az önce dediği gibi hedeflediğimiz 100 milyar dolar ticaret hacmine ulaşacağımızı inanıyoruz.

Bu konuda hiç şüphem yok. Biz ilgi duyduğumuz tüm sektörlerde ilişkilerimizi geliştirmek için çok şey yapıyoruz.

Kısa bir süre önce RF Devlet Bakanı Medvedev heyeti ile burayı ziyaret etmiştir. Onun ziyareti en yüksek düzeyde verimliydi.

Enerji sektöründe, nükleer enerji konusu dâhil büyük bir anlaşmaya varıldı. Birkaç yıl içerisinde bu konu ile ilgili görüşmeler yapılmaktaydı ve bir ay önce nokta konuldu. Biz en yakın zamanda devlet içi prosedürleri tamamlayıp bu projelerin hayata geçirme konusunda anlaştık.

Bu anlamda işbirliğimizin diğer soruları da çözmeye çalışırız. Eminim ki, Rus-Türk ilişkilerinin güzel bir geleceği olacaktır. En azından iki ülkenin hükümetlere bağlı her şey yapılmaktadır.

Dikkatiniz için teşekkür ederim. Türkiye Cumhuriyeti Başbakan ve Cumhurbaşkanı'na beni davet ettikleri için teşekkür etmek istiyorum.

dile getirdi. Bu yüzden kendi adıma ve Türkiye halkı adına Bay Putin'e minnettar olduğumuzu belirtmek istiyorum. Bu olay tüm dünyaya vicdan muhasebesi yaptırdı. Orda tek bir amaç vardı 32 ülkeden insani yardım götürmekti. Silahsız sivil insanlar saldırıya uğradılar. Yapılan saldırının hiçbir savunulacak tarafı olamaz. Birçok ülkenin lideri bize taziyede bulundu. Onlara teşekkür etmek istiyorum. Yükselen ses daha adil ve daha özgür bir dünya isteyen vicdanların sesi olacaktır. Kimsenin şüphesi olmasın ki Türkiye, ölen sivillerin hakkını tüm uluslararası platformlarda sonuna kadar savunacaktır. Hakkın ve adaletin tesis edildiği gün acılarımız biraz olsun gidecektir. Benim değerli meslektaşım ve dostum Putin'le bu konuyu konuştuk ve ona bir daha teşekkür etmek istiyorum. Ülkemize tekrar hoş geldiniz! Sözü ona veriyorum.	
--	--

Kaynak: RF Başbakanlığı <http://premier.gov.ru/visits/world/10905/events/10922/>

Basın toplantısından sonra Vladimir Putin Asya'da İşbirliği ve Güven Arttırıcı Önlemler Konferansı (AİGK/CICA), 3. Devlet ve Hükümet Başkanları Toplantısı'na katıldı. Orada konuşma yapan Putin, Asya'da güvenliğin sağlamanının ne kadar önemli olduğunu, Gazze'ye insani yardım götüren geminin uğradığı saldırıyı, Afganistan-Pakistan sınırındaki istikrarsız durumu, Afganistan'dan gelen uyuşturucu trafiğinin bölgede güvensizlik yarattığını, İran'ın nükleer problemin çözümünde diplomatik yolları bulması gerektiğini ve Asya'da uluslararası hukuk normlarına dayalı bir uluslararası işbirliği örgütün kurulabileceğini dile getirmişti. Putin Asya'da İşbirliği ve Güven Arttırıcı Önlemler Konferansı'na gelmiş olan Azerbaycan Cumhurbaşkanı İ. Aliyev, Ukrayna Cumhurbaşkanı V. Yanukoviç ve Kazakistan Cumhurbaşkanı N. Nazarbayev ile birer görüşme yapmıştır.¹⁴⁵

Vladimir Putin TC Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ile görüştü. Baş başa görüşme basına kapalı olarak gerçekleştirildi.¹⁴⁶

¹⁴⁵ <http://premier.gov.ru/visits/world/10905/> [15.08.2010]

¹⁴⁶ <http://www.dha.com.tr/n.php?n=cumhurbaskani-gul-putinle-gorustu-2010-06-08> [15.08.2010]

Vladimir Putin'in Türkiye ziyareti sırasında Türkiye Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu arasında iki anlaşma imzalandı;

- 1) Nükleer İşbirliği Anlaşması: Türkiye Atom Enerjisi Kurumu (TAEK) ve Rusya Federal Çevre, Endüstri ve Nükleer Servisi (ROSTECHNADZOR) arasındaki işbirliği anlaşmasına, Erdoğan ile Putin nezaretinde, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Taner Yıldız ve Rusya Başbakan 1. Yardımcısı Igor Seçin imza koydu. Anlaşma, Türkiye'de kurulacak nükleer güç santrallerini lisanslama ve denetim konularında tecrübe ve bilgi değişimini öngörüyor. Bu kapsamda her iki kuruluş arasında lisanslama ve denetim mevzuatı, radyasyondan koruma, nükleer tesis ekipmanlarının kalite temin, radyoaktif yakıt ve kullanılmış yakıt yönetimi, nükleer/radyoaktif maddelerin ve radyoaktif atıkların güvenliği ve emniyeti, acil durum müdahale ve hazırlık, düzenleyici denetleyici personel eğitim, nükleer radyasyon güvenliği araştırmaları konularında işbirliği hedefleniyor.
- 2) Turistlerin Güvenliklerinin Sağlama Konulu Ortak Bildiri: Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Rusya Federal Turizm Ajansı arasında turizm alanında ortak bildiri, Başbakan Erdoğan ile RF Başbakanı Putin nezaretinde imzalandı. İki ülke vatandaşı turistlerin Rusya Federasyonu'nda ve Türkiye'de bulundukları süre içinde güvenliklerini sağlamayı amaçlayan ortak bildiri, Türkiye adına Kültür ve Turizm Bakanlığı Müsteşarı İsmet Yılmaz ile RF Federal Turizm Ajansı Başkanı Anatoly Yaroçkin imzaladı.¹⁴⁷

1.1. Ziyaret Sırasında Diplomatik Alanda Konuşulan Konular

Rusya Federasyonu Başbakanı Vladimir Putin'in 08.06.2010 tarihli Türkiye ziyaretinde TC Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ile TC Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ile görüşmeler yapıldı, iki anlaşma imzalandı ve Erdoğan ile Putin'in ortak basın toplantısı gerçekleştirildi.

Bu ziyaret sırasında iki ülke diplomatları arasında konuşulan konuları aşağıda belirtildiği şekilde belli başlıklar altında toplamak mümkündür;

¹⁴⁷ <http://www.aa.com.tr/tr/nukleerde-isbirligi-tamam.html> [15.08.2010]

- Gazze'ye insani yardım götüren gemiye saldırı
- Asya'da İşbirliği ve Güven Arttırıcı Önlemler Konferansı (AİGK/CICA) gerçekleştiğine ilişkin Asya'da işbirliği ve güvenlik
- Ekonomik göstergeler ve ticaret hacminin 100 milyar dolara çıkarılması hedefi
- Nükleer alanda işbirliği
- Turistlerin güvenliği
- Türk-Rus ilişkilerinin geleceği

2. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Araştırma konusu, son yıllarda hızla gelişen Türk-Rus ilişkilerinin yazılı basın ve elektronik sürümlerinde ele alınışıdır. Diplomatik alanda olumlu gelişen Türkiye ile Rusya Federasyonu arasındaki ilişkiler medyada diplomatik alanda kazandığı olumlu yaklaşımı kadar olumlu yansıtıyor mu sorusuna cevap araması modern dünyanın, değişik dış politika ve uluslararası ilişkilerde yeni kullanılmaya başlanılan dış ülkelerin kamuoyunu etkilemek amacıyla geliştirilen kamu diplomasisi gibi politikaların etkili olup olmayışının bir araştırılmasıdır.

Türk-Rus diplomatik ilişkileri beş yüzyılı aşan bir geçmişe sahiptir. Bu iki millet arasında on iki savaş olmuştur. Farklı din ve dile sahip olan bu iki ülke bazı konularda benzerlikler sergilemektedir. Neredeyse aynı zamanlarda devletleşen Türkiye ve Rusya zaman geçtikçe kurulan Osmanlı İmparatorluğu ve Rusya İmparatorluğu ile dünya tarihine büyük imparatorluk kuran iki millet olarak geçmiştir. Yine aynı zamanda, I. Dünya Savaşı'ndan sonra yıkılan imparatorluklar üzerinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti ve Sovyetler Birliği 1920'li ve 1930'lu yıllarda bir yakınlaşma süreci yaşamışlardır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra iki kutuplu dünyada birbirine zıt kutuplarda kendilerini bulan Türkiye ve Rusya, SSCB'nin dağılmasından sonra yeniden yakınlaşma sürecine girmiştir. Başta ekonomik işbirliğinden yola çıkan ikili ilişkiler günümüzde politik ortaklığı ve stratejik işbirliği kurma eğilimindedir.

Uluslararası ilişkiler tarihinde medyanın ortaya çıkışından itibaren uluslararası ilişkileri şekillendiren ve devletlerarasında, devletlerin kamuoyları arasında köprü görevini üstlenen bir olgudur. Son zamanlarda devletlerin tanıtma ve kamu diplomasisi politikalarının ayrılmaz bir parçası haline gelen medya, uluslararası ilişkiler bağlamında araştırmaya ihtiyaç duymaktadır. Medya mevcut uluslararası politikaların sadece bir aracı mıdır, yoksa uluslararası ilişkileri etkileyen bir olgu mudur sorusu günümüzde birçok araştırmada ele alınmaktadır.

Bu araştırmada bir örnek olay, RF Başbakanı Vladimir Putin'in 08.06.2010 tarihli Türkiye ziyareti ardından Türkiye ve Rusya yazılı ve elektronik basında çıkan haberler ele alınarak Türk-Rus ilişkilerinin medyada ele alınışı incelenmiştir.

3. ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırmanın amacı, uluslararası ilişkiler-medya etkileşimin ne denli önemli olduğunu öne sürerek Türk-Rus ilişkilerinin yazılı basın ve elektronik sürümlerinde ele alınışının nasıl olduğunu tespit etmektir. Bu amaca ulaşmak için aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

- Ziyaret ile ilgili kaç haber çıkmıştır?
- Hangi ülkenin basınında bu konuya daha çok yer verilmiştir?
- Haberlerin başlıkları diplomatik alanda konuşulan konuları yansıtmakta mıdır?
- Haberlerde Türk-Rus ilişkilerinin gelişmesine yaklaşımı nasıl: olumlu, olumsuz ya da nötr müdür?
- Türkiye gazetelerinde Rusya'ya kullanılan sıfatlar neler, Rusya gazetelerinde Türkiye'ye kullanılan sıfatlar nelerdir?

4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırma bir içerik analizine dayanmaktadır. İçerik analizi her türlü sözel ve yazılı verinin araştırma konusunu aydınlatarak şekilde sınıflandırılması, özetlenmesi, veriler içerisindeki belirli değişkenlerin veya kavramlarının ölçülerek anlamlandırılması amacıyla kategorilere ayrılması işlemi olarak nitelendirilebilir.¹⁴⁸

4.1. Hipotez

Diplomatik alanda Türkiye ile Rusya Federasyonu arasındaki ilişkilerin olumlu gelişmeler sergilediği dile getirilmektedir. İki ülkenin ortak ekonomik, siyasi ve stratejik projeleri buna neden olarak gösterilebilir. Türk-Rus ilişkileri medyada ve özellikle araştırma evreni olan yazılı basın ve elektronik sürümlerinde aynı pozitif yaklaşım ile anlatılmaktadır. Araştırmada günümüz dünyanın uluslararası ilişkilerde yeni kullanılmaya başlanan dış ülkelerin kamuoyunu etkilemek amacıyla geliştirilen kamu diplomasisi gibi politikaların medya ile etkileşimde bulunduğunu ve yabancı kamuoyunda ülke imajı oluşturmada etkili olduğunu öne sürülmektedir.

4.2. Örnek Büyüklüğünün Belirlenmesi

Türk-Rus ilişkilerinin ilerlemesinde çok önemli olan, karşılıklı üst düzey yönetici ziyaretlerin en günceli, Vladimir Putin'in 08.06.2010 tarihli ziyareti araştırmaya konu olarak seçilmiştir. Vladimir Putin, Türk-Rus ilişkilerinin güçlendirilmesinde büyük rol oynayan bir üst düzey devlet yöneticisidir. Bununla birlikte Putin'in bu ziyareti son iki yıl içerisinde yapılan 10 üst düzey yönetici ziyaretlerinde gerçekleştirilen görüşmelerinin¹⁴⁹ bilançosu gibi bir nitelikte olup büyük bir öneme sahiptir.

Araştırmada V.Putin ziyaretinin medyada nasıl yansıtıldığını ölçmek için tiraj göstergelerine göre ve farklı medya gruplarının ürünü olan üçer Türkiye ve üçer Rusya gazetesi seçilmiştir. Türkiye gazeteleri olarak Zaman, Hürriyet ve Sabah gazeteleri ele

¹⁴⁸ Süleyman Demirci ve Mutlu Köseli, "İkincil Veri ve İçerik Analizi", **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri**, Der.: Kaan Böke, (İstanbul: Alfa Basım Yayın Dağıtım, 2009), s. 344

¹⁴⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Tablo 2.

alınmıştır. Rusya gazeteleri olarak ise Argumentı i Faktı(AİF), Rossiiskaya Gazeta (RG) ve Komsomolskaya Pravda(KP) gazeteleri seçilmiştir. Rusya gazetelerinin basılı örneklerine ulaşma imkânı olmadığı için gazetelerin internet sitelerindeki arşivler kullanılmıştır, dolayısıyla Türkiye gazeteleri de aynı yöntemle araştırılmıştır.

Gazete haberleri ziyaret günü, bir gün öncesi ve bir gün sonrası olup 07.06.2010, 08.06.2010, 09.06.2010 tarihlerinde alınmıştır.

4.2.1. Türkiye Gazeteleri

Türkiye gazetelerinin seçilmesi tiraj göstergelerine göre yapılmıştır, ayrıca gazetelerinin sahiplik bilgileri ayrı bir değer olarak kullanılmıştır.

Gazete tirajları, özgür gazeteciler platformu www.dorduncukuvvetmedya.com sitesinden alınmıştır.

Tiraj sıralamasında 2.sırada yer alan Posta gazetesi Hürriyet gazetesi ile aynı Doğan Yayın Holding(DYH)'in bir parçası olduğu ve daha çok magazin haberleri içerdiği için araştırmaya dâhil edilmemiş, onun yerine 3.sırada yer alan DYH'nin ürünü olan Hürriyet gazetesi alınmıştır. Sonuç itibariyle araştırma kapsamına Zaman, Hürriyet ve Sabah gazeteleri alınmıştır.

Tablo 8. 16.08.2010–22.08.2010 Tarihleri Arasında Türkiye Gazetelerinin Tirajları

	GAZETE	NET SATIŞ
1	ZAMAN	672.156
2	POSTA	489.351
3	HÜRRİYET	444.880
4	SABAH	332.944
5	HABERTÜRK	251.933
6	P.FOTOMAÇ	235.015
7	FANATİK	223.212
8	SÖZCÜ	207.574
9	MİLLİYET	154.701
10	AKŞAM	145.292

Kaynak: <http://dorduncukuvvetmedya.com/16-22-agustos-haftasinin-tirajlari-belli-oldu.html>

4.2.1.1. Zaman Gazetesi

Feza Gazetecilik A.Ş.'nin bir ürünü olan Zaman gazetesi 3 Kasım 1986 yılında yayınlanmaya başlamıştır. 16–22 Ağustos 2010 tarihli tiraj verilerine göre, 672,156 adetlik tirajına sahiptir. Zaman gazetesi Türkiye ile birlikte 11 ülkede basılmakta ve 35 ülkede dağıtılmaktadır.¹⁵⁰ Zaman gazetesi internetin ilk Türk gazetesidir.¹⁵¹

4.2.1.2. Hürriyet Gazetesi

Hürriyet gazetesi 1948 yılında yayın hayatına başlamıştır. 1994 yılında Doğan Grubu Hürriyet Holding'i bünyesine katmıştır.¹⁵² 16–22 Ağustos 2010 tarihli tiraj verilerine göre, 444,880 adetlik tirajına sahiptir. Hürriyet gazetesinin internet sitesi 1 Ocak 1997 tarihinde yayın hayatına başlamıştır.¹⁵³

4.2.1.3. Sabah Gazetesi

Günümüzde Turkuvaz Medya Grubu'nun bünyesinde yayımlanan Sabah gazetesi 1985 yılında kurulmuştur. 16–22 Ağustos 2010 tarihli tiraj verilerine göre, 332,944

¹⁵⁰ **Zaman (gazete)**, [http://tr.wikipedia.org/wiki/Zaman_\(gazete\)](http://tr.wikipedia.org/wiki/Zaman_(gazete)) [25.08.2010]

¹⁵¹ <http://www.zaman.com.tr/import.do?kunye> [25.08.2010]

¹⁵² <http://www.dmg.com.tr/Tr/Detay.aspx?SubCatID=8> [25.08.2010]

¹⁵³ http://www.hurriyetkurumsal.com/tr/internet_hizmetleri.asp [25.08.2010]

adetlik tirajına sahiptir. Sabah gazetesi, 1997 yılının Ocak ayından itibaren internet üzerinden de yayımlanmaya başlamıştır.¹⁵⁴

4.2.2. Rusya Gazeteleri

Rusya gazetelerinin seçilmesi popülerlik reytingine göre yapılmıştır. Gazetelerin popülerlik reytingi, Rus Medya Araştırmalar Ajansı ExLibris tarafından yayınlanan ve Title Popularity Ranking¹⁵⁵ (TPR) yöntemi çerçevesinde yapılan ölçmelerine göre alınmıştır.

Tablo 9. Rusya Gazetelerinin Reytingleri. 2010 Yılı'nın İlk Yarısı

	GAZETELER	TPR
1	Аргументы и Факты (Argumentı i Faktı-AİF)	0,6316
2	Российская Газета (Rossiiskaya Gazeta-RG)	0,6189
3	Комсомольская Правда (Komsomolskaya Pravda-KP)	0,4599
4	Московский Комсомолец (Moskovskii Komsomolets)	0,4462
5	Новая Газета (Novaya Gazeta)	0,3096
6	Известия (İzvestiya)	0,2472
7	Новые Известия (Novie İzvestiya)	0,2467
8	Гудок (Gudok)	0,2123
9	Труд (Trud)	0,2080
10	Независимая Газета (Nezavisimaya Gazeta)	0,1940

Kaynak: ExLibris, <http://www.exlibris.ru/ru/stats/rejting-izdanij.html>

¹⁵⁴ **Sabah (gazete)**, [http://tr.wikipedia.org/wiki/Sabah_\(gazete\)](http://tr.wikipedia.org/wiki/Sabah_(gazete)) [25.08.2010]

¹⁵⁵ **Title Popularity Ranking (TPR)** , Medya reytingleri ölçmeye yönelik gazeteci, okur ve reklam verenler tarafından alınan görüşleri kapsayan profesyonel bir metodidir.

4.2.2.1. Argumentı i Faktı (AİF)

Argumentı i Faktı (AİF) gazetesi, 1978 yılında yayınlanmaya başlamıştır. Gazete “Media3” media grubuna ait “Argumentı i Faktı” yayınevinin ürünü her çarşamba çıkan haftalık bir gazetedir. Bu günlerde AİF gazetesinin haftalık 2, 997,000 adet tirajı bulunmaktadır. Argumentı i Faktı gazetesi Rusya’da 62 şehirde, dünyada 15 ülkede yayımlanmakta, ayrıca Rusya Federasyonu hariç 57 ülkede dağıtılmaktadır. Gazetenin internet versiyonu 1997 yılında yayın hayatına başlamıştır.¹⁵⁶

4.2.2.2. Rossiiskaya Gazeta (RG)

Rossiiskaya Gazeta Rusya Federasyonu’nun resmi gazetesi olup ilk defa 11 Kasım 1990 tarihinde yayımlanmıştır. Rossiiskaya Gazeta bir taraftan RF’nin resmi gazetesi, diğer taraftan okurların ilgisini çeken haber, röportaj, yorumlar gibi bölümler sunan bir gazetedir. 2010 yılının medya reytinglerinde ilk üç ay 1.; ikinci üç ay 2. sırada yer almıştır. Türkiye dâhil 14 ülkede temsilcikleri vardır. RG 1998 yılından internette de yayınlanmaya başlamıştır.¹⁵⁷

¹⁵⁶http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D1%80%D0%B3%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B_%D0%B8_%D1%84%D0%B0%D0%BA%D1%82%D1%8B ;

http://www.mediaguide.ru/?p=house&house_id=1203; <http://www.aif.ru/> [25.08.2010]

¹⁵⁷ <http://www.rg.ru/about/index.html> [25.08.2010]

4.2.2.3. Komsomolskaya Pravda (KP)

Komsomolskaya Pravda 1925 yılından itibaren yayınlanan bir tabloid gazetesidir. “Komsomolskaya Pravda” yayınevi tarafından yayımlanan gazete Sovyetler Birliği zamanında Komünist Partisinin Gençlik Kolu’nun bir yayın organı olarak faaliyet göstermekteydi. SSCB dağıldıktan sonra gazete en büyük ve popüler tabloid haline gelmiştir. 2007 yılından sonra gazete ESN Grubu bünyesine katılmıştır.¹⁵⁸1999 yılından itibaren gazetenin internet sitesi yayın hayatına başlamıştır.¹⁵⁹

¹⁵⁸http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BC%D1%81%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B4%D0%B0 [25.08.2010]

¹⁵⁹ www.kp.ru [25.08.2010]

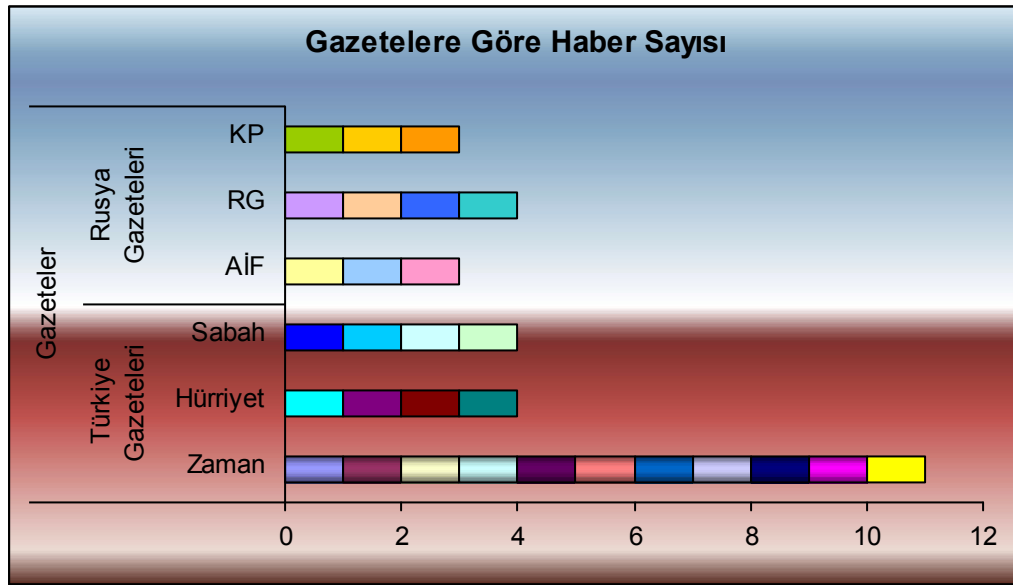
5. VERİLERİN ANALİZİ VE YORUMU

Tablo 11. Haber İnceleme Tablosu

Gazeteler						Haberin Tarihi			Haberin Büyüklüğü (Boşluksuz Karakter)	Haberin Yaklaşımı		
Türkiye Gazeteleri			Rusya Gazeteleri			07.06.2010	08.06.2010	09.06.2010		Olumlu	Olumsuz	Nötr
Zaman	Hürriyet	Sabah	AİF	RG	KP							
1								1	2420	1		
1							1		359	1		
1							1		940	1		
1							1		350			1
1							1		4033	1		
1							1		2696			1
1							1		466			1
1							1		351			1
1							1		544	1		
1							1		5037	1		
1							1		853	1		
	1							1	2155			1
	1							1	5400			1
	1						1		5317	1		
	1						1		2849			1
		1						1	2242	1		
		1						1	1989			1
		1						1	2218	1		
		1					1		12197	1		
			1				1		611			1
			1				1		947	1		
			1				1		872	1		
				1				1	6609	1		
				1			1		463			1
				1			1		4216	1		
				1			1		1290	1		
					1		1		1061	1		
					1	1			617			1
					1		1		2192	1		
11	4	4	3	4	3	1	21	7		18		11

5.1. Vladimir Putin'in Ziyareti İle İlgili Çıkan Haber Sayısı

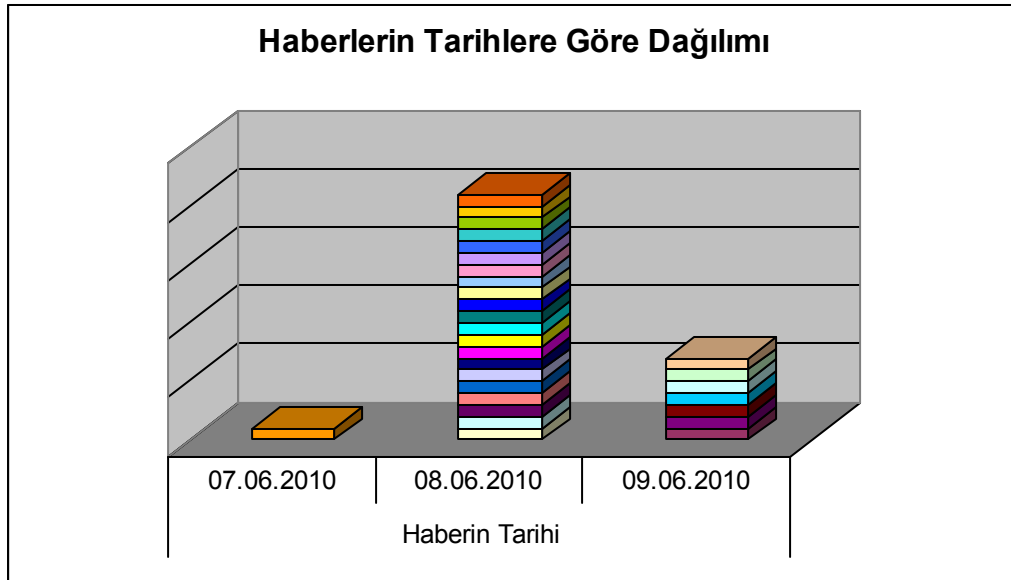
Rusya Federasyonu Başbakanı Vladimir Putin ziyareti ile ilgili araştırma kapsamına giren 07.06.2010, 08.06.2010 ve 09.06.2010 tarihlerinde toplam 29 haber bulunmuştur. Türkiye gazetelerinde 19 (Zaman-11; Hürriyet-4; Sabah-4), Rusya gazetelerinde ise 10 (AİF-3; RG-4; KP-3) haber çıkmıştır. En çok haber Zaman gazetesinde yayınlanmıştır. Diğer gazetelerde ortalama 4 haber yayınlamıştır. Zaman gazetesinin haber sayısının çokluğu, her görüşme ve imzalanan anlaşma için ayrı bir haber olarak vermesinden kaynaklanmaktadır. Diğer gazetelerin haberleri daha çok kapsamlı olup birkaç konuya bir haber metni içerisinde değinmektedir.

Şekil 5. Gazetelere Göre Haber Sayısı

5.2. Haberlerin Tarihlerle Göre Dağılımı

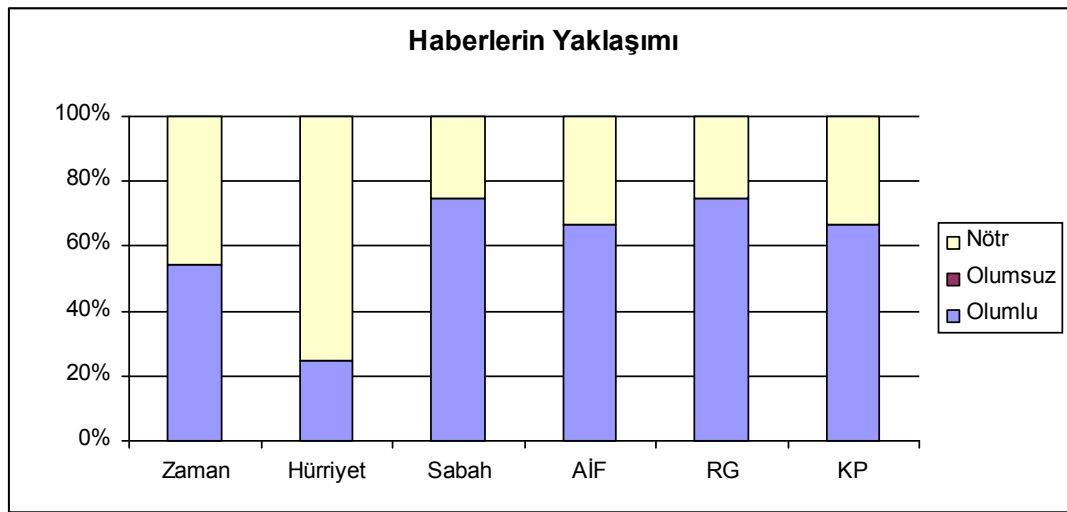
Tarihlere göre haberlerin dağılımına bakılırsa: 07.06.2010 tarihinde 1 haber (KP-1), 08.06.2010 tarihinde 21 haber (Zaman-10; Hürriyet-2; Sabah-1; AİF-3; RG-3; KP-2), 09.06.2010 tarihinde ise 7 haber (Zaman-1; Hürriyet-2; Sabah-3) çıkmıştır. Haberler en çok ziyaret günü çıkmıştır. Ziyaretin bir gün öncesinde Rus Komsomolskaya Pravda gazetesinde 1 haber çıkmış, haberde Putin'in ziyaret sırasında planlanan görüşme ve ele alınacak konular hakkında bilgi verilmektedir.

Şekil 6. Haberlerin Tarihlerle Göre Dağılımı

5.3. Haberlerin Yaklaşımı

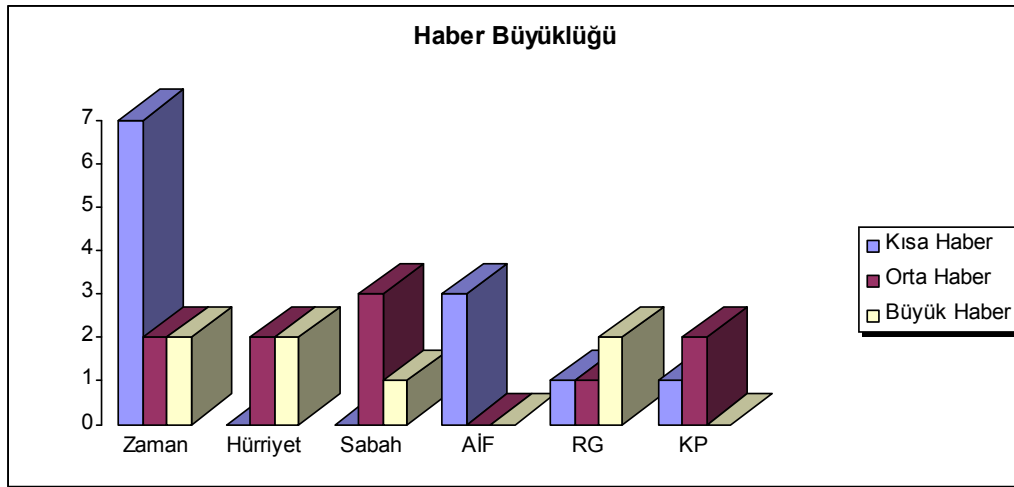
Gazete haberlerin yaklaşımı olumlu, olumsuz, nötr olmak üzere üç kategoride ölçülmüştür. Gazetelerde olumsuz kategoriye hiç rastlanmamıştır. Olumlu ve nötr kategorileri çok az bir farkla mevcuttur. Dolayısıyla, haberlerin yaklaşımı; ya olumlu, ya da nötr, ama kesinlikle olumsuz değil denilebilir.

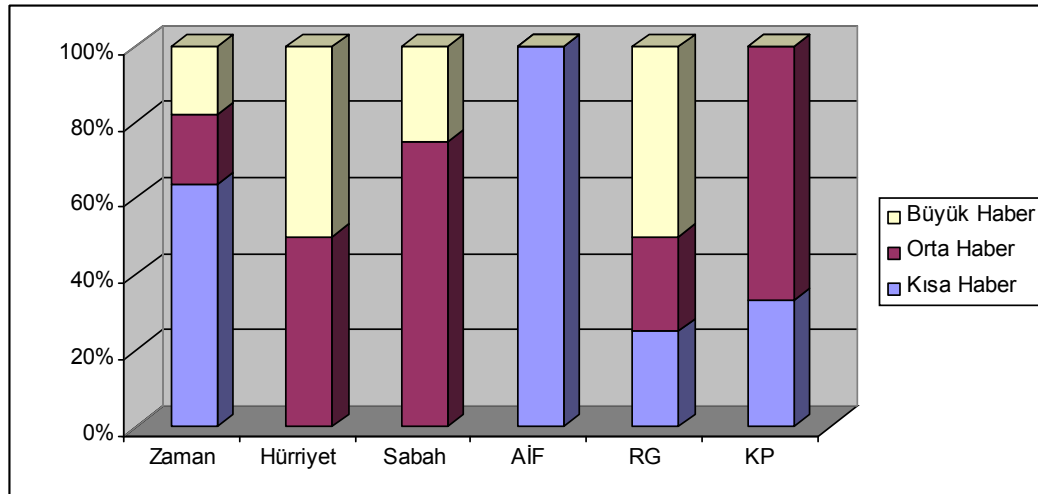
Şekil 7. Haberlerin Yaklaşımı

5.4. Haber Büyüklüğü

Haberlerin büyüklüğü MS Office Word Programının Sözcük Sayımı aracı ile haberde boşluksuz karakter sayısına göre ölçülmüştür. Ayrıca bu kategorideki değerlerin hepsi birbirinden farklı olduğu için anlam kazandırmak amacıyla alt kategoriler oluşturulmuştur. Kısa haber 1–1000 boşluksuz karakter, orta haber 1000–3000, büyük haber 3000–15000.

Şekil 8. Haberlerin Büyüklüğü

Şekil 9. Yüzdelerle Haber Büyüklüğünün Gazetelere Göre Karşılaştırılması

5.5. Haber Başlıkları ve Kullanılan Sıfatlar

Tablo 12. Haber Başlıkları ve Kullanılan Sıfatlar

HABER BAŞLIKLARI	KULLANILAN SIFATLAR
ZAMAN	
Rusya İle Nükleer İşbirliği Derinleşiyor	Oldukça samimi bir ortamda gerçekleşen görüşme
Rusya Federasyonu Başbakanı Putin, Türkiye’den Ayrıldı	
Gül’den Putin’e İltifat: Sportmenler Yorulmaz	Kara kuşak judo derecesini bulunan Putin
Cumhurbaşkan Gül Putin’i Kabul Etti	
Putin: BM Kararları, İran Yönetimi ve Halkını Zor Durumda Bırakmamalı	
Putin Türkiye Ziyaretinde Gaz Konusu Ele Alacak	
Erdoğan Putin ile Kahvaltıda Bir Araya Geldi	
Putin Türkiye’de	
Cumhurbaşkan Gül CICA Liderleri ile Yemekte Bir Araya Geldi	
Erdoğan: Saldırı Tüm Dünyaya Vicdan Muhasebesi Yaptırdı	Erdoğan’ın meslektaşı Putin
Türkiye ile Rusya Arasında Nükleer Anlaşma	
HÜRRİYET	
Gemi Baskınını BM’ye Getireceğiz	
Rusya’yla ‘nükleer’i perçinledik Putin İsrail’e Gaz Umudu Vermedi	
Putin Canlı Yayında İsrail’i Kınadı	
Rusya ile Türkiye’den Tarihi İmzalar	

SABAH	
Türkiye-Rusya Tarihinde Bir İlk	—Zirve, Türk-Rus ilişkilerine damga vurdu —Rusya’nın güçlü lideri Putin
Mavi Akım-2’de İsrail Devre Dışı	
Putin’den BM Sözü	
Putin İsrail’i Kınadı	Erdoğan’ın meslektaşı Putin
ARGUMENTİ İ FAKTİ (AİF)	
Vladimir Putin İş Ziyareti Yapmak İçin İstanbul’a Gitti	
Rusya ve Türkiye Turistlerin Güvenliğini Düşünecek	
Putin Yakın Doğu’da ‘Yeni Yangın’ Çıksın İstemiyor	
ROSSİİSKAYA GAZETA (RG)	
İstanbul’da Fırtına ¹⁶⁰	
Vladimir Putin: Mavi Akım-2 İsrail’e Kadar Uzatılmayacak	
Başbakan Vladimir Putin Türkiye’ye ziyarete geldi	—Türk meslektaşı Erdoğan —Türkiye en önemli ticari partnerlerinden biri
Vladimir Putin: ‘Barış Filosu’ Çevresinde Gerginliği Yatıştırmak Önemlidir	
KOMSOMOLSKAYA PRAVDA (KP)	
Vladimir Putin: ‘Barış Filosu’ Çevresinde Gerginliği Yatıştırmak Önemlidir	
RF Başbakanı 8 Haziranda İstanbul’u Ziyaret Edecek	
Rusya Gazını Avrupa’ya Türkiye Topraklarından Ulaştıracak	—Türkiye Rusya’nın en önemli ticari ve stratejik partneri —Türk meslektaşı Erdoğan

¹⁶⁰ Haberde AİGK Toplantı’sının yapıldığı günlerde çok yağmur yağdığı için bu başlık kullanılmıştır.

Haber başlıkları diplomatik alanda konuşulan konularla örtüşmektedir. Fakat Türkiye ve Rusya gazetelerinde ağırlık verildiği konular farklılık göstermektedir. Türkiye gazetelerinde insani yardım götüren Mavi Marmara gemisinin saldırıya uğraması gündemde olduğu için haber başlıklarında bu konuya ağırlık verilmiştir. Zaman: “Erdoğan: Saldırı Tüm Dünyaya Vicdan Muhasebesi Yaptırdı”; Hürriyet: “Gemi Baskını BM’ye Getireceğiz”, “Rusya’yla ‘nükleer’i perçinledik Putin İsrail’e Gaz Umudu Vermedi”, “Putin Canlı Yayında İsrail’i Kınadı”; Sabah: “Mavi Akım-2’de İsrail Devre Dışı”, “Putin’den BM Sözü”, “Putin İsrail’i Kınadı”. Rusya gazetelerin başlıklarında da Mavi Marmara gemisinin saldırısına yer verilmiştir; fakat ekonomi ve turist güvenliği gibi konulara daha çok ağırlık verilmiştir.

Haberlerde Rusya ve Türkiye’ye kullanılan sıfatlar Erdoğan ve Putin’in ortak basın toplantısından “şahsi dost”, “değerli arkadaşım”, “dost ülke Rusya” gibi tabirleri saymazsak çok az bulunmaktadır. Gazetelerin haberlerinde bulunan sıfatlar:

—Türkiye gazetelerinde,

- Oldukça samimi bir ortamda gerçekleşen görüşme
- Kara kuşak judo derecesini bulunan Putin
- Erdoğan’ın meslektaşı Putin
- Zirve, Türk-Rus ilişkilerine damga vurdu
- Rusya’nın güçlü lideri Putin

—Rusya gazetelerinde,

- Türk meslektaşı Erdoğan
- Türkiye en önemli ticari partnerlerinden biri
- Türkiye Rusya’nın en önemli ticari ve stratejik partneri

Haberlerde Erdoğan ve Putin’e meslektaş sıfatı kullanılmıştır, yaptıkları görüşmenin samimi ortamda geçtiği belirtilmiştir, ayrıca Türkiye’nin Rusya’nın en önemli ticari ve stratejik partnerlerinden biri olduğu de dile getirilmiştir.

SONUÇ

Türkiye ve Rusya Federasyonu, Avrasya bölgesinde yer alan en önemli stratejik ülkelerindendir. Yapılan incelemeler ve karşılaştırılan veriler doğrultusunda son yıllarda Türk-Rus ilişkilerinin büyük bir gelişme gösterdiği görülmektedir. İkili ilişkilerin aynı zamanda, tarihsel rekabete dayanan ilişkilerden artık çok boyutlu işbirliği sürecine geçiş yaptığı sonucu çıkmaktadır. “Türk-Rus ilişkileri ve bir örnek uygulama olarak Vladimir Putin’in ziyaretinin yazılı basın ve elektronik sürümlerinde ele alınışı” başlıklı bu tez çalışmasında, Türk-Rus ilişkilerinin tarihten günümüze kadarki gidişatı incelenmiş ve bugünkü durumunu betimlenmiştir. Uygulama kısmında ise, yazılı basında ve elektronik sürümlerinde Rusya Federasyonu eski devlet başkanı ve şimdiki başbakanı Vladimir Putin’in Türkiye’yi ziyaretine ilişkin çıkan haberlerin nasıl ele alındığına dair bir inceleme yapılmıştır. Bu incelemede, her iki ülkede çıkan haberlerde gerek Vladimir Putin’in şahsına gerekse her iki ülkenin imajına yönelik olarak olumlu haberlerin verildiği gözlemlenmiştir.

Türk-Rus ikili ilişkilerinin tarihi gelişimine ilişkin incelememizde, Fatih Sultan Mehmet döneminde ve özellikle 1492 yılında, III. İvan’ın II. Beyazıt’a gönderdiği mektubun ilk Türk-Rus ikili ilişkilerinin başlamasında bir başlangıç noktasını oluşturduğu sonucuna varılmıştır.

Ancak her iki ülkenin de amacının yayılma politikası olmasıyla, Türk ve Rus devletlerinin gelişip güçlenme sürecine girdikleri zaman bu politikalarından dolayı birbirine karşı rakip oldukları da tarihsel incelemelerde yer almaktadır. Bu konuda en başta, Altınordu hanlıkları ele geçirme, Hazar Deniz’i civarında ve Kafkasya’da hâkim olma istekleri her iki devleti 1569 yılında meydana gelen Astrahan Seferine sürüklediği örnek olarak verilebilir. Bu çalışmada, yer alan ve kronolojik tablolaştırıldığı Tablo 1’de iki ülke arasında yaşanan yoğun çatışmalar gösterilmiştir.

İki ülke arasındaki tarihi sürecin incelemesinde, tarihin en büyük imparatorlukları olan Osmanlı İmparatorluğu ve Rus İmparatorluğu yıkıldıktan sonra Türkiye Cumhuriyeti ve içine Rusya’yı da dâhil eden Sovyetler Birliği tarih sahnesine yine iki farklı ülke ve iki farklı siyasi yapı içinde ortaya çıktığı vurgulanmıştır. Yapılan

incelemeye göre, 1920’li ve 1930’lu yıllarda iki ülke arasında kısa süreli bir dostluk ve dayanışma süreci yaşandığı gözlemlenmektedir. Ancak, II. Dünya Savaşı’ndan sonra Türkiye ve Rusya kendilerini iki kutuplu dünyanın zıt kutuplarında buldukları görülmektedir. Çatışma, rekabet, anlaşmazlıklar ve gizli düşmanlıkla dolu Soğuk Savaş yıllarında ara sıra genellikle Türkiye’nin ABD ile anlaşmazlıklar ortaya çıktığı zamanlarda Türk-Sovyet ilişkilerinde yumuşama ve normalizasyon dönemleri yaşandığı gözlemlenmektedir. Özellikle, 1960’lı yıllarda diplomatik üst düzey ziyaretlerin yeniden başlanması, Sovyet kredileriyle kurulan İskenderun Demir Çelik Tesisi, İzmir Aliağa Rafinerisi, Seydişehir Alüminyum Fabrikası gibi yedi sınaî tesisin kurulması iki ülke arasındaki yatırım ve diplomatik ilişkilerin gelişimine örnek olarak verilmiştir.

1980’li yıllarda Türkiye ve Sovyet Birliği’nin liberalizasyon dönemine girmesiyle birlikte Türk-Rus ilişkilerinde istikrarlı düzelme, işbirliğin geliştirilmesi ve karşılıklı güvenin yeniden inşası olduğu görülmektedir. Bu dönem bir bakıma Soğuk Savaş bitiminden ardından ikili ilişkilerin gelişmesi için gerekli altyapı oluşturmuştur.

Sovyetler Birliği dağılmasından sonra SSCB’nin mirasçısı olan Rusya Federasyonu ve Türkiye arasındaki ilişkilerin yeni bir döneme girdiği gözlemlenmiştir.

Uluslararası ilişkiler-medya etkileşiminin ne denli olduğunu öne sürerek Türk-Rus ilişkilerinin yazılı basın ve elektronik sürümlerinde ele alınışının nasıl olduğu tespit etmek amacıyla Türk-Rus ilişkilerinin ilerlemesinde çok önemli rol oynayan Rusya Federasyonu’nun eski devlet bakanı, şimdiki başbakanı Vladimir Putin’in Asya’da İşbirliği ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı (AİGK/CICA) 3. Devlet ve Hükümet Başkanları Toplantısı’na katılmak için 8 Haziran 2010 tarihli Türkiye ziyareti örnek olay olarak alınmıştır.

Çalışmanın uygulama kısmından çıkan sonuçları özetle belirtirsek, araştırma amacına ulaşmak için ziyaret ilgili kaç haber çıkmış, hangi ülkenin bu konuyla ilgili daha çok yer verilmiş, haberlerin başlıkları diplomatik alanda konuşulan konuları yansıtmakta mıdır? Haberlerde Türk-Rus ilişkilerine yaklaşımı nasıl ve karşılıklı kullanılan sıfatlar nelerdir? gibi sorulara cevap aranmıştır. Uygulamanın sonucunda ise, aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Olay İle İlgili Haber Sayısı: Rusya Federasyonu Başbakanı Vladimir Putin ziyareti ile ilgili toplam 29 haber bulunmuştur. Türkiye gazetelerinde 19 (Zaman–11; Hürriyet–4; Sabah–4), Rusya gazetelerinde ise 10 (AİF–3; RG–4; KP–3) haber çıkmıştır.

Haberlerin Tarihlerle Göre Dağılımı: Ziyaretin bir önceki günü(07.06.2010) 1 haber, ziyaret günü(08.06.2010) 21 haber ve ziyaret gününden bir sonraki gün(09.06.2010) ise 7 haber yayınlanmıştır.

Haberlerin Yaklaşımı: Gazetelerde olumsuz nitelikli haberlere hiç rastlanmamıştır. Olumlu ve nötr kategorileri çok az bir farkla mevcuttur. Haberlerin yaklaşımı; ya olumlu, ya da nötr, ama kesinlikle olumsuz değil denilebilir.

Haber Büyüklüğü: Haberlerin büyüklüğüne göre dağılımı şöyle; 12-kısa haber, 10 orta haber ve 7 büyük haber.

Haber Başlıkları ve Kullanılan Sıfatlar: Haber başlıkları diplomatik alanda konuşulan konularla örtüşmektedir. Fakat Türkiye ve Rusya gazetelerinde ağırlık verildiği konular farklılık göstermektedir. Türkiye gazetelerinde insani yardım götüren Mavi Marmara gemisinin saldırıya uğraması gündemde olduğu için haber başlıklarında bu konuya ağırlık verilmiştir. Zaman: “Erdoğan: Saldırı Tüm Dünyaya Vicdan Muhasebesi Yaptırdı”; Hürriyet: “Gemi Baskını BM’ye Getireceğiz”, “Rusya’yla ‘nükleer’i perçinledik Putin İsrail’e Gaz Umudu Vermedi”, “Putin Canlı Yayında İsrail’i Kınadı”; Sabah: “Mavi Akım-2’de İsrail Devre Dışı”, “Putin’den BM Sözü”, “Putin İsrail’i Kınadı”. Rusya gazetelerin başlıklarında da Mavi Marmara gemisinin saldırısına yer verilmiştir; fakat ekonomi ve turist güvenliği gibi konulara daha çok ağırlık verilmiştir.

Haberlerde Rusya ve Türkiye’ye kullanılan sıfatlar Erdoğan ve Putin’in ortak basın toplantısından “şahsi dost”, “değerli arkadaşım”, “dost ülke Rusya” gibi tabirleri saymazsak çok az bulunmaktadır. Gazetelerin haberlerinde bulunan sıfatlar:

—Türkiye gazetelerinde,

- Oldukça samimi bir ortamda gerçekleşen görüşme
- Kara kuşak judo derecesini bulunan Putin
- Erdoğan’ın meslektaşı Putin
- Zirve, Türk-Rus ilişkilerine damga vurdu
- Rusya’nın güçlü lideri Putin

—Rusya gazetelerinde,

- Türk meslektaşı Erdoğan
- Türkiye en önemli ticari partnerlerinden biri
- Türkiye Rusya'nın en önemli ticari ve stratejik partneri

Haberlerde Erdoğan ve Putin'e meslektaş sıfatı kullanılmıştır, yaptıkları görüşmenin samimi ortamda geçtiği belirtilmiştir, ayrıca Türkiye'nin Rusya'nın en önemli ticari ve stratejik partnerlerinden biri olduğu de dile getirilmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre iki ülkenin yazılı basın ve elektronik sürümlerinde ülke imajlarının olumlu yönlerden gösterildiği, diplomatik alanda konuşulan konuların medyada ele alınan konular ile örtüştüğü tespit edilmiştir. Bu sonuçlar uluslararası ilişkiler ve özellikle kamu diplomasisinin medya ile etkileşiminin ne denli önemli olduğunun bir göstergesidir. Hızla gelişen Türk-Rus ilişkilerinin diplomatik alandaki söylemleri pozitifdir ve her iki ülkenin farklı sahip gruplarına ait gazetelerde de aynı pozitifliliği korumaktadır.

Bu araştırma bir örnek olay çalışmasıdır. Türk-Rus ilişkilerin medyada yansıtılması, Vladimir Putin'in 8 Haziran 2010 tarihli Türkiye ziyareti ardından yazılı basın ve elektronik sürümlerinde çıkan haberler ile sınırlandırılarak ölçülmüştür. Araştırmanın sonuçları sadece yazılı basın ve elektronik sürümleri sınırlanan araştırma evrenine genellenebilir. Türk-Rus ilişkilerin medyada ele alınışı konusu daha geniş ve kapsamlıdır ve günümüzde incelenmesi gereken güncel konulardan biridir. Bu konudaki araştırmalar iki ülke arasındaki ilişkilerinin radyo, televizyon ve internet haberleri temel alınarak yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Akçadağ, Emine. “Dünyada ve Türkiye’de Kamu Diplomasisi”.
<http://www.kamudiplomasisi.org/pdf/emineakcadag.pdf> [25.03.2010]
- Akgül, Fatih. **Rusya ve Türkiye’de Avrasyacılık**. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2009.
- Akgün, Mensur. “Geçmişten Günümüze Türkiye ile Rusya Arasında Görünmez Bağlar: Boğazlar”, **Dünden Bugüne Türkiye ve Rusya Politik, Ekonomik ve Kültürel İlişkiler**. Der.: Gülten Kazgan ve Natalya Ulçenko. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003, 45–83.
- Akkaya, Murat. “Rossiisko-Turetskie Otnoşeniya v 2000–2006 gg”, (Rus-Türk İlişkileri: 2000–2006). **Vlast**, 11, 2008, 69–72.
- Aksay, Hakan. “Turkish-Russian Relations: The Role of The Media”, **İnsight Turkey**, 4, 2: April-June 2002, 135–138.
- Altınay, Hakan. ve Sanberk, Özdem. “Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç”, **Sabah**, 8 Ocak 2008, arsiv.sabah.com.tr/2008.01.08/haber [12.08.2010]
- Arı, Tayyar. **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**. Sekizinci Baskı, Bursa: MKM Yayıncılık, 2009.
- Atabek, Nejdet. ve Cangöz, İncilay. “Representations of the Terror act in Turkish Press: A Case Study of Beslan School Terror”.
http://cim.anadolu.edu.tr/pdf/2005/Atabek_Cangoz.pdf [12.08.2010]
- Aydınlı, Ersel., Kurubaş, Erol ve Özdemir, Haluk. **Yöntem, Kuram, Komplo: Türk Uluslararası İlişkiler Disiplininde Vizyon Arayışları**. Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 2009.
- Balabanova, Ekaterina. **Media, Wars and Politics**, Hampshire: Ashgate, 2007, 3–15.
- Barzun, Jacques ve Graff, Henry F. **Modern Araştırmacı**. Çev: Fatoş Dilber. Onaltıncı Basım. Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, 2008.
- Bayraktar, Bayram. **20. Yüzyıl Dönemecinde Rus General Mayevsky’nin Türkiye Gözlemleri**. İstanbul: İnkılâp Yayınevi, 2007.

- Bazoğlu Sezer, Duygu. “Türk-Rus İlişkileri: Düşmanlıktan ‘Fiili Yakınlaşma’ya”, **Türkiye’nin Yeni Dünyası: Türk Dış Politikasının Değişen Dinamikleri**. Der.: Alan Makovsky, Sabri Sayarı. İstanbul: Alfa Yayınları, 2002, 125–156.
- Benhür, Çağatay. “Stalin Dönemi Türk-Sovyet İlişkileri”.
<http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s15/benhur.pdf> [15.10.2009]
- Bolat, Mahmut. “Genel Hatlarıyla Atatürk Dönemi Türkiye’nin İkili İlişkileri”, Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi, 7, 1: 2006, 45–74.
- Cafersoy, Nazım. (Der). **Türkiye- Rusya Federasyonu Avrasya Stratejik Diyalog Toplantısı**. Ankara: Asam yayınları, 2003.
- Cafersoy, Nazım. “Rusya’da (Yeni) Avrasyacılık Akımı”.
<http://www.turksam.org/tr/a700.html> [10.10.2009]
- Candar, Cengiz ve Fuller, Graham E. “Grand Geopolitics for a New Turkey”.
http://muse.jhu.edu/journals/mediterranean_quarterly/v012/12.1candar.pdf
 [15.10.2009]
- Çelikipala, Mitat. “1990’lardan Günümüze Türk-Rus İlişkileri”, Avrasya Dosyası, 13, 1: Ocak-Nisan 2007, 267–298.
- Çelikipala, Murat. “1990’lardan Günümüze Türk-Rus İlişkileri”.
<http://www.asam.org.tr/temp/temp490.pdf> [25.12.2008]
- Cohen, Ariel. “A New Paradigm for U.S.- Russia Relations: Facing the Post-Cold War Reality”. <http://www.heritage.org/research/russiaandeurasia/bg1105.cfm>
- Çomak, İhsan. “Rusya’da Bir Milli İdeoloji Arayışı: Avrasyacılık”, **Rusya Stratejik Araştırmaları-1**. Der.: İhsan Çomak, İstanbul: Tasam Yayınları, 2006, 151-161.
- Demirci, Süleyman. ve Köseli, Mutlu. “İkincil Veri ve İçerik Analizi”, **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri**, Der.: Kaan Böke, İstanbul: Alfa Basım Yayın Dağıtım, 2009, 344-359.
- D’encausse, Helene Carrere. **Tamamlanmamış Rusya**. Çev: Reşat Uzmen. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2003.
- Denk, Erdem. “Medya ve Uluslararası Politika”. **Uluslararası İlişkiler**, 4, 13: 2007, 145–156.

- Dilan, Berke Hasan. **Atatürk Dönemi Türkiye'nin Dış Politikası**. İstanbul: Alfa Yayınevi, 1998.
- Eralp, Atilla. **Devlet ve Ötesi**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.
- Erol, Mehmet Seyfettin. "Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya Jeopolitiği ve Avrasyacılık Tartışmaları", **Rusya Stratejik Araştırmaları-1**. Der.: İhsan Çomak, İstanbul: Tasam Yayınları, 2006, 119-149.
- Ertem, Barış. "Türkiye üzerindeki Sovyet Talepleri ve Türk-Sovyet İlişkileri (1939–1947)", *Uluslar Arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3, 11: İlkbahar 2010, 252–273.
- Freedman, Robert O. "Putin and the Middle East".
<http://meria.idc.ac.il/journal/2002/issue2/jv6n2a1.html> [03.02.2009]
- Golicz, Roman. "The Russians Shall Not Have Constantinople".
http://vnweb.hwwilsonweb.com/hww/results/external_link_maincontentframe.jhtml?_DARGS=/hww/results/results_common.jhtml.42 [15.10.2009]
- Govorov, U.L. "İstoriya Stran Azii i Afriki v Noveışee Vremya". (Asya ve Afrika Ülkelerinin Modern Tarihi) , Kemerovo: Kemerovo Devlet Üniversitesi Yayınları, 1997, http://history.kemsu.ru/oldversion/PUBLIC/govorov/gov_2-12-7.htm [20.06.2009]
- Güçlü, Yücel. "The Uneasy Relationship: Turkey's Foreign Policy vis-a-vis the Soviet Union at the Outbreak of the Second World War".
http://muse.jhu.edu/journals/mediterranean_quarterly/v013/13.3guclu.pdf [15.10.2009]
- Gürtuna, Anıl. **Turkish-Russian Relations in the Post Soviet Era: From Conflict to Cooperation?**. Yayınlanmamış tez, Ankara: ODTÜ, 2006.
- Gürün, Kamuran. "17 Aralık 1925 Türk- Rus Anlaşması". **Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi, 1999, 181–188.
- Hill, Fiona ve Taspınar, Omer. "Turkey and Russia: Axis of the Excluded?".
http://www.brookings.edu/~media/Files/rc/articles/2006/spring_turkey_hill/2006_survival.pdf [25.12.2008]

- Hill, Fiona ve Taspınar, Omer. “Russia and Turkey in the Caucasus: Moving Together to Preserve the Status Quo?”. İFRI, 2006
http://www.brookings.edu/~media/Files/rc/papers/2006/01russia_hill/hilltaspinar_20060120.pdf [25.12.2008]
- Huntington, Samuel. **Stolknovenie Tsivilizatsiy (Medeniyetler Çatışması)** Çev: Y. Novikova. Moskova: AST Yayınları, 2003.
- İlhan, Suat. **Türklerin Jeopolitiği ve Avrasyacılık**. Ankara: Bilgi Yayınevi, 2005.
- İnalcık, Halil. “Osmanlı-Rus İlişkileri 1492–1700”, **Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi, 1999, 25–36.
- İşyar, Ömer Göksel, “Avrasya’da Devletlerin Şekilleniş, Yükseliş ve Düşüş Süreçleri”, **Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları**, 3, 6: 2008, 104–136.
- Kadim Komşumuz Yeni Rusya**. Haz. Yılmaz Tezkan. Ülke Kitapları, 2001.
- Kamalov, İlyas. **Moskova’nın Rövanşı. Putin Dönemi Rus Dış Politikası**. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2008.
- Kamel, Ayhan. “İkinci Dünya Savaşı’nın Bitiminden Günümüze Kadar Türk- Rus İlişkileri”. http://www.foreignpolicy.org.tr/turkish/dosyalar/akamel_p.htm [10.11.2009]
- Karasar, Niyazi. **Bilimsel Araştırma Yöntemi**. Yirminci Basım. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2009.
- Kazgan, Gülten. “A Survey of Turkish-Russian Economic Relations in The 1990s”, **İnsight Turkey**, 4, 2: April-June 2002, 101–112.
- _____. “Batı ile İlişkilerin Gölgesinde Türkiye- Rusya İlişkileri”, **Dünden Bugüne Türkiye ve Rusya Politik, Ekonomik ve Kültürel İlişkiler**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003, 147–181.
- _____. (Der). **Türkiye-Rusya Arasında İhtilaflı Konular ve Çözümleri**. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008.

- Kazgan, Gülten ve Ulçenko, Natalya. (Der.) **Dünden Bugüne Türkiye ve Rusya Politik, Ekonomik ve Kültürel İlişkiler**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003.
- Kazgan, Haydar. “Tarih Boyunca Osmanlı-Rus Ticareti ve Sanayi Devrimi Ülkelerinin Ticaret Politikaları”, **Dünden Bugüne Türkiye ve Rusya Politik, Ekonomik ve Kültürel İlişkiler**. Der.: Gülten Kazgan ve Natalya Ulçenko. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003, 33–44.
- Kınıklıoğlu, Suat. “Turkish-Russian Relations: The Role of Mutual Perceptions”, **İnsight Turkey**, 4, 2: April-June 2002, 33-38.
- Kocabaş, Süleyman. **Tarihte Türk-Rus Mücadelesi: Kuzeyden Gelen Tehdit**. İstanbul: Vatan Yayınları, 1989.
- Kolobov, Oleg A., Kornilov, Aleksandr A. ve Özbay, Fatih. **Çağdaş Türk-Rus İlişkileri: Sorunlar ve İşbirliği Alanları (1992–2005)**. İstanbul: Tasam Yayınları, 2006.
- Köse, Osman. “Balkanlarda Rus Konsoloslukların Kuruluşu ve Faaliyetleri”. <http://www.turkishstudies.net/dergi/cilt1/sayi2/makale/kose.pdf> [15.10.2009]
- _____. **1774 Küçük Kaynarca Andlaşması**. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2006.
- Krayblis, Nikerled. **Rusya’nın Şark Siyaseti**. Çev: Habil Adem. Erzurum: Aktif Yayınevi, 2001.
- Kurat, Akdes Nimet. **Türkiye ve Rusya. XVIII. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk-Rus İlişkileri (1798–1919)**. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, 1970.
- _____. **Rusya Tarihi**. İkinci Basım, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi, 1987.
- Leonard, Mark. and Small, Andrew. **Norwegian Public Diplomacy**, London: The Foreign Center, 2003.
- Malek, Abbas. **News Media and Foreign Relations**, New Jersey: Greenwood Publishing Group, 1997.
- Meyer, Mikhail C. “Russian-Turkish Relations in the 1920s and 1930s”, **İnsight Turkey**, 4, 2: April-June 2002, 125–134.

- Mikail, Elnur Hasan. **Yeni Çarlar ve Rus Dış Politikası**. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007.
- Moiseyev, P. “1920–1939 Arasında Rus-Türk İlişkileri: Yeni Düşünce Açısından Bilimsel Yayınların Analizi”, **Dünden Bugüne Türkiye ve Rusya Politik, Ekonomik ve Kültürel İlişkiler**. Der.: Gülten Kazgan ve Natalya Ulçenko. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003, 135-144.
- Nauşabay Hekimoğlu, Asem. **Rusya’nın Dış Politikası I**. Ankara: Vadi Yayınları, 2007.
- Novoseltsev, A.P. “XV Yüzyıl ile XVI Yüzyılın İlk Yarısında Rus-Türk İlişkileri”, **Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi, 1999, 73–78.
- Olson, Robert. “Relations Among Turkey, İraq, Kurdistan-İraq, The Wider Middle East and İran”.
http://muse.jhu.edu/journals/mediterranean_quarterly/v017/17.4olson.pdf
 [15.10.2009]
- Oğan, Sinan. “Mavi Akım: Türk-Rus İlişkilerinde Mavi Bağımlılık”.
<http://www.turksam.org/tr/a627.html> [07.08.2010]
- _____. “Putin’in Ardından”. <http://www.turksam.org/tr/a25.html> [10.10.2009]
- Onay, Yaşar. **Rusya ve Değişim**. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2002.
- Oreşkova, S.F. “Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu Arasındaki Savaşlar: Sebepleri ve Kimi Tarihi Sonuçları”, **Dünden Bugüne Türkiye ve Rusya Politik, Ekonomik ve Kültürel İlişkiler**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003, 17–32.
- Özbay, Fatih. “Türkiye-Rusya İlişkilerinde Üçüncü Dönem”.
http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=677:turkiye-rusya-iliskilerinde-ucuncu-donem&catid=104:analizler-rusya&Itemid=136 [25.06.2010]
- Özsoy, Osman. **Propaganda ve Kamuoyu Oluşturma**, İstanbul: Alfa Basım Yayın Dağıtım, 1998.
- Öztürk, Onur. “Dış Politika Açısından 27 Mayıs Öncesi ve Sonrası”.
<http://www.sde.org.tr/tr/haberler/1067/dis-politika-acisindan-27-mayis-oncesi-ve-sonrasi.aspx> [20.07.2010]

Potskhveriya, Boris B. “1920 ve 1930’lu Yıllarda Türk-Sovyet İlişkileri”. **Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi, 1999, 189–195.

Pritsak, Omeljan. “1491–1532 Yıllarında Osmanlı- Moskova İlişkileri”, **Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi, 1999, 70–71.

Prousis, Theophilus C. “Disputes in the Dardanelles: A Report on Russo-Ottoman Relations”.

http://vnweb.hwwilsonweb.com/hww/results/external_link_maincontentframe.jhtml?_DARGS=/hww/results/results_common.jhtml.42 [15.10.2009]

Refiğ, Halit. **Doğu, Batı ve Türkiye. 10 Yılda Nereden Başladık, Nereye Geldik?** İstanbul: Ufuk Kitapları, 2002.

Riggins, Jim. “A Strategic Assessment of Public Diplomacy”.

<http://ics.leeds.ac.uk/papers/pmt/exhibits/2114/Riggins.pdf> [12.08.2010]

Rusya Federasyondaki Gelişmeler, Etkileri ve Türkiye. İstanbul: Sisav yayınları, 1995.

Rusya stratejik Araştırmaları -1.Ed.: İhsan Çomak. İstanbul: Tasam Yayınları, 2006.

Rusya Çalışmaları Stratejik Araştırmalar -2. Ed.: İhsan Çomak. İstanbul: Tasam Yayınları, 2009.

Sandıklı, Atilla. “Sunuş”, **Çağdaş Türk-Rus İlişkileri Sorunlar ve İşbirliği Alanları 1992–2005**. İstanbul: Tasam Yayınları, 2006, 7–13.

Sapmaz, Ahmet. **Rusya’nın Transkafkasya Politikası ve Türkiye’ye Etkileri.** İstanbul: Ötüken Yayınları, 2008.

Sinanoğlu, Oktay. **Hedef Türkiye.** Otuzüçüncü Basım. İstanbul: Alfa Yayınları, 2009.

Soljenitsin, Aleksandr. **Rusya Nasıl Kurtulur?** İstanbul: Remzi Kitapevi, 1992.

Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri. Ed.: Kaan Böke. İstanbul: Alfa Yayınları, 2009.

Sumner, B.H. **Büyük Petro ve Osmanlı İmparatorluğu.** İstanbul: Türk Dil Araştırmaları Vakfı.

- Starodubtsev, İ.İ. “Rossiisko-Turetskoe Mnogoplanovoe Energetičeskoe Sotrudniçestvo”. (Enerji Sektöründeki Rus-Türk Çok Boyutlu Ortaklığı), <http://www.iimes.ru/rus/stat/2009/13-02-09.htm> [10.10.2009]
- Şemsutdinov, A. **Kurtuluş Savaşı Yıllarında Türkiye-Sovyetler Birliği İlişkileri**. İstanbul: Yeni Gün Haber Ajansı Basım ve Yayıncılık, 2000.
<http://www.scribd.com/doc/35927508/KURTULU%C5%9E-SAVA%C5%9E-I-YILLARINDA-TURK%C4%B0YE-SOVYETLER-B%C4%B0RL%C4%B0%C4%9E%C4%B0-%C4%B0L%C4%B0%C5%9EK%C4%B0LER%C4%B0> [10.03.2010]
- Şirokorad, A. B. **Osmanlı-Rus Savaşları**. İstanbul: Selenge Yayınları, 2009.
- Tanrısever, Oktay F. “Sovyet Sonrası Dönemde Rusya’nın Karadeniz Politikası”. <http://www.asam.org.tr/temp/temp484.pdf> [25.12.2008]
- Taylor, Philip M. **Global Communications, International Affairs and the Media Since 1945**, Londra: Routledge, 1997.
- Tellal, Erel. “Rusya’yla İlişkiler”, **Türk Dış Politikası II**. İkinci baskı, Der.: Oran Baskın. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, 540–550.
- Tuch, Hans N. **Communicating With the World: U.S. Public Diplomacy Overseas**, New York: St. Martin’s Press, 1990
- Tuncer, Hüner. **Eski ve Yeni Diplomasi**. Dördüncü Baskı. Ankara: Ümit Yayıncılık, 2005.
- Turan, İlter. “Ukraine Russia and Turkey: Rivalry or co-operation?”, *İnsight Turkey* 2, 2: April-June 2002, 153–158.
- _____. “Konferans Açılış Konuşması”, **Dünden Bugüne Türkiye ve Rusya Politik, Ekonomik ve Kültürel İlişkiler**. Der.: Gülten Kazgan ve Natalya Ulçenko. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003, xv-xix.
- _____. “Türkiye’nin Dış Politikasında Orta Asya Ülkelerinin Rolü ve Önemi”, **Türkiye-Rusya İlişkilerinde İhtilaflı Konular ve Çözümleri**. Der.: Gülten Kazgan. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008, 95–107.

- _____. “Türk-Rus İlişkileri: Sorunlar ve Fırsatlar”.
http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=278:turk-rus-ilikileri-sorunlar-ve-firsatlar&catid=104:analizler-rusya&Itemid=136
 [11.02.2009]
- Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl 1491–1992.** Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999.
- Tüylüoğlu, Mazhar Yasin. “Gazprom: Rus Süvarisi”, **Rusya Çalışmaları Stratejik Araştırmalar–2**, Ed.: İhsan Çomak, İstanbul: Tasam Yayınları, 2009, 103-122.
- Torbakov, İgor. “The Georgia Crisis and Russia-Turkey Relations”. Washington: The Jamestown Foundation, 2008
<http://www.jamestown.org/uploads/media/GeorgiaCrisisTorbakov.pdf>
 [25.12.2008]
- Urazova, Elena. “Russia and Turkey: Eurasian İntegration Processes”, **İnsight Turkey**, 4, 2: April-June 2002, 85-94.
- White, Brian. “Analysing Foreign Policy: Problems and Approaches”, **Understanding Foreign Policy**. Der.: Michael Clarke and Brian White. Aldershot: Edward Elgar, 1989, 1–26.
- Vernadsky, George. **Rusya Tarihi**. Çev.: Doğukan Mızrak ve Egemen Ç. Mızrak. İstanbul: Selenge Yayınları, 2009.
- Yakovlev, Andrey, Golikova, Victoriya ve Kapralova, Nina. “Nepotoplyaemy Çelnok”. (Batmayan Mekik), http://www.hse.ru/data/502/973/1224/2005-10-11sm_yakovlev.pdf [25.11.2009]
- Yanık, Lerna K. “Allies or Partners? An Appraisal of Turkey’s Ties to Russia, 1991–2007”.
http://vnweb.hwwilsonweb.com/hww/results/external_link_maincontentframe.jhtml?_DARGS=/hww/results/results_common.jhtml.42 [15.10.2009]
- Yavaşgel, Emine. “Saygınlık Siyaseti; İletişim ve Dış Siyasa İlişkiseliliği”.
<http://www.kamudiplomasisi.org/pdf/sayginliksiyasetieminayavasgel.pdf>
 [20.08.2010]
- Yerlikaya, İlhan. “Medya ve Diplomasi”, **I.İnternational Communication Symposium**, Bişkek: Manas Üniversitesi Yayınları, 2005, 225–237.

Yurdusev, A.Nuri. “ ‘Uluslararası İlişkiler’ Öncesi”, **Devlet, Sistem ve Kimlik Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**. Der.: Atilla Eralp, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004, 15-56.

Diğer İnternet Kaynakları

<http://www.aa.com.tr/tr/nukleerde-isbirligi-tamam.html> [15.08.2010]

Ayın Tarihi. www.byegm.gov.tr

DEİK, Rusya Federasyonu Ülke Bülteni Haziran 2008,

http://www.deik.org.tr/Lists/Bulten/Attachments/32/Rusya%20Federasyonu%20Ulke%20Bulteni_Haziran%202008_TR.doc [12.10.2010]

<http://www.dha.com.tr/n.php?n=cumhurbaskani-gul-putinle-gorustu-2010-06-08> [15.08.2010]

<http://www.dmg.com.tr/Tr/Detay.aspx?SubCatID=8> [25.08.2010]

http://www.hurriyetkurumsal.com.tr/internet_hizmetleri.asp [25.08.2010]

İstoriya Rossiisko- Turetskih Otnoshenii. (Rus-Türk İlişkilerinin Tarihi),

<http://www.rian.ru/politics/20090806/179919131.html> [25.09.2009]

www.kp.ru [25.08.2010]

<http://premier.gov.ru/visits/world/10905/> [15.08.2010]

<http://www.rg.ru/about/index.html> [25.08.2010]

http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BC%D1%81%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B4%D0%B0 [25.08.2010]

Sabah (gazete), [http://tr.wikipedia.org/wiki/Sabah_\(gazete\)](http://tr.wikipedia.org/wiki/Sabah_(gazete)) [25.08.2010]

TC Dışişleri Bakanlığı. www.mfa.gov.tr

TC Kültür ve Turizm Bakanlığı, **Turizm Raporu 2009**, www.turizm.gov.tr

http://www.turkey.mid.ru/hron/press_t_04.html [05.03.2010]

TC Moskova Büyükelçiliği Ticaret Müsteşarlığı, **Rusya Ülke Raporu 2009**,

<http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/RF/rusyarapor-2009.doc> [03.09.2010]

TDK, Büyük Türkçe Sözlük,

<http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=etkile%FEim&ayn=tam>

Türkiye-Rusya Federasyonu Siyasi İlişkiler. <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-rusya-federasyonu-siyasi-iliskileri.tr.mfa> [01.08.2010]

What is Public Diplomacy? <http://fletcher.tufts.edu/murrow/public-diplomacy.html>

[12.08.2010]

Zaman (gazete), [http://tr.wikipedia.org/wiki/Zaman_\(gazete\)](http://tr.wikipedia.org/wiki/Zaman_(gazete)) [25.08.2010]

<http://www.zaman.com.tr/import.do?kunye> [25.08.2010]